

VIGILIA

2017/7

Lelkiségi irodalom napjainkban

TORNYA ERIKA: Henri Nouwen, Anselm Grün és Richard Rohr

THORDAY ATTILA: Roger testvér lelkiisége

PATSCH FERENC: A keleti imamódszerekről

Demény Péter, Filip Tamás és Halmai Tamás versei

SZALAGYI CSILLA: Takács Zsuzsa zeneleírásai

Horváth Viktor és Szilasi László regényrészletei

FABINY TAMÁS: A kereszténység nyilvános képviselete

Beszélgetés Molnár Piroskával

82. évfolyam	VIGILIA	Július
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Német Egyházi Napok	481
LELKISÉGI IRODALOM NAPJAINKBAN		
TORNYA ERIKA:	A posztmodern spiritualitás keresztény képviselői. Henri Nouwen, Anselm Grün, Richard Rohr	482
THORDAY ATTILA:	Roger testvér lelkisége	493
PATSCH FERENC:	Keresztény meditáció? Néhány szempont a keleti imamódszerek katolikus teológiai értékeléséhez	500
SZÉP/ÍRÁS		
DEMÉNY PÉTER:	Apazsoltárok könyve (<i>versek</i>)	507
SZALAGYI CSILLA:	„Nemsokára már tréfált vele Brahms”. Takács Zsuzsa zeneleírásai (<i>tanulmány</i>)	508
HALMAI TAMÁS:	A madáristen; Türelem; Lázár (<i>versek</i>)	517
SZILASI LÁSZLÓ:	[Ima] (<i>regényrészlet</i>)	519
FILIP TAMÁS:	Két parafrázis; Hajnali memoriter; Fehér szoba (<i>versek</i>)	523
HORVÁTH VIKTOR:	Tankom (<i>regényrészlet</i>)	525
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
CSEKE-HORÁNYI ANNA:	Molnár Piroskával	534
MAI MEDITÁCIÓK		
FABINY TAMÁS:	A kereszténység nyilvános képvisellete	541
KRITIKA		
HARKAI VASS ÉVA:	Konvertálni a világot. Tóth Krisztina: <i>Világadapter</i>	548
SZEMLE		
	(részletes tartalom a hátsó borítón)	551

Német Egyházi Napok

LUKÁCS LÁSZLÓ

A protestáns egyházak májusban rendezték meg a *Kirchentagot* (Protestáns Egyházi Napokat) Berlinben és Wittenbergben. Százados hagyománya van a *Katholikentag*nak (Katolikus Nagygyűlésnek) is. Mivel mindketten — protestánsok és katolikusok — két évente rendeznek ily nagyszabású „keresztény fesztivált”, így egyik évben az egyikre, a másik évben a másikra kerül sor.

E nagygyűlések közös jellemzője, hogy világi keresztények szervezik meg a négy-öt napig tartó találkozókat. Céljuk főleg az, hogy az elkötelezett hívők közösen ünnepeljék hitüket és elmélyüljenek benne. Másrészt pedig felhívják a figyelmet a keresztények társadalmi felelősségére. Lássák meg, milyen módon tudnak részt venni a társadalom alakításában, a napjainkat szorongató bajok orvoslásában. Nem kevésbé fontos céljuk azonban is, hogy meghívják a távolállókat: ismerkedjenek meg a kereszténységgel, az egyházzal. E többféle célnak megfelelően a legkülönbözőbb rendezvényekre kerül sor: istentiszteletek, közös imádságok, előadások, vitafórumok, workshopok, kiállítások tarka szövedéke jelenik meg, amibe még a spontán utcai performanszok is beleférnek. Idén 2400 rendezvény közül válogathatott a csaknem 200 ezernyi résztvevő.

A dialógus-fórumok sorából a legnagyobb érdeklődést a német belügyminiszter és a kairói Al-Azhar Egyetem nagysejkjének párbeszéde váltotta ki. A közelmúlt tragikus merényleteiről szólva kijelentették: „Meg vagyunk rendülve, és tökéletesen egyetértünk abban, hogy a vallás nevében végrehajtott terrorizmus visszaélés a vallással. Minden terrorista cselekedet súlyosan elítélendő. (Itt a muszlim tudós egy perces néma csendet kért, ahogyan korábban már szintén egy perces csönddel emlékeztek meg azokról, akik a Földközi-tengerbe fulladva életüket veszítették.) Sokakat vonzott a Német Evangélikus Egyház püspök-elnökének és a német katolikus püspöki kar elnökének párbeszédesezjegyzése Jákob és Ézsau történetéről, akik az elsőszülöttségi jogon veszttek össze, és csak hosszú idő után békültek ki egymással. „Egy úton akarunk járni”, mondta Marx bíboros. „A bibliai testvérpárral ellentétben protestánsok és katolikusok nem versengenek egymással az atyai áldásért, hanem mindketten részesülhetnek benne.”

Megindult az előkészület a 2020-as budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusra. „Az Eucharisztia átalakít minket és küldetést ad, hogy átfurmáljuk magunk körül a világot” — írja a kongresszust meghirdető körlevél. Alkalom ez a belső megújulásra, a hívő közösségek megerősödésére és a kívülállók megszólítására, társadalmi felelősségünk tudatosítására. Három éves lelkigyakorlat kezdődhet.

A posztmodern spiritualitás keresztény képviselői

TORNYA ERIKA

Henri Nouwen, Anselm Grün, Richard Rohr

A szerző Sacré Coeur nővér. 1970-ben született Szegeden. Gépészmérnök-mérnök-tanár, 11 évig gyárban dolgozott projektmenedzserként. Hittanár-nevelő (MA) diplomát a budapesti Sapientia Főiskolán, lelki kísérei képzését a Kardinál König Akadémián (Bécs) szerzett. Szent Ignác-i lelki gyakorlat vezetési oklevelét az Osztrák Püspöki Kar és a Német Szerzetesi Továbbképzési Intézet (RUAH) közös képzésén szerezte meg (Bécs-Ludwigshafen). Leleki kíséréssel, hivatásgondozással és ifjúságpasztorációval foglalkozik, lelkiségi cikkeket publikál.

¹„Protokolltélékek»-nek eredetileg azokat az állításokat gondolták, amelyek abszolút egyszerűen, minden átalakítás, változtatás és hozzátétel nélkül a tényeket jelentik ki, me-

Korunk embere nyugtalan. Kitartóan keresi az élet értelmét, azt a „megértési horizontot”, amelynek fényében értelmet nyernek az események, mélyebb összefüggések tárulhatnak fel, tér nyílik az élet teljességének a megéléséhez. Valamiféle végső hitelességet keres, amire építeni lehet. A posztmodern társadalom összetettsége (néha kaotikussága) nem enged meg egyszerű válaszokat. A pozitív gondolkodást a tudományfilozófia neopozitivizmusa váltotta fel, sőt a Nyugat a II. világháború után elvesztette az „ősbizalmát”. A mai korban a protokolltélékek¹ privátak, igazságukat csak az a személy állíthatja, akinek a tapasztalatáról szó van. Így nem biztos, hogy általánosítható igazságot fejeznek ki. Nincsenek egységes gondolkodási rendszerek, a világról való gondolkodás pluralista lett. Az emberek elutasítják a dogmákat, a tételes igazságokat, melyek tekintélyelvűen vannak kimondva. Az egyházak helyzetét megnehezíti, hogy a tekintélyalapú intézmények kora lejárt.

Karl Rahner így beszél modern korunk szellemi környezetéről: „Szabadságra vagyunk kárhóztatva, vagy meg vagyunk vele áldva, ahogy tetszik.”² Ebben a pluralista, tapasztalatra építő szellemi környezetben jelenik meg a fogyasztói társadalom konzumizmusa, amely szellemi élménycentrikussághoz vezet. A világ egyik legnagyobb kortárs társadalomfilozófusa, a kanadai Charles Taylor szerint korunk agnosztikus és szekularizált embere találkozik saját törekenységével, majd a teljesség utáni vággyal lép fel. Ezt azzal szeretné elérni, hogy megpróbálja felfedezni a hétköznapi életben a *szent*-et, törekszik a boldogságra (aminek a forrásaként már nem tudja Istent elfogadni). Az egyén non-konformista, individualista, ezért nem tud kapcsolódni egy Istenhez, aki elnyomó és tekintélyelvű lehet. Új kapcsolatot keres a természettel, nagyobb tisztelettel fordul felé. Mivel az istenfogalom kiürült, megjelenik a Kozmosz tisztelete, erős vággyal a hitelesség iránt.³

lyeknek feldolgozásából áll minden tudomány, és amelyek megelőznek minden tudást, megállapítást a világról.”

Moritz Schlik: *Az ismeret fundamentumáról*. In Forrai Gábor – Szegedi Péter (szerk.): *Tudományfilozófia szöveggyűjtemény*. Áron Kiadó, Budapest, 1999, 27.

²Karl Rahner: *Schriften zur Theologie*, Band VII. Benziger, Einsiedeln, 1966, 55. Érdemes Rahner szabadságról kifejtett gondolatait tovább olvasni: „És ez a szabadság olyan szabadság, mely belejátszik a végső szellemi döntéseinkbe és magatartásunkba. Nincsenek olyan végső – hívő vagy hitetlen – alapmagatartások, érték-táblázatok, koordináták, melyek a felelős szabadság erőfeszítése és kockázata nélkül adottak lennének. Nem azért, mintha ott vak szeszély uralkodna, hanem, mert ott a belátás és a szabad döntés már nem választható szét.”

³Jean Grondin: *Charles Taylor a-t-il des raisons de croire à proposer? Grandeur et limites d'une justification de l'option métaphysique de la croyance par des enjeux*

Sok-sok változatos tartalmú és minőségű spirituális könyv jelenik meg (általában különböző világvallások tanaiból összeollózott vagy ezoterikus felfogásban), de van néhány keresztény szerző, akik hitelességükkel fel tudták kelteni a posztmodern kontextusban keresgélők figyelmét. Magyarországra viszonylag kevés ilyen könyv kerül. Ennek oka a szűkös könyvpiac, hiszen csak olyan könyveket éri meg lefordítani, melyek valószínűleg piacképesek. Ezen tanulmány három olyan szerző munkásságát elemzi (Henri Nouwen, Anselm Grün, Richard Rohr), akik jelen vannak a mai társadalom spirituális horizontján. Közkedvelt és olvasott írók, mivel értik a modern ember élethelyzeteit, s képesek utat mutatni számukra.

A tökéletlenség spiritualitása, szabadulás a perfekcionizmus fogságából — Henri Nouwen

Henri Nouwen (Nijkerk, 1932. január 24. – Hilversum, 1996. szeptember 21.) holland pap, egyetemi tanár, író és teológus. 1952-től Utrechtben volt seminarista, 1957-ben szentelték pappá. Ezek után kilenc évig klinikai pszichológiát tanult Hollandiában és az USA-ban. 1966-tól egyetemi tanár lett. 1971-ben doktorált teológiából. Első műve *Intimacy* címmel 1969-ben látott napvilágot. Megközelítésére jellemző, hogy személyiségét is megmutatja műveiben. Fiatalabb korában talán nehéz volt megtalálnia, érzékelnie saját helyét egy gyógyító viszonyban, nem volt igénye a kellő lelki távolságra, tudat alatt önmagát is kereste. Vitákat kiváltó nézetei szerint a keresztény gyógyítónak nemcsak kezelést és terápiát kell adnia az arra rászorulóknak, hanem kölcsönösségen alapuló viszonyt kell kialakítania vele, amelynek során neki magának is fel kell tárnia saját sebezhetőségét és gyengeségét, mert csak így tud azonosulni páciense szenvedésével. Rendkívül intenzív egyetemi oktatói és lelkipásztori munkát végzett. Lelkileg érzékeny, pszichésen törékeny volt (aminek részben családi, örökletes okai voltak, részben a túlterheltség okozta fáradtság), ezért időnként kényszerpihenőkre kényszerült. A hetvenes években — talán a nyugati egyházakat is elérő felszabadítási teológia hatására — felkeltette a figyelmét Latin-Amerika. 1981 és 1984 között több utazást tett Peruban, Bolíviában, Guatemalában, Mexikóban és Nicaraguában. Mialatt Nouwen a Harvardon tanított, barátságot kötött Jean Vanier-val.⁴ Meghívására 1985-ben Nouwen hat hetet a franciaországi Troslyban található Bárka (L'Arche) közösségben töltött, értelmi fogyatékos emberek és segítők közösségében, s közben felfedezte saját helyét itt. Annak ellenére, hogy sikeres és népszerű professzor volt, nem vállalt újabb szemesztert a Harvardon, hanem 1986-ban beköltözött a kanadai Torontóban működő, Daybreak nevű Bárka közösségbe. Két év múlva igen súlyos lelki összeomlást élt át. A krízis közvetlen oka egy szoros baráti kapcsolat hirtelen megromlása volt, ami összetörte. Hat hónap pszichoterápia után vissza tudott térni a Bárka közössé-

ethiques. Science et Esprit,
64/2 (2012), 253–254.

⁴Michael Ford: *Wounded prophet: A Portrait of Henri J. M. Nouwen*. Doubleday, New York, 1999, Prologue.

⁵Ezen krízisnek köszönhetjük a talán két legmélyebb könyvét: *A szeretet belső hangja. Út a gyötrelmen át a szabaduláshoz* (Ford. Balázs Katalin. Ursus Libris, Budapest, 2002), illetve *A tékozló fiú hazatérése. Egy hazatalálás története* (Ford. Balázs Katalin. Ursus Libris, Budapest, 2001).

⁶Michael Ford: i. m. 11.

⁷*Szívemből szólok szívedhez. Henri J. M. Nouwen három imája*. Korda Kiadó, Kecskemét, 1995.

⁸*Lángoló szívvel. Elmélkedés az eucharisztikus életéről*. (Ford. Kaposi Tamás.) Sarutlan Kármelita Nővérek, Pécs, 2000, illetve *Idegen a paradicsomban (Genesee-i napló). Beszámoló egy trappista kolostorból*. (Ford. Kaposi Tamás.) Sarutlan Kármelita Nővérek, Pécs, 2002.

⁹Will Hernandez: *Henri Nouwen and Soul Care: A Ministry of Integration*. Paulist Press, New York, 2008.

gébe.⁵ Életének utolsó évtizedében Nouwen bekerült a legismertebb kortárs keresztény szerzők közé. Egy 1989-ben bekövetkezett, súlyos autóbalesetben szembesült a halál kérdésével. 1996 őszén szív-roham következtében tért haza az Atyához.

Nouwen életére jellemző volt egyfajta nyugtalanság, az összetartozás és függőség határainak állandó keresése, a szabadulás vágya abból a belső bénultságból, ami gyakran megsemmisítette saját önbecsülését és önértetét. Bárka közösségbeli egyik barátja, Carolyn Whitney-Brown így ír Nouwenről: „Azt gondolom, hogy Henrinek két könyve volt. Az egyiket szinte 40 alkalommal megírta, de ezt a könyvet ő maga nem tudta élni. Azt a könyvet, amit szinte 65 évig élt, nem tudta megírni. A második könyv most azt várja, hogy Henri életének a bölcsességén keresztül fedje föl magát, most, a halála után.”⁶

Nouwen katolikus, keresztény szubkultúrában élte le az életét. Érdeklődésének fókuszában a pszichológia, a pasztorális munka, a spiritualitás, a szociális igazságosság és a közösség állt. Fontos volt számára az Oltáriszentség titka, a Szentírás. Hatással volt rá Anton Boisen, Thomas Merton, Rembrandt, Vincent van Gogh és Jean Vanier munkássága. Pályájának kezdetén katolikus közönségnek írt, de személyes hitelessége és őszinte keresése széles érdeklődést váltott ki keresztény körökön kívül is. Nyelvezete érthető, s lebilincseli az olvasót az a mélység, amilyen módon saját magáról, út-kereséséről ír. Írásai által az olvasó olyan élet tanújává válhat, mely Istenből — vagy épp a fájó hiányából — forrasozik. 39 könyvet és cikkek százait publikálta. Több mint 7 millió példányban keltek el könyvei, több mint 30 nyelven. Magyarul a Korda Kiadó adott ki először Nouwen-kötetet 1995-ben.⁷ A Sarutlan Kármelita Nővérek is megjelentették két munkáját,⁸ de fő magyarországi kiadója az Ursus Libris, ahol eddig tíz kötete került kiadásra.

Nouwen spirituális munkásságára a legjellemzőbb védjegy a „tökéletlenség”.⁹ Hernandez megállapítja, hogy Nouwennek nagy felelősséget is jelentett a kapcsolatok utáni kiapadhatatlan vágya. Rendkívül jól jelen tudott lenni a másik ember számára, s arra vágyott, hogy mindenkivel mély barátságba kerüljön. Nouwen meghallgatási képessége rendkívül erős volt, az általa kísért személyek arról számoltak be, hogy szinte beléjük látott, szinte meg sem kellett szólalniuk, már tudta, mi folyik bennük. Hernandez szerint ez a remek adottság volt Nouwen tökéletlenségének a forrása is. A tökéletlenség az élet része.¹⁰ Mindig is része lesz az emberiség életének, mivel az ember természete, teremtettségénél fogva törékeny. Az ember feszültséget él meg saját belső megosztottsága és az egészség, a teljesség iránti vágya között. A tökéletlenség lelkesége elfogadja a törékenységet, s az önfogadás útján halad a teljesség felé. Hiba úgy keresni a tökéletességet, hogy nem veszünk tudomást a gyöngeségekről, hibákról, bűnökről. Engedni kell, hogy ezek jelenléte védtelenné, sebezhetővé, kiszolgáltatottá tegyen. E fájdalmas

¹⁰Ernest Kurtz – Katherine Ketcham: *The Spirituality of Imperfection: Storytelling and the Search for Meaning*. Bantam Books, New York, 1992, 3.

¹¹Ernest Kurtz – Katherine Ketcham: i. m. 28.

¹²Wilkie Au – Noreen Cannon: *Urgings of the Heart: A Spirituality of Integration*. Paulist Press, New York, 1995, 65.

¹³Henri J. M. Nouwen: *Nyújtsd kezéd. A spirituális élet három mozdulata*. (Ford. Balázs Katalin.) Ursus Libris, Budapest, 2007, 13.

¹⁴Henri J. M. Nouwen: *A tükrön túl. Gondolatok a halálról és az életről. – Jézus nevében. Gondolatok a lelkipavezetésről*. (Ford. Balázs Katalin.) Ursus Libris, Budapest, 2011, 11.

sebek gyógyulása hozza az élet integrálódását. De először meg kell engedni a sebek létezését, mert csak ezeket tudja Jézus gyógyítani. Ez az út nem arra hív, hogy a tökéletességben növekedjünk, hanem arra, hogy minél jobban fogadjuk el saját tökéletlenségünket, annak érdekében, hogy elérhessük a teljességet. A tökéletlenség lelkisége ebben segít bennünket, először szembenézni saját gyöngeségeinkkel, majd megérteni, sőt, elfogadni azokat. Ez az elfogadás az emberiség legbelső tulajdonságai közé, lényegéhez tartozik.¹¹

A tökéletlenség lelkisége megpróbálja kiszabadítani az egyént a perfekcionizmusból, melyben minden dolgot mérhetővé kell tenni, s mindent a lehető legnagyobb produktivitással véghezvinni. A perfekcionizmus soha nem engedi meg, hogy elégedettek legyünk egy munka eredményével. Soha nem elég jó, amit csinálunk. A perfekcionista hozzáállás extrém módon destruktív, mert egy sor káros pszichológiai jelenség okozója: szorongás, alacsony önértékelés, rögeszmés-kényszeres viselkedés, a kudartól való félelem, problémás kapcsolatok és addiktív viselkedések. A perfekcionizmus egy ál-teljességhez vezet, mivel csak az erősségeket engedi meg, a gyöngeségeket, hiányokat elfogadhatatlannak tartja. Saját magunkat nem fogadjuk el úgy, ahogy vagyunk (esetleg csak az erős oldalunkat), ami ahhoz vezethet, hogy Istent is elutasítjuk.¹² Aki a valóságot, vagy annak egy szeletét elutasítja, s emiatt elégedetlen, az hálátlan lehet a teremtő Isten felé is. A perfekcionista hozzáállás azzal a véleménnyel is járhat, hogy amit Isten teremtett, az nem elég jó. Saját magunk valóságának a részleges visszautasításával nem lehetünk feltétel nélkül hálásak a minket alkotó Istennek. Ha hagyjuk, hogy a perfekcionizmus eluralkodjon rajtunk, azzal azt kockáztatjuk, hogy öngyűlölővé válunk, ami az Istentől való végleges elidegenedést jelenti. A „spirituális” perfekcionizmus veszélyeiről így ír Nouwen: „Egy olyan társadalomban, amely nagyra értékeli a fejlődést, a haladást és a teljesítményt, a spirituális élet könnyen válik a következő kérdésekben megfogalmazódó töprengések tárgyává: »Mennyit haladtam előre?« »Érettebbé váltam-e, mióta a spirituális úton járok?« (...) Bár önmagában ezen kérdések egyike sem értelmetlen, egy sikerközpontú társadalomban mégis veszélyessé válhatnak.”¹³ A tökéletlenség spiritualitása arra ösztönzi a perfekcionistaikat, hogy fogadják el a korlátaikat, a határaikat, s arra bátorítja őket, hogy merjék megnyitni saját belső világukat Isten gyógyításának. Ez volt Nouwen lelkiségi tevékenységének alapvonala.

Ahogy Nouwen elkezdte elfogadni saját valóságát, egyre inkább a sebzett ember belső integrációja lett spirituális munkásságának a célja. Saját sebzettségét egyre inkább elfogadva vált óriási hatású lelki vezetővé. Robert Durback így ír róla: „Henry Nouwen különös vonzereje abban áll, hogy írásaiban következetesen önmagát, tulajdon átélt tapasztalatait mutatja fel az olvasónak tükörként.”¹⁴ Nouwen így vall erről: „Amint saját, öregedő kezeimre nézek, tudom, hogy azért kaptam őket, hogy kitárjam őket azok felé, akik szenvednek; hogy azok vállán nyugtassam, akik hozzám jön-

¹⁵Henri J. M. Nouwen:
A tékozló fiú hazatérése,
i. m. 172.

¹⁶Henri J. M. Nouwen:
A sebzett gyógyító.
Lelkiszolgálat korunk
társadalmában. (Ford.
Balázs Katalin.) Ursus
Libris, Budapest, 2006, 21.

¹⁷Uo. 22.

¹⁸Henri J. M. Nouwen:
A szeretet belső hangja,
i. m. 126.

¹⁹*A zsolozsma és a belső*
imádság. (Ford. Németh
Ottó.) Bencés Kiadó,
Pannonhalma, 1993; *Bőjt.*
Test és lélek imája. (Ford.
Kun Éva.) Bencés Kiadó,
Pannonhalma, 1993; illetve
a Fidelis Rupperttel
közösén írt *Krisztus a*
testvérben. Bencés Kia-
dó, Pannonhalma, 1993.

²⁰*A lélek ötven angyala.*
(Ford. Lázár Julianna.)
Jel Kiadó, Budapest,
2005; illetve *Angyalok*
könyve. (Ford. Edelényi
Judit.) Szent Gellért
Kiadó, Szeged, 2005.

²¹„Hogy örömtők teljes
legyen...” *Mit üzen a filippi*
levél? (Ford. Szabó Xavér.)
Agapé, Szeged, 2007;
illetve *Hogy Isten igaz*
ismeretére eljuthassunk.
A Szentírás mélylélektani
megközelítése.
(Ford. Szabó Xavér.)
Agapé, Szeged, 2007.

nek; s hogy áldást kínáljak, mely Isten végtelen szeretetéből fakad.”¹⁵ Nouwen nemcsak személyes, hanem társadalmi szinten is foglalkozott az integráció kérdésével: „Amikor feltesszük a kérdést, hogy a kereszténység hagyományos nyelvezte miért veszítette el felszabadító erejét az atomkor embere számára, fel kell ismernünk, hogy a legtöbb keresztény tanítás még mindig azon az előfeltevésen alapul, amely szerint az ember annak a történelemnek a szerves részének tartja magát, amelynek során Isten eljött hozzánk a múltban, velünk van a jelenben, és eljön megszabadítani bennünket a jövőben. Ám ha megszakad az ember történelmi tudatossága, az egész keresztény üzenet úgy hangzik, mintha egy kábítószer-élvezőnek tartanánk előadást történelmünk nagyjairól.”¹⁶ „Megoldás: A misztikus út. A forradalmi út, keresztény út. Egyre erősödő meggyőződés, hogy Jézusban a misztikus és a forradalmi út nem áll egymással szemben, hanem a tapasztalati transzcendencia ugyanazon emberi módozatának két oldalát példázza. Egyre jobban meg vagyok győződve arról, hogy a megtérés a forradalom egyéni megfelelője.”¹⁷ Nouwen végső megoldása a szeretet. Isten szeretetének az a hangja, melyre támaszkodva el lehet jutni az élet határain túlra, oda, ahol Isten minden a mindenségben.¹⁸

A szerető Isten spirituális tapasztalati teológiája — Anselm Grün

Anselm Grün (1945. január 14.) a németországi Junkershausenben született. A Würzburgban letett érettségije után belépett a bencés rendbe. St. Ottilienben és Rómában hallgatott teológiát és filozófiát, majd teológiából doktorált. Ezek után üzleti menedzsmentet tanult Nürnbergben. Hosszú évekig ő vezette a Münsterschwarzach-i bencés gazdaságot (ami közel 300 embernek ad munkát). 1976-ban került kiadásra első lelkiségi könyve, a *Szív tisztasága*. Eddig 300 kisebb-nagyobb műve jelent meg, könyveit több mint 15 millió példányban adták el, és mintegy 30 nyelvre fordították le. Magyarországon is rendkívül népszerűek Grün könyvei, melyeket egyedül vagy szerzőtárral jegyez. A Bencés Kiadó jár élen a termékeny szerző fordításával, kiadásával, de több mű megjelent egyéb kiadónál is (Jel, Agapé, Szent Gellért, Dialóg-Campus Kiadó). Magyarul először 1993-ban a Bencés Kiadó adott közre három Grün-könyvet.¹⁹ A Jel Kiadó és a Szent Gellért tizenkét évvel később, 2005-ben kezdett el Grün-munkákat kiadni.²⁰ Az Agapé 2007-ben adta ki két biblikus jellegű művét.²¹ Nagyjából 60 Grün jegyezte kötet van magyarra fordítva, ennek körülbelül 15 százaléka több kiadást is megért. A bencés szerzetes Anselm Grün tehát keresett, ismert spirituális szerző, aki elérhető magyar nyelven is.

Grün világlátása egységes, feszültségmentes, írásain átviláglik a szeretet és az irgalom. Egyensúly tapasztalható a gyakorlatiasság és a lelkiség között. Ennek több oka van; az egyik, hogy Grün szülei

²²Freddy Derwahl:
Anselm Grün. Vier-Türme,
Münsterschwarzach,
2009, 96.

²³Anselm Grün:
*Erlösung durch das
Kreuz*. Vier-Türme,
Münsterschwarzach, 1975.

²⁴Anselm Grün:
Das Kreuz. Vier-Türme,
Münsterschwarzach,
1996, 48.

²⁵Jochen Sautermeister:
*Gott in Erfahrung bringen.
Konturen eines
theologischen Porträts
von Anselm Grün*. Herder
Korrespondenz, 67
(8/2013), 399.

²⁶Például Anselm Grün:
*Tiefenpsychologische
Schriftauslegung*.
Vier-Türme,
Münsterschwarzach, 1992.

²⁷Rocco Thiede:
*Spiritueller Bestseller-
autor Anselm Grün
zum 70. Geburtstag*.
Deutschlandradio Kultur.
Beitrag vom 11.01.2015.

²⁸Jochen Sautermeister:
i. m. 400.

²⁹Anselm Grün – Meinrad
Dufner: *Alulról induló
lelkiség*. (Ford. Mészáros
Erzsébet.) Bencés Kiadó,
Pannonhalma, 1998, 27.

³⁰Vö. Anselm Grün:
Jesus als Therapeut.

világítástechnikai üzlet tulajdonosai voltak, így a család életének természetesen része volt az üzlet. A bencés hagyomány (*ora et labora*) is ezt a gyakorlatias spiritualitást támogatja. A gazdasággal foglalkozó szerzetes 31 évesen írta első lelkiségi könyvét. A spiritualitás felé való fordulásának az oka egy személyes hit- és identitáskriszisen keresendő: „Megtanultam a saját sebeimből írni, különben csupán egy alkalmazkodó mintadiák maradtam volna”.²² Mélyebb lelkiséget keresett, aminek a forrását az egyházatyákon és a Szentírásán kívül a jungi pszichológiában találta meg. Grün teológiai felfogását Paul Tillich és Karl Rahner határozzák meg. A licenciátusát Tillich, a doktorátusát Rahner megváltásteológiájából írta.²³ Tillich és Rahner megközelítésében közös, hogy szerintük a megváltás titkát úgy kell megfogalmazni, hogy az „megfeleljen az emberi gondolkodás és egzisztencia struktúrájának”,²⁴ a mai kor tapasztalatainak. Ezek alapján Grün teológiai megközelítésmódja spirituális tapasztalati teológiának nevezhető,²⁵ mely során az egyén saját magát megtalálja, és Istenről tapasztalatokat szerez. A módszer központi megértési horizontja a bibliai szövegek és az egyházatyák, illetve a korai szerzetesség szövegei.

Ezt bővíti ki Grün a jungi mélypszichológiával, a transzperszonális pszichológiával vagy egyéb pszichológiai irányzatokkal. Így újra tudja fogalmazni az egyházi szövegeket, evangéliumi tanításokat oly módon, hogy a mai kor embere megértse azt, de a keresztény hit üzenete ne sérüljön.²⁶ Grün így nyilatkozik saját alkotói módszeréről: „Számomra az írás kapcsán fontos, hogy olyan egyszerű és érthető nyelven beszéljek, ami nem moralizál és értékel, hanem olyannak írja le az életet, amilyen. Pusztán javaslatokat adok, nem olyan tanácsokat osztok, amik leírják, hogy működni fog az életed, ha így és úgy teszel.”²⁷ Sautermeister²⁸ felhívja a figyelmet erre az egzisztenciális-pszichológiai újraolvasásra.²⁹ A spirituális út, melynek célja az egészséges, egységes élet, az önismereten keresztül vezet el az istenélményhez. Grün a sivatagi atyáktól tanulta, hogy a lelki út nem morális út, hanem misztikus, sőt misztagógikus. Egy út, ami Istenhez vezet. A hitelesség azt kívánja, hogy az egyén maradjon összhangban saját magával, szabad olyannak lennie, amilyen, és felfedezheti, hogy mit jelent Isten képmásának lenni. A keresztény hitet itt már nem etikai értelemben lehet megélni, hanem a boldogságra vágyó ember horizontján meg tud jelenni a gyógyító és szerető Isten. Egy valós keresztény lelkiség felhagy a moralizálással. Mert csak ezen az úton lehet integrálni azokat a nem kívánt érzelmeket, szenvedélyeket és gondolatokat, melyek saját magától eltávolítják az embert. Pszichológiai nyelven mondva, ami megakadályozza az árnyékok integrációját, az nem lehet része a keresztény spiritualitásnak. Egy igazi lelkiség gyógyító és integráló.

Grün szándéka nem pusztán egy gyógyító pszichológiai praxis, hanem egy terápiás spirituális teológia, ami megmarad a szentírási gyökereknél.³⁰ Az a célja, hogy a megtört ember ismét életadó egy-

Vier-Türme,
Münsterschwarzach, 2011.

³¹I. m. Vö. Rocco Thiede:
i. m.

³²Anselm Grün: *Stationen
meines Lebens.*
Vier-Türme,
Münsterschwarzach,
2009, 130.

³³Anselm Grün:
Ami a szerelmet táplálja.
Kapcsolat és spiritualitás.
(Ford. Király Kinga.)
Dialóg Campus Kiadó,
Budapest, 2012, 48–49.
(A Dialóg Campus Kiadó
által megjelent magyar
fordítás nem felel meg az
eredeti kifejezésnek:
„spirituális rövidítés” he-
lyett a „spirituális kerülőút”
a *spiritual bypassing* meg-
felelő jelentése – T. E.)

³⁴Anselm Grün:
Az életművészet könyve.
(Ford. Lázár Julianna.) Jel
Kiadó, Budapest, 2007, 7.

³⁵Anselm Grün:
Álmaink és lelki életünk.
(Ford. Unger Zsuzsa.)
Bencés Kiadó,
Pannonhalma, 2015, 5.

ségbe kerüljön önmagával és Istennel, hogy képes legyen a „fe-
szültségmezőit” (például ész–érzelem, szeretet–gyűlölet, félelem–
bizalom, férfi–női, anima–animus stb.) integrálni. Az ehhez szüksé-
ges emberi hozzáállás az alázat — hangsúlyozza Grün.³¹ Ez a
folyamat a jungi terminológiában az individuáció, „az »én«-tól az
»ego«-ig jutni, a saját középpontba, ahol a valós létezés helye van”.³²
Ezt a valós létezést nevezi Grün annak a képnek, amit Isten a saját
képére formált a teremtnyekben. Hogy ezt a képet lehessen hor-
dozni, először meg kell szabadulni a saját magunknak fabrikált ké-
pektől, illetve azoktól, melyeket mások aggattak ránk. Ezek a képek
családi vagy társadalmi elvárások, a saját büszkeség képei stb. Csak
azt kell megkérdezni, hogy néz ki az az eredeti és egyedülálló kép,
amit Isten adott nekem. Ez érinti az istenképet is, ezért érdemes
minden istenképet elhagyni és egy új kíváncsisággal fordulni Isten
felé. S ez már maga az ima.

A bencés szerző szerint a spiritualitás nem egy biztos recept, de
nem is egy ájtatos palást, amely mögé a hétköznapi konfliktusok el-
rejtethetők. A spiritualitás nem fed el semmit. Nem egy eszménykép,
ami után vágyakozunk. Inkább egy reális utat mutat, hogyan le-
gyünk képesek a kapcsolatunkat, a csalódásainkat és a sebeinket is jól
kezelni anélkül, hogy a reményt elveszítenénk. Fontos helyesen ér-
telmezni a spiritualitást, s a szerző felhívja a figyelmet a veszélyre,
miszerint vissza is lehet élni ezzel: „A spiritualitás tehát nem azt je-
lenti, hogy a konfliktusok elől kitérek azáltal, hogy a csend belső te-
rébe menekülök. A csendnek ez a tere csak egy segítség, hogy a prob-
lémákat relativizáljam és helyesen lássam. (...) Ahogy az amerikaiak
mondják, sokan spirituális rövidítést tesznek (*spiritual bypassing*).
Problémáikat és belső hiányuk feletti fájdalmukat egyaránt szeret-
nék átugrani, hogy azonnal a belső térbe juthassanak.”³³ Anton
Lichtenauel így jellemzi Grün spirituális megközelítését: „A spirituá-
lis, a világtól elrugaszkodó, eget ostromló elvész saját ábrándjaiban.
De aki csak a földhöz tapad, az sem képes az eget magában hordozni.
»Földben gyökerező spiritualitásnak« nevezi Anselm Grün az alter-
natívát. Így határozza meg röviden az élet művészetét.”³⁴

Grün ír hívő katolikusoknak a bencés lelkiségről, magyarázza a
Szentírást, ír az élet értelmét keresőknek olyan témákról, melyek
egzisztenciálisan érintik őket (például életközépi krízis, depresszió,
útkeresés, döntések, álmok, egészség–betegség, boldogság, halál-
félelem stb.). Első ránézésre e témák nagy része megjelenik a „vi-
lági” pszichológiai irodalomban is, de Grün különbséget tesz: „Ál-
mokról szóló pszichológiai könyvekben nincs hiány. Arról azonban
kevés említés esik a lelki irodalomban, hogy az álmokra — lelki éle-
tünk érdekében — oda is kellene figyelniük. A régiek az álmodást Isten
hozzánk intézett szavának tartották.”³⁵

Grün megoldásokat is kínál a műveiben vázolt problémákra.
Ezek konkrétak és egyszerűek: „Ne kergessünk elérhetetlen utópi-
ákat, de ne is essünk kétségbe. Vállaljuk inkább alázatosan, hogy

³⁶Anselm Grün:
Adj új értelmet a világnak!
(Ford. Németh Attila és
Insperger Rita.)
Bencés Kiadó,
Pannonhalma, 2014, 26.

³⁷Anselm Grün:
*Az emberélet útjának
felén.* (Ford. Kun Éva.)
Bencés Kiadó,
Pannonhalma, 2009, 9–10.

³⁸*Az elengedés szabad-
sága.* (Ford. Révész M.
Magda.) Korda Kiadó,
Kecskemét, 2012.

³⁹Az anonim alkoholisták
alapítói megértették a
perfekcionizmus pszicho-
lógiai és spirituális veszé-
lyeit, miközben a tizenkét
lépéses programot kidolgoz-
ták. Szerintük a töké-
letességre, hibátlanságra
való törekvés elszigetel
Istentől, mert a hibátlan
szerepben átvesszük
Isten helyét. Ha ez ember
és Isten viszonya a helyén
van (az ember megpró-
bálja Istent Istenként
meghagyni), az ember
képes megadni azt a mély
békét és teljességet, amit
korábban az alkohol
(vagy drogok, szex, pénz,
hatalom, kiváltságok)
ígért, de meg nem adott.

⁴⁰Richard Rohr a *Most.
Tanuljunk meg látni a
misztikusok szemével!*
(Ford. Malik Tóth István.
Ursus Libris, Budapest,
2013) című kötetének

emberek vagyunk, hogy olykor egészen egoista vágyaink is vannak, és hogy ugyancsak tökéletlen gondolatok is fel-felbukkanhatnak bennünk.”³⁶ Az egyházi hagyományok kincsestárát is javasolja az olvasóknak. Felhívja a figyelmet a rítusokra, a szertartásokra, az ünnepekre. Különösen a bűnnel kapcsolatban javasolja a megbékélést, kiengesztelődést, gyónást vagy lelki vezetést. Végső soron Jézus Krisztust ajánlja a posztmodern kor krízisében élő embereknek: „A pszichológus Jung sajnálatosnak tartja, hogy a vallás iskolája sokak számára nem jelent már segítséget személyes kríziseik megoldásában. Ez a kis kötet arra szeretne bátorítani mindenkit, hogy fedezze fel magának újból a vallásos utat, mint a gyógyulás útját, mint gyógyszert azokra a sebekre, amelyekkel az élet sebez meg bennünket, s amelyek oly fájdalmasan szakadnak fel éppen az élet fordulópontján. Nem visszafordulás ez, nem azoknak az ismereteknek az elutasítása, amelyekkel a pszichológia ajándékozott meg minket, hanem épp előrelépés azon az úton, amelyen minden lélektani felismerés mellett végső soron mégiscsak Jézus Krisztus vezet bennünket.”³⁷

A konfrontatív próféta — Richard Rohr

Richard Rohr (1943. március 20.) az Egyesült Államokban, a Kansas állambeli Topekában született, német anyanyelvű család gyermekeként. 1961-ben belépett a ferences rendbe, 1970-ben pappá szentelték. 1971-ben alapította meg az „Új-Jeruzsálem” katolikus karizmatikus közösséget Cincinnati-ben, majd hosszú ideig annak vezetőjeként tevékenykedett. 1987 óta az Új-Mexikó állambeli Albuquerque-ban él, ahol az „Akció és elmélyülés” keresztény centrum munkájában vesz részt. Lelkigyakorlatokat, kurzusokat vezet, előadásokat tart. Több mint 30 könyvet írt. Munkái több nyelven elérhetőek. Magyarországon 2001-ben az Ursus Libris kiadó kezdte el műveinek közreadását, eddig 13 kötetet jelentetett meg (ezek közül egyet szerzőtárssal írt Rohr). Egy könyvet a Korda Kiadó adott ki.³⁸

Rohr munkáira hatással van a teremtett környezet, a Szentírás (különösen az ószövetségi próféták és az evangéliumok, a megtestesült Jézus, Szent Pál, mint az első keresztény misztikus), a sivatagi atyák, a patrisztikus íráskor. Saját ferences forrásai is (Ferencen kívül Szent Bonaventura és Duns Scotus). Ezen kívül a buddhizmus és a hinduizmus is, Martin Luther King, Jung tanításai (főleg a dinamikus spirál és az integrálteória), illetve a tizenkét lépéses program.³⁹ Lelkiségeben megjelenik a felszabadítási teológia és a karizmatikus mozgalom is. Rohr így vall magáról: „Mindig boldogan voltam katolikus, de furcsa módon protestáns és pünkösdisták is. Már hamar megtudtam, hogy ehhez a háromhoz a megismerés különböző módjai kötődnek. A szavak felosztják a valóságot »vagy-vagy«-ra, de az én élő tapasztalatom mindig »is-is« volt.”⁴⁰

bevezetőjében részletesen ír saját magáról, a szellemi fejlődését befolyásolóhatásokról.

⁴¹Richard Rohr:
Halhatatlan gyémánt. Igaz énünk keresése. (Ford. Malik Tóth István.) Ursus Libris, Budapest, 2014, 15.

⁴²Uo. 143.

⁴³Különösen tetten érhető ez a határozott gondolatvezetés a *Most* című munkájában.

⁴⁴Richard Rohr:
Halhatatlan gyémánt, i. m. 17.

⁴⁵Richard Rohr:
Most, i. m. 197.

⁴⁶Richard Rohr:
Minden egybetartozik. A kontemplatív ima ajándéka. (Ford. Lisztes Gábor.) Ursus Libris, Budapest, 2006, 18.

Rohr azt hangsúlyozza, hogy mindenkinek ír,⁴¹ de nyelvezete olyan szorosan kötődik az egyházi nyelvhasználathoz, hogy keresztény műveltség nélkül lehetetlenség megérteni. Akár akarja, akár nem, a keresztényekhez, vagy az egyház peremén lévőkhöz szól. Nem cél nélkül írja munkáit, erről így vall: „Nem azért írom ezt a könyvet, hogy bárki hitét, tanait, dogmáit vagy erkölcsét megváltoztassam. Abban reménykedem, hogy a gondolkodásmódját változtatom meg, amellyel mindezeket megérti.”⁴² Rohr szerint a változást egy értelmén belüli, egy szellemi belátás, megértés hozhatja meg. Művei ennek megfelelően intellektuálisak, nyelvezete logikai, gondolatvezetése néhol feszes, szinte ellentmondást nem tűrő.⁴³ Saját elmondása szerint Isten nyelvét használja, de ebben az esetben Isten a megértés, a belátás szintjén kap helyet: „Reményeim szerint e könyv mindenekfelett tisztázni fog önök számára néhány dolgot — és különösen a saját tapasztalataikban fogja megerősíteni önöket —, amely bármely valláshoz tartozó vagy vallástalan ember számára igaz. Isten nyelvét fogom használni, mert a világ kilencvenöt százaléka még mindig ezt a nyelvet beszéli, és a történelem kilencvenkilenc százalékában szintén ezt a nyelvet használták, de úgy gondolom, egyet fognak érteni abban, hogy amit a kegyelemről, a halálról és a feltámadásról mondok, az mindenki számára igaz, és egyáltalán nem igényel különösebben vallásos nyelvezetet.”⁴⁴

Grünhöz hasonlóan a jungi pszichológia antropológiájával dolgozik, a tapasztalat talaján áll. Hogy mit ért spiritualitáson, azt így fogalmazza meg: „A spirituális élet azt jelenti, hogy minél hamarabb felismerjük: mindig hasonlóság és összefüggés van a látó és látott között, illetve a kereső és aközött, amit meg tud találni. Csak azt keresi az ember, amit részben már felfedezett és önmagában kívánatosnak tartott. A spirituális felfedezés mindig ráismerés. A hatalmas áttörés akkor jön el, amikor tiszteljük és elfogadjuk az isteni képet önmagunkban.”⁴⁵ A jungi gondolatmenet jelenik meg itt is: „Saját valóságunk megélését és elfogadását nem érezzük eléggé spirituálisnak. Úgy érezzük, mintha ilyenkor nem a középponttal foglalkoznánk, hanem a felszínen lennénk. Ezért sokan inkább ezoterikus és drámai pózokat keresünk, ahelyett hogy magunkhoz ölelnénk Isten szenvedésének és boldogságának misztériumát. Az életünk peremvidéke — ha teljességében átéljük, elszenvedjük és gyönyörködünk benne — visszavezet a középpontba, a lényeghez.”⁴⁶

Rohr eszköztárának része a provokáció, a konfrontáció is. Nem az olvasó személyes helyzetéből, problémáiból indul ki empatikusan, hanem a lelkeségben számára fontos dolgokról ír, rendkívül széles megközelítésben, intellektuálisan és gyakran konfrontatívan. Egy példa erre: „Ezt a könyvet világi keresőknek és gondolkodóknak, hívőknek és nem hívőknek egyaránt írom, valamint annak a hatalmas kiábrándult csoportnak, amely magából a vallásból akar gyógyulni. Meglepő módon e csoport tagjai gyakran hajlandóbbak meglátni és tisztelni a misztériumot, mint sok vallásos ember. Nem

⁴⁷Richard Rohr:
Halhatatlan gyémánt,
i. m. 15.

⁴⁸Richard Rohr: *Jób és a szenvedés misztériuma. Spirituális töprengések.* (Ford. Malik Tóth István.) Ursus Libris, Budapest, 2007, 113, 130.

⁴⁹Lauren F. Winner:
Falling Upward. Christian Century, August 16, 2011, 38–39.

⁵⁰Richard Rohr:
Az elengedés szabadsága,
i. m. 46–47.

⁵¹Darren Whitley
Conshaw: *Saving souls and listening hearts: Implications for missional leaders from Richard Rohr's Immortal Diamond.* Colloquium, 46/2 (2014), 242–254.

várhatok tovább arra a számos keresztényre, aki mindig csak azon van, hogy »elmélyítse személyes kapcsolatát« egy pirinyó amerikai Jézussal — aki szörnyen hasonlít rájuk.⁴⁷ Gyakran épp az egyházat kritizálja — lehet, hogy okkal. De ez a fajta megközelítés azt a veszélyt hordozhatja, hogy az egyház peremére sodródott, megsebzett, kételkedő olvasó megerősítve érezheti magát kritikus gondolkodásában. „A katolikus hagyományban az emberek hajlamosak a hierarchiába vetni a bizalmukat. Mit mond erről az egyház? — kérdezik, elfeledve, hogy ők maguk az egyház (...). Az egyház tele van olyanokkal, akik hallomásra alapozzák az életüket, akik valaki más tekintélyére támaszkodnak, de nem tudják, mit is tudnak valójában. Nincs saját 'énjük', aki hinne Istenben (...). A középosztály, sőt felsőközéposztály egyházává váltunk, amely javarészt elkerüli azt, amit Jézus hirdetett a gazdagságról és a vagyonról.”⁴⁸

Ezen a ponton talán meg lehetne kérdőjelezni Rohr egyházhűségét,⁴⁹ de egyházhoz fűződő megnyugtató, lojális viszonyáról így ír: „Jézus, úgy látom, alulról újítja meg az egyházat, és nem fölülről. A kis közösségeknek szükségük van egy nagy, egyetemes egyház képére, különben könnyen belecsúsznak a kötetlen liberalizmus vagy a New Age gondolkodás zugaiba. (...) Én a ferences hagyományból jövök, és Assisi Szent Ferenc nem hagyta el lázadóként az egyházat, hanem csendben felépített egy kis kápolnát a város szélén.”⁵⁰

A felszabadítási teológia hatása érződik Rohr provokatív megközelítésében, de a feszültséget munkamódszere okozza. Rohr a „valós én”-t akarja megkülönböztetni a „hamis én”-től, hogy így megjelenhessen az istenképeség. Ez a hamis–valós én szembeállítás démonizálhat, feszültséget szülhet, az embert a saját bűnei fókuszában tarthatja. Cronshaw⁵¹ felhívja a figyelmet arra, hogy a „valós én” a kapcsolatrendszerben és a környezeti kultúrában értelmezhető. Ez az egyszerű szembeállítás kiveszi az „ego”-t a kontextusából. Rohr helyesen látja, hogy a „hamis én” nem rossz, a környezet hatására alakult ki, szükségünk van egy magunkról kialakított ideálképre, amit az aktuális trendek, elvárások, kortársakkal való összehasonlítások befolyásolnak. De egy pont után ezeket magunk mögött kell hagyni. A „hamis én” nem rossz, de meg kell ismerünk a „valós én”-t, amivel Isten az újjászületésre hív bennünket. Rohr szerint az élet közepén teljesen természetes az ember személyiségének ez az érése, amikor a „hamis én”-t hátrahagyva a „valós én” felé tud fordulni. De ezzel az újjászületési igénnyel Rohr nem áll meg a személyeknél, hanem az egyházra is így tekint: el kell hagynia a „hamis én”-t. Ezért a konfrontáció, a szembeállítás a „valós én”-nel, mert Rohr ettől a feszültségtől várja az elmozdulást. A változatlan és kontroll igénye, a fundamentalizmus mindig a „hamis én”-ből forrásznak, s ezeket kell elhagyni. Az egyház nem egy nosztalgia klub, hanem Isten képmása, Krisztus teste. Rohr igénye, hogy az egyházat ne *csinálják*, hanem az egyház szemlélődő

⁵²Radical Grace,
April-May-June 2006,
Vol. 19, No. 2.

⁵³Richard Rohr:
*Rejtett dolgok. A Szentírás
mint spiritualitás.*
(Ford. Malik Tóth István.)
Ursus Libris, Budapest,
2010, 15: „Az egész
Bibliára szükség van
ahhoz, hogy túllépjünk
azon a büntető és kicsi-
nyes képen, amelyet
Istenre vetítünk és
magunkban táplálunk.”

pillantással fedezze fel Istent saját magában. Ez csak úgy mehet végbe, ha a közösség felfedezi a saját „valós én”-jét, és a tagok együtt lesznek figyelmesek Isten hívásaira. Rohr saját „felrázó” hozzáállását prófétai felelősséggel magyarázza,⁵² olyan prófétával, aki a sarokba húzódva őröködik, s ha kell, éles nyelvvel szólal meg. Maga a vallás van a központban. Rohr megnevezi a hibákat, megtisztítja az alapfogalmakat, s visszatérést kér a szakrálishoz.⁵³

Összegzés

Az írásunkban elemzett szerzőkben közös, hogy emberileg hitelesen élik át azokat a kérdéseket, melyek műveikben megjelennek. Az olvasókat egzisztenciálisan érintő kérdésekkel foglalkoznak. Nouwen írásai saját törekénységéből születtek, Grün fiatalkori identitáskeresése fordította a spiritualitás felé, Rohr pedig a próféták küldetésstudatával lép fel. Mindhárman erős teológiai alapokkal rendelkeznek, s hatott rájuk a pszichológia tudománya is. Grün és Rohr munkásságát főleg Jung pszichológiai felfogása határozza meg. Nouwen műveire erős hatással van a klasszikus művészet is. Grün az egyházi hagyományokat képes lefordítani a posztmodern kor emberei számára (például liturgikus év vagy az egyház gyógyító rítusai), Rohr pedig rendkívül bátran feszegeti az egyház határait, nyitott a vallásközi párbeszédre is. Grün, de főleg Rohr képesek arra is, hogy a társadalom felől érkező képeket, szellemi áramlatokat értelmezzék keresztény megértési horizonton, ezért talán a kereszténységtől távol eső témákkal is foglalkoznak, keresztény-spirituális interpretációban.⁵⁴ Természetesen teológiailag helyes a megközelítésmódjuk, ezek a témák számukra a dialógus eszközei. A szerzők tudatosan választják a teológiai nyelvezet helyett a hétköznapi nyelvet. A közvetlen tapasztalatra teszik a hangsúlyt az elméleti megalapozás helyett. Tudják, hogy a posztmodern kor nem tudja feldolgozni a definitív hitigazságokat, hanem élményre, megtapasztalásra vágyik, ehhez konkrét segítségeket adnak. Így ír erről Grün: „Ebben a könyvben tudatosan mondom le a karácsonyi titok teológiai értelmezéséről. Ehelyett veled együtt szeretném, kedves Olvasó, a karácsonyi titkot megjelenítő képeket megnézni. (...) A képek nem kívánják tőled a keresztény dogmatika saját meggyőződésésként való elfogadását. Csak arra hívnak, találkozz velük minden vágyaddal, félelmeddel és igényeiddel, csalódásoddal és reményeddel, hiteddel, életed kételyeivel, de egy más világra vonatkozó sejtelmekkel együtt, amelyek világodba törnek és szeretnék azt megváltoztatni.”⁵⁵ A szerzők képesek reflektálni a posztmodern kor bizonytalanságában vergődő emberek kontextusára: „Posztmodern korunkban az ember vágyait illúzióvá próbálja degradálni, a cinizmust és az iróniát helyezve a pozitív ellenpólusba”,⁵⁶ s az Istenről való közvetlen tapasztalat lehetőségét ajánlják megoldásként.

⁵⁴Ilyen mű például Richard Rohr – Andreas Ebert: *Az enneagramm. A lélek kilenc arca.* (Ford. Tenig-Takács László.) Ursus Libris, Budapest, 2003.

⁵⁵Anselm Grün: *Karácsony az újrakezdés reménye.* (Ford. Lázár Julianna.) Jel Kiadó, Budapest, 2006, 9–10.

⁵⁶Uo. 12.

Roger testvér lelkisége

THORDAY ATTILA

1962-ben született Budapesten. Katolikus pap, az Újszegedi Árpád-házi Szent Erzsébet Plébánia plébánosa.

¹Kathrin Spink:
Roger testvér, Taizé alapítója. (Ford. Lukács László.) Szent István Társulat, Budapest, 1989;
Sabine Laplane:
Frère Roger de Taizé. Avec presque rien...
Les Éditions du Cerf, Paris, 2015.

Roger testvérről és az általa alapított szerzetesi közösségről komoly könyvek születtek már olyan szerzők tollából, akiket nagyra becsült, sőt ő maga, illetve közössége kért fel azok megírására.¹ Ezen könyvekben sok olyan közös vonást találunk, amelyek bizonyos szempontok alapján megpróbálják megragadni annak lényegét, amit mindannyiunk Roger testvére olyan őszintén megélt, amiben hitt, és amit egész életével és közösségével képviselt. Megragadni a megfoghatatlant azonban nehéz feladat egy-egy könyv keretei között is: az a személyes isten- és emberszeretet, ami belőle áradt, és amit egész lelkületével képviselt. Úgy érzem, mindez csak mozaikokban ragadható meg, olyan apró lelki részletekben, amelyek külön-külön is tükrözik Roger testvér lelkületét. Ahogyan egy cseppben benne van az egész óceán, és miként több cseppben is benne van az egész óceán, úgy Roger testvér életének és hitvallásának mozaikcserepeiből is szépen összeáll az a kép, amelyből ráismerhetünk lelkiségének vonásaira. Ezt a képet nem ő festette magáról, hanem mi, akik szeretjük és tiszteljük őt, s azok a fiatalok és idősek, férfiak és nők, akiknek életét megérintette a belőle áradó gyengéd, elfogadó szeretet.

Roger testvérről én most a saját mozaikképemet szeretném megosztani az olvasókkal. Azokat a fontos lelkiségi elemeket emelem ki életművéből, amelyek számomra a legszemélyesebb mondanivalóval bírnak. Formálták, formálják életemet, gondolkodásomat, cselekedeteimet. Ehhez leginkább személyes emlékeimet és magyarul megjelent műveit használom fel, amelyeket jó szívvel ajánlok minden, lelki életre szomjazó olvasómnak.

**Roger testvér
lelkiségének forrásai**

Mielőtt a személyes vonatkozásokra rátérnék, fel szeretném eleveníteni azt a hátteret, ahonnan Roger testvér elindult — túlzás nélkül mondhatjuk — egyházképet és lelkiségtörténetet formáló útjára.

A boldog gyermekkor a boldog élet alapja — ezt ő maga vallotta, amikor gyermekkorára emlékezett. A francia családból származó édesanyja gyakran adott hangot annak a félelmének, hogy nyolc gyermeke ellátása miatt épp a legkisebbre, Roger-re, részéről milyen kevés figyelem jut. Ő maga, mikor felcseperedvén erről később értesült, meglepődve így nyilatkozott: nem szenvedtem hiányt szeretetben és figyelemben.² A sok apró vonás közül, melyekre szívesen emlékezett édesanyjáról, egyik végigkísérte életét: aktív levelezésben állt sok-sok emberrel. Ez a finom részlet azért érdemel figyelmet, mivel felismeréseit Roger testvér maga is évtizedeken át levélformában fogalmazta meg és osztotta meg a Taizébe érkező fiatalokkal.

²Kathrin Spink: i. m. 6.

³*Bened a szív békessége. Gondolatok az év minden napjára.* Agapé, Szeged, 1997.

⁴*Válaszd a szeretetet! A taizéi Roger testvér 1915–2005.* Új Ember Kiadó, Budapest, 2007, 20.

⁵Roger testvér – Teréz anyja: *Az imádság mint üdítő forrás.* (Ford. Merza Edit, Szendrényi Marietta és Thorday Attila.) Agapé, Szeged, 2016, 7.

⁶Roger testvér halála előtt magához hívta egyik testvérét és így szólt hozzá: „Pontosan ird le ezeket a szavakat!” Ezt a levelét már nem tudta befejezni, váratlan erőszakos halála miatt így maradt ránk hivatásának egyik végső értelmezése: „Amennyiben közösségünk megteremti az emberiség családjában annak a lehetőségét, hogy szélesebbre tárja...” Alois testvér szerint arra vágyott, hogy kicsiny közösségük az egységre és békére törekvő emberi lét kovászává válhasson az emberiség nagy családjában, és ennek látható jele legyen. Lásd: https://www.taize.fr/hu_article3048.html

Naplójegyzetei és a *Taizéi levél* címen megjelent írásai foglalják össze legszemélyesebben sajátos lelkiségét.³

Meg kell említenünk szeretett anyai nagyanyját is, akit példaképnek tekintett. Ez a bátor asszony következetesen építette a keresztények egységét. Protestáns létére két felekezet diplomájába járt istentiszteletre: protestánsra és katolikusra egyaránt. Mindezt szinte tüntetően tette egy olyan időszakban, amikor a két keresztény tábor még szóba se állt egymással. E sajátos útja megütközést okozhatott, ám ez nem törte meg lendületét a kiengesztelődés építésében. A háború borzalmai megértették vele, mennyire fontos a keresztények közötti kiengesztelődés gyakorlati megvalósítása, s ennek jeleként menekülteket fogadott be otthonába. Isten egységébe vetett hitét Roger testvér mindig nagy tisztelettel szemlélte s hivatásában tovább élte.⁴

Nővérei szerető gondoskodásába mindig erősen tudott kapaszkodni. Különösen a legfiatalabb nővére, Geneviève állt hozzá közel, életének szinte minden szakaszában. Ez a figyelemre méltó hölgy volt az, aki Taizébe is elkísérte Roger testvért, s több hadiárva mellett, akiket pártfogásába vett, ő nevelte fel az Indiából, Teréz anyja kérésére adoptált keresztlányát is, Marie-Sonalyt. Roger testvér csodálattal tekintett nővére kitartására, és szeretetéből ő maga is erőt merített szerzetesi élete során.⁵

Édesapja klasszikus teológiai műveltségű svájci származású protestáns lelkész volt. Személyiségével — a beszámolók szerint — komolyságot, fegyelmet és távolságtartó egyházi tekintélyt képviselt. Az elesettekre és a szegényekre azonban mindig különös figyelmet fordított, amivel mély hatást gyakorolt legfiatalabb gyermekére, ám Roger-val nem volt felhőtlen a kapcsolata. Tekintélytisztelő ember volt, ugyanakkor tekintélyt követelt magának; fiával szemben nagy elvárásai voltak. Épp ezen elvárások miatt lelkileg nem tudtak igazán közel kerülni egymáshoz. Roger testvérnek — saját bevallása szerint — ez nagy fájdalmat és úrt jelentett fiatalságában. Később azonban talán épp a meg nem értettség fájdalma indította őt arra, hogy csodálatos figyelemmel és odaadással forduljon a fiatal nemzedékek egész sora felé. Feltétlen bizalma volt a fiatalokban. Édesapjával — nem sokkal annak balesete és saját, igen komoly betegségéből való felépülése után — sikerült kiengesztelődnie. Édesapja hatására később maga is végzett teológiai tanulmányokat, ám nem kívánt lelkészként működni, sokkal inkább egy testvéri közösséget alkotni a keresztények egységének lelkületében. Fokozatosan azt is felismerte, hogy küldetése az emberiség nagy családjához szól.⁶

Családja mellett fontos kiemelnünk — a teljesség igénye nélkül — néhány, a lelkiségét mélyen formáló eseményt, illetve találkozást. Ilyen volt a fiatal korában hosszan tartó tuberkulózisa, amelyből a csodával határos módon felgyógyult, és amely — bevallása szerint — sokat segített hivatása felismerésében. Ide kell sorolnunk azt az egyszerű taizéi asszonyt is, aki befogadó vendégszeretettel és egy őszinte félmondatával meghívta őt hivatásának mai legfőbb helyszínére, Taizébe

⁷Frère Roger:
Szenvedélyes
várakozással.
(Ford. Vasváry Krisztina.)
OMC, Bécs, 1986, 43.

⁸Keresztút.
(Ford. Vasváry Krisztina.)
OMC, Bécs, 1986; *Mária
a kiengesztelődés anyja.*
(Ford. Vasváry Krisztina.)
OMC, Bécs, 1988.

⁹Válaszd a szeretetet!
*A taizéi Roger testvér
1915–2005*, i. m. 58.

¹⁰Így vall róla Daniel
testvér, aki az első
között csatlakozott Roger
testvérehez, lásd: *Moments
in the life of Frère Roger.*
DVD, Ateliers Presses
de Taizé, 2016.

A szemlélődés és küzdelem egysége

¹¹Válaszd a szeretetet!
*A taizéi Roger testvér
1915–2005*, i. m. 17.

élni.⁷ Közössége megszületése után nagyszerű találkozása volt XXIII. János pápával, akiben igazi lelki támaszra, társra és egyházi támogatásra talált. A teljesség igénye nélkül is hosszan sorolhatnánk életének azon finom momentumait, amelyekben elrejtve Isten maga formálta Roger testvér útját küldetésének beteljesítéséhez. Athenagorasz pátriárka vagy Johannes Hempel drezdai evangélikus püspök mellett, akikkel jó barátságot kötött, kiemelném Teréz anyát, akit többször meglátogatott Indiában, és aki többször járt nála maga is. Figyelték és értették egymást. Mély hatást gyakorolt Roger testvére Teréz anyja munkája, inspirációkat adott neki a szegényekkel való törődés különböző módjaira. Közös imádságaikból több könyv is született.⁸

Igazából azt is kimondhatjuk, hogy Roger testvér egyik legjellemzőbb vonása a személyes szeretetre való törekvés. Így alig akad életében olyan kapcsolat, amely ne formálta volna lelkiségét, ne gyakorolt volna órá is mély benyomást. Közel merete magához engedni az embereket személyes találkozásokban, s ezeket a tapasztalatait mindig naplójegyzeteiben írta le nagy szeretettel. Mert rácsodálkozni az emberek sajátos vonásaira, törekvéseire, merete meglátni bennük Isten csodálatos alkotását. Nincsenek sémái, mindenkiten fölfedezi Istent magát, aki megismerhetetlen itt a földön a maga teljességében, mégis minden egyes emberben visszacsillan ránk a tekintete. Roger testvérenek sajátos karizmája volt mások meghallgatására. Rácsodálkozott a szépségre, és őszinte kíváncsiságával előhívta az emberekből a csodát: megerősítette őket Istennel való egységükben.⁹

Testvérei bevallása szerint képtelen volt rossz dolgokat mondani másokról. Ha egy-egy találkozás kevésbé volt sikeres és konfrontációba torkolt (márpedig az ökumené építése kapcsán nem egy ilyen találkozásban volt része), akkor is mindig bizakodva tekintett egy következő találkozás elé.¹⁰ Ő maga azonban soha nem akart meggyőzni másokat, ugyanakkor maga sem akart másoknak megfelelni. Belső iránytűje egyetlen irányba mutatott, a belső forrása irányába, ahol megszólította és megtalálta Istent, és ahol türelmesen várta válaszait.

Lelkiségének mozaikjai közül központi helyre tenném az imádságban megélt szemlélődését. Az Istennel való személyes találkozásának helye volt az imádság, amely nélkül aligha értelmezhető bármelyik kezdeményezése. Saját bevallása szerint a kétséget is ismerte, amiről maga így vall: „*Nem Isten létezésében kételkedtem, hanem abban, hogy tudok-e közösségben élni és kapcsolatot teremteni vele. Emiatt úgy éreztem, mintha nem tudnék többet imádkozni... Az egyszerű szív nem igényli, hogy mindent egyediül értsen meg a hitből. Azt mondja magának: amit csak sejtetek, azt mások jobban értik, és segítenek, hogy folytassam utam.*”¹¹

Az imádság jelentőségét fokozatosan értette meg; küzdelmes ifjúsága idején még sokkal inkább mások hitére támaszkodott, imája fokozatosan vált személyes találkozássá. Egyik testvérenek elmondása szerint Roger testvér úgy tudott beszélni még a keresztény egyházatyákról is, mintha szomszédjai lettek volna, hitüket és meggyőző-

¹²*Moments in the life of
Frère Roger, i. m.*

déseiket egészen személyes módon tudta tolmácsolni, tapasztalataikat egészen sajátos, személyes módon élte maga is.¹² Később ez megnyilvánult Istennel való személyes kapcsolatában, imádságaiban is.

¹³*Frère Roger: Források.
(Ford. Kiss Zsuzsa.)
OMC, Bécs, 1984, 70.*

Az imádság mint szemlélődés és a cselekvés egységét hangsúlyozta, különösen a fiatalok számára. A kettőt egymás nélkül értelmezhetetlennek tekintette. Erre buzdított mindenkit: „*Nem a harc vagy a szemlélődés, hanem együtt a kettő, egyik a másik feltételeként*”.¹³ A Roger testvér lelkiségét követő Taizéi Közösség életét látva kimondhatjuk, hogy a világban élve szemlélődnek, a szív csöndjét keresik imáikban, ugyanakkor a fölismeréseiket követően azonnal cselekednek, akár szociális tevékenységek (szegények, üldözöttek sorsának jobbítása), akár a keresztények egysége felé megtett lépésekre gondolunk. Roger testvér személyiségét és lelkiségét ennek egységben való szemlélése jellemezte.

Arra buzdít minden hozzá forduló fiataalt, hogy lépjen túl a másokért való küzdelem pusztá akarásán, s merjen elmenni egészen a belső forrásig, ahol összebékítheti magában a küzdelmet és a szemlélődést, ahol az imádságból fakadó tettek születnek Krisztusért, az elesettekért, a szegényekért. A forrás minden egyes emberben Isten maga; Isten, aki Jézus egyszerűségében jön közel az emberekhez, hogy befogadhatóvá váljon számukra.

Az imádság ünnepi alkalom, amikor találkozhatunk Istennel. Az imádság küzdelem és odaadás is egyben: várakozás arra, hogy belső ellenállásunk fala leomoljon, hogy megnyíljon bennünk az átjáró Isten csodálatos jelenlétébe, abba az életbe, ami nem belőlünk fakad, hanem Valaki másból.¹⁴

¹⁴*Források, i. m. 77.*

Roger testvér nagyon szenvedélyesen élte az imádságot, annak minden lelki állomását, lehetett szó akár a lélek sivatagáról, ahol Isten hangja alig hallatszik, akár a lélek mélyéből feltörő örök forrásokról, ahol annyira szeretett időzni. Őszintén szeretett imádkozni. Ezt a szenvedélyes szeretetet jó volt az ő közelében megtapasztalni, és megmerítkezni belőle. Az imádság számára nem más, mint készülődés Isten befogadásának ünnepére. Vallotta, hogy az imádságban nincsenek kivételezettek, az imádság olyan út, amely mindenki számára mindig nyitva áll a maga csodálatos formáival, és azzal a lehetőséggel, hogy Isten közeledésére várakozhatunk. Imádságból fakadt minden cselekedete, amely személyes szeretetre és szolidaritásra sarkallta.

„**Taizé, ez a kis tavasz!**”

Roger testvér egész életével vallotta, hogy az ökumené, a keresztények közötti egység építése az út, amelyet az egyházban szemlélődés és cselekvés együttes harmóniája nélkül építeni nem lehet. Őszintén tudta, hogy az egység megvalósításához a fiatalok Isten iránti szomjúsága az iránytű, amely a szemlélődés és cselekvés egységében Isten felé vezet a keresztény felekezeteket. A hagyományos egyházi kereteket azonban mégsem akarta szétfeszíteni. Küzdelmes utat választott: olyat, amelyen előtte sokan próbálkoztak, de nem

sok sikerrel. Ez azonban nem riasztotta el őt kitartó imádságainak és erős vágyának útján, amely a kiengesztelődés felé vezetett.

II. János Pál pápa 1986. október 5-én látogatta meg a Taizéi Közösséget. A közös imádság után ezeket a bátorító szavakat írta a taizéi testvéreknek:

„Kedves Testvérek, e rövid együttlét családi bensőségességében hadd fejezzem ki rokonszenvemet és bizalmamat irántatok azokkal az egyszerű szavakkal, amelyekkel XXIII. János pápa, aki annyira szeretett titeket, köszöntötte Roger testvért: »Ó, Taizé, ez a kis tavasz!« Azt kívánom, hogy őrizzen meg benneteket az Úr ebben a tavaszi rügyfakadásban, kicsinységben, evangéliumi örömben és a testvéri szeretet áttetsző tisztaságában.

Tudom, hogy ez a közösség egyedülálló, sajátos és bizonyos értelemben ideiglenes hivatása által sokakat csodálkozásra készítet, de értetlenségbe és rosszindulatba is ütközhet. Abban azonban biztos vagyok, hogy az összes keresztény közötti kiengesztelődés szenvedélyes vágyától hajtvva, az egyház iránti szeretetek miatt utat-módot fogtok találni, hogy ezután is Isten akaratának rendelkezésére bocsássátok magatokat.”

A szent pápa buzdító szavai híven tükrözik Roger testvér lelki-ségét: szenvedélyes vágyát, amellyel a keresztények egységére törekedett. A Taizéi Közösség azóta is odaadó figyelemmel van a különböző keresztény egyházaktól és közösségektől jövő kritikákra és javaslatokra, és igyekszik megtartani mindazt, ami közelebb vezeti őket az egységhez. A mindenkivel megvalósuló párbeszéd továbbra is életeleme az ökumenét élő Taizéi Közösségnek, akik azonban — Roger testvér példája nyomán — attól sem vonakodnak, hogy saját elképzeléseiket is képviseljék egyes felekezetek felé. Maga II. János Pál javasolta nekik ezt az utat személyes hangú levelében, épp azért, hogy az Istenre szomjas fiataloknak csalódást ne okozzanak, és továbbra is Krisztus egyházának teljes egységét tartsák szem előtt egészen gyakorlatias módon.¹⁵ A testvérek a maguk felekezeti és nemzeti sokszínűségével a „közösség példázata” kívánnak lenni ma is az egyházban, és ezzel segítenek mindazoknak, akikkel csak találkoznak, hogy hűségesek maradjanak felekezeti hovatartozásukhoz, akár őseiktől örökölték, akár maguk döntöttek mellette.

¹⁵A pápa szolgálatában az ökumené pasztorális elsőbbséget élvezett, és maga is arra kérte Roger testvért és közösségét, hogy imádkozzanak érte ebben a szolgálatában.

Egyszerűség, öröm, irgalmas szeretet

¹⁶Források, i. m. 31–34.

A közösség regulájában Roger testvér külön-külön részt szentel annak a három fogalomnak, amit egyik imájában így foglal össze: *„Tarts meg minket Urunk, és mindazokat, akiket ránk bízta a nyolc boldogság lelkületében: egyszerűségben, örömben és irgalmas szeretetben.”*¹⁶

Roger testvér mindig azt kereste, hogyan lehet egyszerűbben, jobban odafigyelni egymásra, eltávolítva az akadályokat a szívtől szívig való találkozás útjából. Megvallom, több mint három évtizede jártam először Taizében, s az ottani élményeim mindmáig meghatározzák papi lelkiségemet. Igyekszem azóta is minden évben fiatalokat magammal vinni, hogy magukba szívják az evangéliumi élet frissességét, a közösségi élet derűjét, az énekes imádságok felemelő erejét. Magamnak is szükségem van, hogy nyári lelkigyakorlatomat

ott végezzem: a természet szépségétől övezve az énekes imádság üdítő forrásából merítsek. Minden évben én is igénybe veszem a Közösség csendes házát, és részt veszek napi imádságaikon egy héten át. Magával ragadott az egyszerűség, amiről Roger testvér így ír: *„Közösségi hivatásunk arra kötelezett minket, hogy csak a munkánkból éljünk, és ne fogadjunk el semmit, egyáltalán semmit. A szegénység lelkiülete nem azt jelenti, hogy nyomorgunk, hanem, hogy képzeletünk által mindent elrendezhetünk a teremtés egyszerű szépségében. Az egyszerűség lelkiülete vajon nem tükröződik-e az őszinte örömben, sőt a jókedobben?”*

Roger testvér gondolatai nyomán Taizében szüntelen keresik annak útját-módját, hogy felesleges kitérők és hasztalan ítélezések nélkül a fiatalok Isten felé fordulását segítsék. Hogyan lehet egyszerűbben? — hangzik a kérdés újra meg újra. Megnyilvánul ez a napi élet minden területén, akár a Testvérek életében, akár a fiatalok vendéglátásában, a liturgia egyszerűségében, a takarításban, az étkezésben. A napirend is egyszerű, hiszen a háromszori imádságra épül minden. A közte eltelt időben lehetőség van kicsoportos beszélgetésre, a szükséges munkák elvégzésére és étkezésre — minden a maga természetességében. Személyes találkozásaink és imádságunk talán épp ettől az egyszerűségtől válik felejthetlenné egy-egy zárandoklat alkalmával. Nyugat-európai fiatalok sokasága keresi fel az egyszerűségében szinte semmit nem változó helyet, hogy kiheverjék a jóléti társadalom magányát és kényelmét a szív egyszerűségében.

„Az egyszerű szív a jelen pillanatot próbálja megélni, és arra törekszik, hogy minden napot Isten jelenlétében töltsön el. Ha az egyszerűségből hiányzik a lángoló szeretet, az csak árnyék fény nélkül. Ha az egyszerű élet tele lenne keserűséggel és még az ítélezést is magára vállalná, hol lenne akkor a jelen öröme?”¹⁷

Az igazi öröm mindig belülről, a csöndes szeretetben gyökerező lemondásból fakad. Ehhez az örömhöz egész valónk szükséges és bátorságunk ahhoz, hogy mások szenvedéseiben részt merjünk vállalni — így tanítja nekünk a taizéi regula. Az önmagát ajándékozó igazi örömmel már nincs szüksége arra, hogy hálát vagy viszonzást várjon, nagylelkűségben osztja földi és lelki adományait Krisztusért.

Megvallom, számomra mindig magával ragadó volt, amikor Taizében részt vehettem egy-egy szerzetes életre szóló elkötelezettségi ünnepén. A fogadalomtétel alkalmával a prior megkérdezi a jelöltet: „Mit kérsz?” És a válasz egyszerűen így hangzik: „Isten irgalmát és a testvérek közösségét!” Belegondoltam, hogy mi másra van szükségünk az életben, mint az Ő átölelő irgalmas szeretetére. Ezt a vágyat fejezzük ki Isten és egymás felé, ennek ígéretében élhetünk már itt a földön, és reményünkben az él, hogy véglegesen elnyerjük ezt életünk beteljesedésekor.

Isten maga a gyöngédség, nem tud mást adni, csak ami a lényege: „Isten gyöngédség, irgalom” — ahogy ezt szíriai Szent Izsák szavaival énekeljük Taizében. E fölismerésben megértjük, mennyire közel szeretne hozzánk lépni az Úr. Ezt Jézuson keresztül már megtette,

¹⁷Válaszd az életet!
A taizéi Roger testvér
1915–2005, i. m. 38.

oly alázatosan, hogy az Ő felfoghatatlan nagyságát, ragyogását be tudjuk fogadni. Irgalmából élünk mindannyian azóta is.

A regula így fogalmaz: „Aki irgalmasságban él, az nem ismer érzékenykedést, csalódást. Egyszerűen önmagáról megfeledkezve ajándékozza önmagát. Szívének hevével boldogan és szabadon teszi ezt, semmiféle ellenszolgáltatást nem várva.”¹⁸ E szavakat olvasva rádöbbenek, mennyire nyitottnak kell lennünk Krisztus szolgálatában. Függetlenül hivatásunk formájától, mindnyájan erre a lelkültre vagyunk meghívva. Ha mind komolyan vennénk akár az önmagunk felé, akár mások felé gyakorolt irgalmasságot, mennyivel szebb volna a világ?!

¹⁸Források, i. m. 33.

Nincs annál nagyobb szeretet, ha az életünket adjuk másnak

¹⁹Az imádság mint üdítő forrás, i. m. 17.

Roger testvér vértanúsága mintegy pecsétként hitelesíti mindazt, amit hivatását követve évtizedeken át megélt testvérei körében. Épp a taizéi Kiengesztelődés templomában gyermekektől és fiataloktól körülvéve imádkozott, amikor gyilkosa kioltotta életét. A szemtanúk beszámolóí szerint gyorsan és szinte hangtalanul történt minden. A beálló döbönt csönd, a felfoghatatlantól való rettegés azonban nem tartott sokáig: az énekes imádság folytatódott, és azóta is töretlenül folytatódik. A Szentírás szavairól elmélkedve énekes imádságra gyűlnek össze a taizéi dombokon, minden nyelvből és nemzetből, miként annak idején, azon a bizonyos Pünkösdkor történt. Hétről hétre fiatalok ezrei az evangéliumi szeretet jegyében keresik az egyszerű szeretet és szolidaritás útjait. Jézusunk tanítása szerint „senkinek nincs nagyobb szeretete, mint aki életét adja másoknak”. Roger testvér egész életpéldája azt tükrözi, hogy Krisztust és egyházát szenvedélyesen szerette. Sajátos hívást követve még a vértanúság koszorúja is megadatott neki, s ezzel is Krisztus nyomában járt. Szervedélyes szeretetének tüze fényt gyújt a sötétségben, hogy nyomába szegődjünk, s nekünk is Krisztus legyen az út, az igazság és az élet.

Roger testvér lelkiségét jól tükrözi a számomra oly kedves imádsága: „Minden ember Istene! Te felbecsülhetetlen ajándékot helyeztél életünkbe. Mindenkinek felajánlod a lehetőséget, hogy jelenlétedet tükrözhesse vissza. A Szentlélek által szereteted szándékát nem kőtáblákra, hanem szívünk mélységeibe írtad. Lelkiünket betöltő békességed által képessé teszel minket arra, hogy megszépítsük az életet mindazok számára, akiket ránk bízál.”¹⁹

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

Roger testvér

Isten csak szeretni tud

ROGER TESTVÉR

Isten csak szeretni tud

Roger testvérnek (1915–2005), a Taizéi Közösség alapítójának gondolkodása a közös imádságból és a testvéreivel töltött mindennapi életből táplálkozott. Meglátásaira nagy hatást gyakorolt folyamatos kapcsolata azzal a több ezer fiatallal, akik a világ számos földrészéről egy hétre Taizébe zárandokolnak. A 2001-ben megjelent kötet gondolkodásának legfontosabb témáit, valamint az életét meghatározó események és találkozások leírását gyűjti egybe. A kötetből megtudjuk, hogy miért egy és ugyanaz a forrása a lelki életnek és az emberi szolidaritásnak: Isten, aki csak szeretni tud. Ára: 2.400 Ft

PATSCH FERENC

Keresztény meditáció?

Néhány szempont a keleti imamódszerek katolikus teológiai értékeléséhez

1969-ben született Miskolcon. 1994-ben szentelték pappá, 2000-ben kérte felvételét a jezsuita rendbe. Teológus és filozófus, a római Pápai Gergely Egyetem oktatója. Legutóbbi írását 2016. 12. számunkban közöltük.

¹A gyakorlati és akadémiai szinten a hatvanas-hetvenes években intenzívebbé váló párbeszéd első főszereplői keresztény részről Hugo M. Enomiya-Lassalle, Heinrich Dumoulin és Hans Waldenfels jezsuiták.

²Vö. Cherian Puthenpura: *Yoga spirituality, a christian pastoral interpretation.*

Pontificia Facultas Theologica Teresianum, Romae, 1996; Jacob Pareyil: *Christian spirituality in yogic discipline and meditation.* St Pauls, Bombay, 1993;

Haroldo Joseph Rahm s.j.: *Yoga Cristi e espiritualidade de Santo Inácio de Loyola.*

Instituição padre Horaldo S o Paulo, 2007; Hugo M. Enomiya-Lassalle:

Az elmélyülés útja. Zen meditáció és keresztény misztika. (Ford. Bruncsák István.) Jezsuita Kiadó,

Nehéz volna eltúlozni azt a hatást, amit a keleti imamódszerek gyakorolnak a mai nyugati társadalmakban élő keresztény emberek hit-tudatára. A keleti spiritualitás betörése a nyugati világba több mint ötven éve kezdődött meg¹ és ma is feltartóztathatatlanul zajlik.² A hagyományos keresztény vallásgyakorlat formái mellett megjelent a jóga, a prána nadi, a transzcendentális meditáció és számtalan más keleti praktika, melyekből mára szinte túlkínálat mutatkozik a spirituális jelenségek „piacán”. A jelenség okai között nyilvánvalóan nagy súllyal esik latba a globalizáció, a migráció, valamint a digitális technológiai forradalom, amely a vallásokról szóló nagyszámú nyomtatott irodalom mellett az ismeretterjesztés új formáit is hétköznapi jelenséggé tette. Talán nem túlzás spirituális téren is — Samuel Huntington kifejezését kölcsönözve — a „civilizációk összecsapásáról” (*clash of civilizations*) beszélni: multikulturális világunkban a nyugati típusú pluralista demokrácia jóváhagyásával, sőt politikai támogatásával, idegen vallási hagyományok törtek be és nyertek teret a korábban vallásilag egységes nyilvános szférán belül, s ez a folyamat tartósnak és visszafordíthatatlannak látszik. A keresztény kinyilatkoztatáshoz való hűség szellemében kívánatosnak tűnik, hogy — a régi világ utáni terméketlen nosztalgizálás (illetve esetenként az ellene való elkeseredett küzdelem) helyett — termékeny és pozitív hozzáállást alakítsunk ki az új helyzettel szemben, és kellően árnyalt, hitből fakadó választ adjunk rá. A rendelkezésre álló szűk keretek között — elsősorban a spanyol jezsuita Mariano Ballester nyomán³ — az alábbiakban néhány teológiai szemponttal igyekszem segíteni a tájékozódást.⁴

Mi a keresztény meditáció?

Annak érdekében, hogy a keleti hagyományokból képesek legyünk kiszűrni azt, ami értékes és gazdagító, egyúttal pedig el tudjuk utasítani azt, ami a keresztény hittel összeegyeztethetetlen, hasznos lesz mindenekelőtt meghatározni a keresztény meditáció legfőbb sajátosságait.

Több mint két évezred hagyományának keresztény tanúságtétele szerint Jézus Krisztus mérhetetlenül több egyszerű útjelzőnél, szimbólumnál vagy idegenvezetőnél: ő Isten egyszülött, közénk testesült Fia, aki egyedül mondhatta el magáról: „Én vagyok az út, az igazság és az élet” (Jn 14,16). Eszerint a keresztény meditáció legfontosabb jellegzetessége — az értelmezési kulcs, ami alapján az minden mástól megkülönböztethető — maga *Jézus Krisztus*. Ő áll középpontban, az éltető szőlőtő, s egész életünk termékenysége attól függ, hogy „ben-

Budapest, 2015
(eredeti kiadás: 1969).

³Vö. Mariano Ballester:
*Ejercicios y metodos
orientales*. Centrum
Ignatianum Spiritualitatis,
Roma, 1985.

⁴A legfontosabb ide vonatkozó hivatalos egyházi dokumentum a 2003-ban A Kultúra Pápai Tanácsa és A Vallásközi Párbeszéd Pápai Tanácsa által közösen közzétett szöveg: *Jézus Krisztus az élő víz hordozója. Keresztény reflexió a „New Age”-ről*; <http://www.karizmatikus.hu/images/stories/docs/eloviz.rtf.pdf> (2017.03.06).

⁵Mariano Ballester a vallásos imaaktusra – Ireneo Hausherr nyomán (*Prière de Vie, Vie de prière*. Lethielleux, Paris, 1964, 33.) – igen tág meghatározást alkalmaz: „az ember minden Isten felé való emelkedése ima (*oración es toda elevación del hombre hacia Dios*)”.
Mariano Ballester: i. m. 22.

⁶A távol-keleti vallások tapasztalatának végpontja – úgy tűnik – egy személytelen valósággal való egyesülés átélése (*nirvana*). Ám itt is figyelembe kell venni a teológiai beszédmód analóg jellegét (egy újszülött csecsemővel való kapcsolatunk sem ugyanabban az

ne maradunk”-e (vö. Jn 15,5–6). Egy másik, nem kevésbé kifejező bibliai képpel élve: ő az ajtó, akin keresztül az Atyához jutunk (vö. Jn 10,9). Az úgynevezett vallásteológiai „inkluzivizmus” képviselői szerint — akik ma a katolikus teológusok túlnyomó többségét alkotják — ez olyannyira igaz, hogy akár meg is fordítható: aki célba érkezik, akár tudja, akár nem, a feltámadott Jézus Krisztus személye által jut el az üdvösségre. A keresztény meditáció *sine qua non*ja tehát, hogy minden eszközzel Jézus felé törekszik.

A keresztény meditáció tehát *vallásos* tevékenység, azaz imaforma,⁵ amely a *személyes*⁶ Istennel köt össze. A keresztények Istene Ábrahám, Izsák és Jákob Istene, Jézus Krisztus Atyja (*abba*), a legszemélyesebb módon mi is Atyánknak szólíthatunk (vö. Mt 6,9–13; Lk 11,2–4). Bár sok pogány gondolkodó és költő is felismerte, hogy „benne élünk, mozgunk és vagyunk” (ApCsel 17,28), a bibliai kinyilatkoztatás a vele való egészen bensőséges közösségre hív; olyan „lakomára” (vö. ApCsel 2,20), amely a kapott kincsek megosztására, *tevékeny szeretetre* vezet. Teljes félreértés persze azt gondolni — bár ez a vád a nyugati országokban igen elterjedt —, hogy a meditáció csupán passzivitás, terméketlen „köldöknézés” volna, amely elidegenít az élettől. A csendben történő ima-találkozás valójában nagyon is hatékonyan szolgálhatja a szeretet növekedését, amennyiben megsokszorozódik általa az egyén képessége arra, hogy a jelenben éljen és embertársait személyként, ne csupán eszközként érzékelje. A keresztény meditáció kifejezetten az Istennek való önátadásra és a vele való egyesülés begyakorlására irányul, mely által növekszik a személy szeretetkiszugárzása a hétköznapokban. Ez az eredmény persze nem kikényszeríthető semmiféle jól bevált technika vagy módszer segítségével: végső soron csakis *ajándék* lehet. *Kegyelem* dolga. Egyedül az, aki előbb szeretett minket (vö. 1Ján 4,19), képes kezdeményezni. Kényes egyensúly ez, mely évszázadok óta a kegyelemtan *crux theologorum*ának számít: Isten egyrészt nem veszi el a szabadságunkat (hiszen ez minden egyéni felelősség alapja); másrészt azonban minden rajta múlik (hiszen „[ő] maga ébreszti benn[ünk] a szándékot, s hajtja végre a tettet tetszésének megfelelően”: Fil 2,13).

E bevezető tisztázás után most fordítsuk figyelmünket arra, hogy milyen előnyökkel járhat, ha valaki keresztényként keleti meditációs technikákhoz fordul, illetve, hogy ugyanez milyen veszélyeket rejthet magában.

A keleti módszerek lehetséges pozitív elemei

A fent tisztázott kritériumok szem előtt tartásával most — továbbra is részben Mariano Ballester meglátásait követve⁷ — lássunk néhány olyan gyümölcsöt, amelyet a keleti módszerekkel való találkozás teremhet meg a keresztény emberben.

1. A keleti meditációs módszerek egyik általános és kétségtelenül pozitív hozadéka, hogy felhívják a figyelmet *a testnek* a vallási-, illetve

értelemben „személyes”, mint a felnőtt emberi kapcsolataink!). Az Istenről való analógiás beszédéről lásd Karl Rahner: *A hit alapjai. Bevezetés a kereszténység fogalmába.* (Ford. Endreffy Zoltán.) Római Katolikus Hittudományi Akadémia, Budapest, 1985, 88–93.

⁷Vö. Mariano Ballester: i. m. 23–28.

⁸Az új keletű pszichés zavarok közül lásd például a testedzésfüggőséget (*exercise dependence*), ami a testedzéshez való egészségtelen ragaszkodás, annak kényszeres szükséglete.

⁹Vö. Thomas Keating: *Nyitott tudat, nyitott szív. Az evangélium kontemplatív dimenziója.* (Ford. Malik Tóth István.) Filosz, Budapest, 2006, 31–49.

¹⁰A Római levél alapján (Róm 1,19–20) az I. Vatikáni zsinat *Dei Filius* kezdetű dogmatikus konstitúciója hitet tesz amellett, hogy Isten a „természetes ész” fényében megismerhető (vö. DS 3004). Ezt az állítást a II. Vatikáni zsinat is megerősíti *Dei Verbum* kezdetű, az isteni kinyilatkoztatásról szóló konstitúciójában, bár némiképp új hangsúlyokkal (a kinyilatkoztatás elsősorban hangsúlyozva: vö. DV 6). A 6. század óta

az imatapasztalatban betöltött szerepére. Némelykor az a benyomásunk támadhat, hogy a nyugati spirituális-lelkiségi hagyomány szinte nagyjából egészében megfeledkezett erről az aspektusról. Márpedig az ember testben él — akár elismerjük, akár önmagunk előtt is letagadjuk, testünknek meghatározó szerepe van a lelki életben, hiszen állandóan jelen van, részt vesz mindenben, amit csak cselekszünk. A nyugati kultúrának a testhez való viszonya paradox jellegű és sok tekintetben sérült: egyrészt megfigyelhető a test kultusza és annak túlértékelése (a kutatások szerint az edzés és a túlhajtott „testkultúra” újabban függőségként is jelentkezik, melynek hatására a lélek dolgai háttérbe szorulnak);⁸ másrészt azonban a lelkiség terén általánosan megfigyelhető a test egyfajta platonikus jellegű leértékelése is. Ezen a téren kétségtelenül korrekcióra van szükség. Aki önmaga számára felfedezi a jógát és meditációs gyakorlatokba kezd, ezzel egyúttal abba az irányba is lépéseket tesz, hogy gyógyítsa ezt az egyoldalúságot. Ezáltal kapcsolatba kerülhet személyiségének mélyebb rétegeivel, visszanyerheti önmagával való egységét és azonosságát, mintegy mellékhatásként pedig megtapasztalhatja, hogy imádsága keresztény értelemben is megújul. A testtudatosabb életforma általában elősegíti és hatékonyabbá teszi az ima életbe gyökerezettségét, és hozzájárul ahhoz, hogy a lelkiség jó cselekedetek formájában „inkarnálódjék” — sokkal inkább, mint ha csupán „fejben” imádkozna. Mindez teljes összhangban áll a régebbi keresztény ima-hagyományokkal, amelyek időközben jórészt feledésbe merültek nyugaton. Ezekben is nagy gondot fordítottak a testhelyzetre, a légzés ritmusára, valamint a meditációt megelőző előkészítő gyakorlatokra.⁹ Ezen az úton hatékonyabban elérhetjük és megőrizhetjük azt az egységet és harmóniát, amely — Isten szándéka szerint — eredetileg a test, a szellem és a lélek között fennáll. Aki tehát keresztényként a meditációs gyakorlatok során visszatalál ebbe a harmóniába, joggal tarthatja, hogy a Teremtő szerető pillantása nyugszik rajta: „Isten látta, hogy nagyon jó mindaz, amit alkotott” (Ter 1,31).

2. A keleti vallások és kultúrák közös jellemzője, hogy — Istennel kapcsolatban általában, a teológiai igazságok terén pedig különösen is — előtérbe helyezik a megismerés *tapasztalati* jellegét, és nem töreksenek pedáns fogalmi meghatározásokra. Keresztényként persze nem tehetjük magunkévá ezt a szellemi hozzáállást annak *radikális* formájában: nem lehet szó arról, hogy Istent és az ő kinyilatkoztatását megismerhetetlenek ítéljük.¹⁰ Ha azonban a tételt csupán *enyhébb* formában tételezzük, akkor teljes összhangban áll a nyugati filozófiai hagyományban is jól ismert *analogia entis* (létanalógia) tanával, valamint a teológiai kijelentések korlátaira figyelmeztető tanítóhivatali megnyilvánulásokkal,¹¹ és a Biblia metaforikus értelmezésére bátorító ósrégi egyházi tanítással. A racionalitás túlhangsúlyozására hajlamos nyugati ember számára lelkileg is gyümölcsöző, ha a túlhajtott fogalmi megragadás helyett azokra a mélységekre fordítja a figyelmét, amelyek az imában tárulnak fel. A féktelen racionalizálás veszélye annál valószínűsőbb, minél iparosodottabb környezetben él valaki, a természettől

nagy tekintélynek örvendő Areopagita Dénes nyomán kialakult tradíció háromféle módon tartja lehetségesnek, hogy Isten transzcendenciájáról helyesen beszéljünk: 1. a teremtményi tökéletességek állítása útján (*via affirmativa*); 2. a fogyatékoságok tagadása útján (*via negativa*); 3. valamint a teremtményi tökéletességek fokozása útján (*via eminentiae*).

¹¹A IV. Lateráni zsinat (1215) megállapítása szerint „a teremtőről és a teremtményről semmiféle hasonlóságot nem állíthatunk anélkül, hogy ez ne foglalná magában kettenjüket jóval nagyobb különbözőségét is” (DS 806).

¹²Szent Sziluán megfogalmazása szerint „az értelem egyesül a szívvel”. Vö. Szofronij (Szaharov) apát: *A Szent Hegy titka. Áthoszi Sziluán (1866–1938) élete, tanításai és írásai*. (Ford. Imrényi Tibor.) Akadémiai – Odigitria, Budapest, 2006, 139.

minél elidegenedettebb, minél nagyobb városban lakik és minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik. Nem ok nélkül hangsúlyozták az ókeresztény atyák, hogy a kontemplatív tapasztalat tényege: „leszállni a fejből a szívbe”.¹² Anélkül, hogy tagadnánk a reflexió — valamint az akadémiai (alkalmasint teológiai) fokozatok — szükségességét, bizvást elismerhetjük, hogy egyedül a racionalitás nem elég ahhoz, hogy Isten országa, a szeretet birodalma feltáruljon a keresztény ember számára. Az élő Isten misztériumával való személyes találkozás ennél jóval többet kíván, egész személyiségünk részvételét — s ezen a téren jelentős segítséget kaphatunk a keleti módszerektől.

3. Vallásilag sokszínű világunkban hallani olyan keresztények tanúságtételéről, akik az idegen vallásokkal való találkozás hatására fedezték fel újra régóta eltemetett keresztény identitásukat. Mondhatjuk tehát, hogy a keleti módszerek nem csupán a személyiség egészének integrációjához (testi mivoltának felfedezéséhez, lelki megtisztulásához és harmonikusabbá válásához) járulhatnak hozzá, de annak is előszobájává válhatnak, hogy a nyughatatlan és szétszórt nyugati ember képes legyen visszatárlni saját gyökereihez, és Isten szeretetét *keresztényi módon* újra megtapasztalja. Vannak példák arra, hogy az agnosztikus vagy hitét veszített modern ember a meditatív tapasztalaton keresztül kezd el újra érdeklődni a saját eredeti vallása iránt és megnyílik a hitélet mélyebb, teljesebb és a korábinál érettebb formái felé. Ez arra bizonyíték, hogy Isten minden körülmények között képes bennünket megszólítani, és mindenkit a maga útján, konkrét életünk bonyolult összefüggérendszerén belül vezet el önmagához.

4. Végül, de nem utolsósorban már az is jelentős hozadéknak számít, ha valaki arra használja a keleti technikákat, hogy zaklatott és felgyorsult világunkban belső *békére és nyugalomra* jusson. Az irányvesztett (posztmodern) nyugati kultúránkban szinte szokássá vált, hogy egyesek hangulatjavító gyógyszerek és más, többé-kevésbé árthatmas eszközök segítségével keresik a boldogságot. Ilyen körülmények között korántsem lebecsülendő, ha valaki hátat fordít a függőségeinek és újra kézbe veszi a saját életét. Minden olyan hatás értékesnek mondható tehát, amely abba az irányba inspirál, hogy újra visszanyerjük az életünk feletti kontrollt. Ha a keleti technikák segítségével ezen felül még a megtisztulás útján is előrehaladunk (*via purificativa*), akkor talán anélkül, hogy észrevennénk, a korábinál mélyebb vallási tapasztalat befogadására is alkalmasabbakká válunk. Ezt a hatást az egyházban ősidők óta az „Evangéliumra való előkészületnek” (*praeparatio evangelica*) nevezik, amit a keleti technikák is hatékonyan betölthetnek, s ennyiben jótékony hatásuk elismerhető.

Leselkedő veszélyek és lehetséges tévutak

Természetesen naivitás volna letagadni az érem másik oldalát, vagyis felelőtlenül arra biztatni, hogy minden kritikai mérlegelés (*discernimento*) nélküli fogadjunk el a keleti technikákat. Itt tehát rá kell

mutatunk néhány olyan pontra, amelyek könnyen félresiklásra adhatnak alkalmat.

1. Mindenekelőtt kétségtelenül fennáll bizonyos *pelagianizmus* veszélye. A pelagianizmus olyan kegyelemtani eretnecség, amely elutasítja az eredendő bűn tanát, nem számol a rendetlen kívánságokkal, az ember szabadságát teljesen autonóm hatalomként fogja fel, és tagadja, hogy a kegyelem szükséges volna az erkölcsi törvény üdvös megtartásához, vagyis azt állítja, hogy az erkölcsi törvény megtartható csupán a természetes erő segítségével.¹³ Pelagius modern követői ma is úgy vélik, hogy az üdvösség önerőből is elérhető. Léteznek olyan meditációs módszerek, amelyek annyira az emberi erőfeszítésekre és a technikai részletekre helyezik a hangsúlyt, hogy szinte kihagyják a számításból Istent. A keresztény szemlélet ezzel szemben egyértelműen Istennek tulajdonítja a kezdeményezést, és az ő segítségével nélkül elképzelhetetlennek tartja erőfeszítéseink beteljesítését. Aki úgy véli, hogy képes saját erejéből, mintegy mechanikus módon megszabadulni és „megvilágosodni”, az magának „önmegváltó” hatalmat tulajdonít, ami összeegyeztethetetlen a keresztény szemlélettel. Csak egyetlen példát említve: a transzcendentális meditációnak nevezett irányzat megalapítója, Maharishi Mahes jógi önmagáról mint „Isten megvalósításához [szükséges] mechanikus ösvény[ről]” beszél.¹⁴

2. Azt is számításba kell vennünk, hogy minden keleti módszer és technika elkerülhetetlenül tartalmaz bizonyos utalásokat magukra a keleti vallásokra és azok spiritualitására is. Hermeneutikai okokból kifolyólag azt kell mondanunk, hogy egy alkalmazott technika nehezen elválasztható attól az eredeti közegtől és háttérdeológiától, amelyből származik. Fennáll tehát a veszélye, hogy valaki észrevétlenül ezen ideológiákat és bennfoglalt antropológiai tartalmakat is befogadja, ha kritikátlanul követi a keleti módszereket. Vannak olyan mozgalmak — például a Krisna-tudatúak —, amelyek kezdettől fogva nyilvánvalóvá teszik, hogy céljuk az általuk gyakorolt keleti vallás (hinduizmus) terjesztése. Mások inkább elfedni igyekeznek az ideológiai felépítményt; ám az többé-kevésbé mindig jelen van, kiküszöbölhetetlenül. Meglehetősen kézenfekvőnek látszik például a különbség a keleti meditáció és az imádság *célját* illetően. A keleti praktikák esetében a célt általában úgy szokták megfogalmazni, hogy az az abszolútummal, a feltétlen valósággal történő egyesülés; a keresztény kinyilatkoztatás ezzel szemben az élő és személyes Istennel való találkozásra, a Jézus Krisztussal és az emberekkel való mélyebb szeretet-egységre hív, amely végső soron kegyelmi ajándék.

3. Az is előfordul, hogy egyesek úgy használják a keleti technikákat, hogy közben megmaradnak saját önközpontúságuk, immanens világképük és pszeudo-vallásosságuk keretein belül. Csakhogy Isten arcának hiteles keresését fényévnnyi távolság választja el a saját kielégülésünk és önmegvalósításunk hajszolásától. Aki számára a keleti technikák iránti érdeklődés kimerül a saját fizikai jól-létének (pihenési és regenerálódási vágyának) kielégítésében, az még csak kelle-

¹³Ezt a kegyelemtani eretnecséget az egyház több alkalommal is elítélte: először az 5. században (vö. DS 222–231; 267; 238–249), majd a Trienti zsinaton (DS 1510–1514; 1521; 1551), illetve a 6. században is (vö. szemipelagianizmus: DS 370–397).

¹⁴Mauro Bergonzi: *Inchiesta sul nuovo misticismo*. Laterza, Roma – Bari 1980, 63. idézi Mariano Ballester: i. m. 25.

¹⁵Vö. Jálics Ferenc: *Szemlélődő lelkigyakorlat. Bevezetés a szemlélődő életmódba és a Jézus-imába.* (Ford. Varga Péter Pius.) Manréza – Korda, Dobogókő – Kecskemét, 1994, 96–97.

mes érzéseket (például *fitness-wellness* felüdülést) keres, s vajmi kevés köze van a hiteles vallásossághoz. Ugyanígy végzetes hiba volna a tényleges vallási igénnyel összekeverni a *sidhis* (paranormális erők) iránti érdeklődést, mely gyakran önző és éretlen kíváncsiságból fakad. A hiteles vallásosság ugyanis Istent magát (még csak nem is az ő ajándékait, hanem *őt magát!*) keresi; ami az önmagunk középpontba helyezésének ellentéte.¹⁵ Az istenkeresés feltétele pedig a radikális megterés, a *metanoia*, ami a gondolkodás és a cselekvés irányának gyökeres megváltoztatását jelenti, melynek egész életvezetésünkre vonatkozóan következményei vannak. Ha a meditációt helyes lelkülettel végzik, akkor nem tekinthet el ezen követelménytől; ha azonban megfosztják a radikális életalakítás követelményétől, akkor nem lehet összeegyeztetni a keresztény felfogással.

4. Egy további kritérium a *szenvedéssel* kapcsolatos állásfoglalás. Bár a kereszténység a szenvedést minden lehetséges eszközzel csökkenteni igyekszik, végső soron reálisan számol annak a világban való megszüntethetlenségével. A keresztény ember jellegzetessége tehát, hogy igyekszik értelmet látni a szenvedésben, illetve ezen értelem keresésére és megtalálására buzdít másokat is. Jézus Krisztus életének és örömhírének fényében az Istentől kapott szenvedés jelentőséggel bír az üdvösség felé vezető úton. Ez olyannyira igaz, hogy a keresztények még a másokért vállalt önkéntes szenvedést — a böjtöt, az alamizsnát, a mások iránti szeretetből szabadon vállalt lemondást — is értelmesnek tartják, sőt nagyra becsülik. Ennek legmélyebb keresztény szimbóluma Jézus Krisztus keresztje. A kereszt olyan misztérium, melynek fényében semmilyen emberi szenvedés sem tekinthető többé abszolút értelmetlennek, hanem beleilleszhető Isten üdvösségtervébe. A kereszt végső értelme, hogy rajta keresztül esélyünk adódhat a szeretet gyarapítására a világban. Jézus Krisztus keresztthalála azért volt megváltó hatású, mert nem gyűlölködve és a szívében bosszúvágygal nézett vele szembe, hanem Istennel való egyenlőségéhez nem ragaszkodva önkéntesen, szeretetből vállalta azt másokért (vö. Fil 2,6). A szeretet nélküli szenvedés maga a pokol, Jézus keresztje azonban végső és abszolút értelmet adott minden emberi szenvedésnek. Eszerint a kudarchoz, a szenvedéshez és a kereszthez való viszony kitüntetett módja annak, hogy a vallásosság keresztény jellegét és hitelességét megítéljük.

5. Még egy utolsó példát említve a keleti technikák lehetséges veszélyeiről: nyilvánvaló, hogy avatatlan kezekben — például, ha egyesek bizonyos technikákat túlzásba visznek, vagy nem megfelelően alkalmaznak — a gyakorlás a kívánatos pozitív hatás (relaxált állapot, belső béke) helyett egészen más következményekkel is járhat. A helytelenül végzett légzésszabályozás (*prahnyama*) nemcsak lelki, de (azzal szoros összefüggésben) egészségügyi károsodást is okozhat. Nem véletlenül hangsúlyozzák, hogy a negatív hatások elkerülése érdekében általában szükség van egy hozzáértő vezető útmutatásaira. Csakhogy tapasztalt és szakavatott „guruk” (*nota bene*: a szanszkrit

szó egyszerűen „tanítómestert” vagy „vezetőt” jelent) Európában ritkán állnak rendelkezésre (és az sem mindig látható előre, mi milyen következménnyel jár). A keleti technikákkal kapcsolatosan tehát ajánlatos az óvatosság. Fontos azt is figyelembe venni, hogy olyan gyakorlatok ezek, amelyeket évezredek *gyakorlati* tapasztalatok szentesítettek, s ezért nem tanulható meg pusztán könyvek leírásai alapján.

Összefoglalás

Már a fentiekből is kiderült, hogy naivitás volna azt gondolnunk, hogy a keleti technikák kizárólag pozitív hatást gyakorolhatnak a keresztényekre. Itt is érvényesek Jézus szavai: „Gyümölcséről lehet a fát felismerni” (Mt 12,33; vö. 7,20). Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy a fentebb felsorolt veszélyek gyakran a keresztény módszerek alkalmazásakor is leselkednek: a hitelességre itt sincs automatikus garancia. A keleti módszerek mentségére szólhat továbbá, hogy a fent felsorolt típusú hibák gyakran (bár nem kizárólag) a nyugati mentalitáson átszűrt (és az általa eltorzított) keleti módszerekre jellemzők. A merevség, a kizárólagosságra törekvés és a tanok erőszakos terjesztése általában minden vallásosság hitelességének kontraindikációjaként jön számításba.

A II. Vatikáni zsinat szerint az „ige magvai” (*logikoi szpermatikoi, rationes seminales*) megtalálhatók más kultúrákban és vallásokban is (vö. *Ad gentes* 11; 15), tehát keresésük lehetséges. Bár nem könnyű a konkolyt az értékes búzától elkülöníteni — azaz meglátni azt a tiszteletreméltó gazdagságot, amelyeket a szerető Isten helyezett el a nem keresztény vallási hagyományok követőinek szívében —, a találkozás mégis gazdagító lehet. A zsinati atyák arra buzdítanak, hogy „őszinte tisztelettel” szemléljük azokat az „élet- és magatartásformákat, tanításokat és erkölcsi parancsokat”, melyek — bár tagadhatatlanul sokban különböznek a keresztény tanoktól — „mégis nem ritkán tükrözik annak az Igazságnak a sugarát, aki megvilágosít minden embert” (*Nostra aetate* 2). Ezt a hozzáállást tükrözik Ferenc pápa szavai és tettei is, aki szünet nélkül fáradozik azon, hogy globális világunkban megvalósuljon a béke, amely esélytelen volna a vallások közötti béke nélkül. A pápa arra biztat, hogy „megtanuljuk elfogadni a többiekét, a miénktől különböző élet-, gondolkodás- és kifejezés-módjokkal együtt” (*Evangelii gaudium* 250), valamint, hogy elismerjük vallásaik értékét. Ezekben nincs meg ugyan „a Jézus Krisztus által alapított szentségek jelenléte és hatékonysága”, mégis „csatornák lehetnek”, melyeket a „Szentlélek éleszt”; hiszen kiutat mutatnak az immanenzizmus útvesztőiből, és segítenek az élet nehézségeinek elviselésében és a nagyobb harmónia elérésében. „Mi, keresztények is meríthetünk ebből az évszázadok alatt kialakult gazdagságból, ami segíthet bennünket abban, hogy jobban megéljük sajátos meggyőződéseinket” (*Evangelii gaudium* 254).

SZÉP/ÍRÁS

DEMÉNY PÉTER

Apazsoltárok könyve

Kő

*Rám szólnak a fák, a
füvek, rám szól az ég.
Látom az arcomat a kőben.
Felhasad, botladozva járok
a vízen.*

*Szeress jól, mondják,
míg én tartom a földet.*

*Ki tudja, mikor
indultam el, mikor találkozom
a fiammal, miért fog
megölni.*

*Nincs is fiad,
mondják, akik
semmit sem értenek.*

Kár

*Minden apa megölésre
termett.*

*Elindultál, úton
vagy, a többi nem
a te dolgod, és
ez nehéz.*

*És még nehezebb, hogy
te nem ölheted meg
magad. Nincs az
a mentség.*

„Nemsokára már tréfált vele Brahms”

SZALAGYI CSILLA

Takács Zsuzsa zeneleírásai

1. Zene és költészet

A szerző irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi írását 2017. 5. számunkban közzöltük.

¹Életrajz-változat.

Kortárs, 1994. december, 122–128. In: *Curriculum vitae. 30 kortárs magyar író önéletrajza.* (Szerk. Tárnok Zoltán.) Kortárs Kiadó, Budapest, 1995, 362–375.

„A zenével verseim csaknem olyan mélyen összefüggenek, mint álmaimmal”¹ — irányítja a figyelmet a zenére Takács Zsuzsa egy hitvallás-üzenetű válaszában 1994-ben, s e kijelentés azért is fokozott figyelmet érdemel, mert az álom technikája a költő verseinek feltűnően meghatározó poétikai összetevője, világukban otthonosan mozog — annak ellenére is, hogy ekkor gyakran épp az idegenséghez, az elbizonytalanodás egzisztenciális tapasztalatához választ materiát. Mégis: zenéhez kapcsolódó költeményeinek részletes elemzésekor szembetűnő, hogy esetében *Némajáték* (1970) kötetcímmel debütáló költő zenéhez fűződő kapcsolatáról kell szólni. Ezzel összefüggésben már az első kötet számos szöveghelyen tematizálja hangzás és némaság kérdéseit, ám ekkor a figyelem még a hangzás hiányára, a hallgatás mögött rejlő beszédes némaságra irányul áll, az elhagyatottság közvetlen érzelmi vetületeként („*Legszakadóbb a némaság. / Legközelebb a mondhatatlan.*” — *Kirándulás*). A hozzá formált szituáció, a kerettörténetet adó narratív eseménydarabkák a beszélő kényszerű hallgatását fedik: „Övé vagy hát, *kút-néma, széles udvar,* / hármat kiált, kié a hang feletted, / tarkód a fal szürkéjéről letörli, / kié a kéz? Ne ess el! — *Hallgatok.*” (*Egy szerelem emléke I* — kiem. Sz. Cs.). Mindez kapcsolatban áll a kötet cím alapjelentésével, melyben alig felismerhető, hogy valójában a pantomimjáték szinonimája, miként több is ennél, nem véletlen tehát, hogy a kötet metaforikus hatósugarát számos módon árnyalja mind a némaság következtében megmutatkozó érzelmi és gondolati lehetőség, mind a pantomimelődés értelmezési lehetőségeiből fakadó játéktér bevonása által.

Noha a költői képzelet a kezdetektől, egészen az 1960-es évek végétől otthonosan mozog a zenei kifejezések, zenei tartalmak irodalmi elsajátításában, a zeneleírások feltűnően a *Tükörfolyosó* (1983) kötetre jellemzőek. Később megjelennek még az *Eltékozolt esélyem* (1986) kötetben is, majd beépülnek az álmokat és idegenséget közvetlenül is tematizáló költemények közé, melyek feltűnőbben Freud hatását tükrözik. Ebből fakadóan a zeneleírások érzelmi-gondolati rétegének elemzésekor megvilágító a Freud által kísértetiesnek hívott jelenség.

Freud, aki *A kísérteties* című írásában az idegenség belső tapasztalásáról ír, felbukkanását a lélek belső rétegébe helyezi, s az ismer-

²Julia Kristeva: *Önmaga tükrében idegenként.* (Ford. Kun János Róbert.) Napkút, Budapest, 2010, 203.

³Sigmund Freud: *Művészeti írások. Sigmund Freud Művei IX.* (Ford. Bókay Antal et al.) Filum, Budapest, 2001, 263.

⁴Takács Zsuzsa: *Életrajz-változat.* In uő.: *Jaj, a győztesnek! Vigilia,* Budapest, 2008, 197.

⁵Takács Zsuzsa: i. m. 221.

rós, bensőséges, titkos (*heimlich*) és kísérteties (*unheimlich*) fogalmait elemzi. Julia Kristeva Freud kapcsán utal e fogalmak egy korábbi, elfelejtett dimenziót átfogó jellegére, melyet a kísérteties egyszerre esztétikai és pszichológiai fogalmával vet egybe: „ami szokatlanul nyugtalanító, nem más, mint az, ami valaha bensőséges volt (hangsúlyosan múlt időben), és ami bizonyos körülmények között föltárlt. Így megszűnik az a kívüliség, ahová valaha a félelem számúzte a nyugtalanító idegenséget, ami ezáltal belültre helyeződik: de nem az otthonos mint saját, hanem az otthonos mint a potenciálisan szokatlan terébe, melyet egy tőlünk idegen múltban képzelünk el.”² Amit a német szó etimologikus felfejtése mutat, azt a működést a magyar szóetimológia is lényegre törően jelzi — valamely jelenség visszatérő, ismétlődő, bántó mozzanatát a szójelentés körébe vonva: kísér, azaz elkísér, nem tágít, jóindulatúan társul szegődik; kísér, kísért, folytonosan jelen van, ezúttal azonban negatív érzetek hozzákapcsolódásával az ismerős és ez ideig ismeretlen érzések egyidejű kereszttüzében. Ezek az érzelmi ellentétek minduntalan fölmerülnek Takács Zsuzsa költeményeiben és prózájában, így a zeneleírásokban is alkotó tényezőként lehet az otthonosság és idegenség kitérőire fókuszálni. A zenéhez közelebből-távolabbról kapcsolódó költemények belső szerkezete, asszociációs bázisa az idegenségérzést, az elválást tematizáló, az álom képnnyelvét alkalmazó költeményekkel mutat rokonságot, melyet a Freud által meghonosított jelentésben szereplő kísértetiesséssel lehet megjelölni.³

E költemények jellegzetesen az álom vizuális eljárásait alkalmazzák, s poétikájuknak oldógombja a zenemű, a sajátosan zenei, mely a maga lappangó és rejtett módján a későbbiekben is a költemények háttérében szerepel, mint erről Takács Zsuzsa egy alkalommal beszámol: „későbbi kötetem, a *Viszonyok könnye* hangverseny-látogatásokról beszél, de hallgat magáról a zenéről. Egy depressziós januári héten, Schubert Esz-dúr triójának és C-dúr kvintettjének szüntelen hallgatása közben írtam a nyolc cikluszáró verset. (...) Schubert más-más hangszínben, megvilágításban előadott egységes tematikus alakzatai a komor igazság erejével hatottak rám a versek írása idején.”⁴

A zene közelsége Takács Zsuzsánál elsősorban az abszolút zenét, a romantikus abszolút zenét jelenti. „Engem a nyelvvel való bíbelődés, a zene és az irodalom érdekelt”⁵ — nyilatkozza a költő zene és irodalom szoros összetartozásának újabb érzékeltetéseként. A zeneleírások a zeneiség irodalmi lehetőségeire kérdeznak: hogyan lehetséges szavakat találni egy lényegileg hangzó formára? Riválisa vagy támogatója egymásnak a két médium? A vers mindeközben hogyan válik alkalmas hordozójává a sajátosan zenei közvetítésére?

Mindenesetre bizonyos, hogy a zeneiség irodalmi megjelenési területén kiemelhető a hangok visszatérése, ahogy Takács Zsuzsa verseiben feltűnően él az alliteráció különböző variációival, melyek szavakat körvonalaznak, észleleteket és érzéseket idéznek fel, rit-

⁶Reményről és reménytelenségről, a szív hidegségéről. Beszélgetőtárs Lucie Szymanowska. In Takács Zsuzsa: i. m. 216. [kiem. Sz. Cs.]

mikusságot adnak, szakaszok összetartozását fedik fel. Másfelől pedig az azonos mondatrészek ismétlődése, felsorolása is jellemzően visszatérő karakterjegy, tehát miközben a költő verseinek zeneiségére jellemző, hogy nem követik a metrumokat, így a strófaszerkezet visszatérése vagy hagyományos képletek is ritkák nála, mégsem csupán belső zeneiséggel számolhatunk. Mint ezt a *Viszonyok könnye* kapcsán megjegyzi: „Valóban akaratom nélkül születtek a kötet áltercinába szorított versei, mint szapora újszülöttek. Ezek a szerelem, érzékiség, búcsú és újrakezdés elragadtató, a *zene sodrásához* talán legközelebb álló sorai. *Gátat kellett szabnom* ennek az áradásnak, és erre a legalkalmasabb követendő recept az első néhány vers formába kényszerítése volt.”⁶ A zene ekképp zenei mondat, zenei egység, önmagában is hullámzó és bőséges matéria értelmében szerepel a megnyilatkozásban. Önellentmondásnak tűnik, termékeny önellentmondásnak, hogy a versképlet, melytől a költemény zeneiségének erősödését várhatnánk, a költő számára a zeneiség ellenében álló alakzattá lesz, melyet a gát metaforájával szemléltet: a versforma megakasztja a zenei mondat végtelen tobzódását.

Takács Zsuzsa több költeménye olvasható zenei ekfrázisként: zeneleírásai egyetlen vagy több mű inspirációját jelzik már a címükben is: *Kalbeck a kertben*, *Dvořák: Romantické hry*, *Paraszttánc*, *Falsetto*. Köztük kiemelkedő a *Kalbeck a kertben*, ugyanis a költemény több síkon tesz rá kísérletet, hogy megragadja a zene öntörvényű lényegét, a szavaknak ellenálló, hangzás útján befogadható jellegzetességét, ezt pedig a mű aurájában részesülő titkár érzékein bekövetkező változásokon keresztül teszi.

Bár úgy tűnhet, az érvelés, megszólítás, gondolatközlés és elbeszélés a szövegre, míg a dallam, ritmus és harmónia a zenére jellemző karaktervonások, „szemantikai szempontból, vagyis a referencialitásnak, az intenciók kifejezésének és a nézőre/ hallgatóra tett hatás szempontjából szövegek és képek között nincs lényegi különbség, így nem létezik olyan médiumok közötti rés sem, amelyet valamilyen különleges ekphrasztikus stratégiának kellene áthidalnia”.⁷ W. J. T. Mitchell képzőművészetről és irodalomról beszél, azonban mindez kiegészíthető a hangzást hordozó zenével is, hisz Mitchell indoklása nem rekeszti ki ezt a médiumot sem: „a kommunikációs és expresszív aktusok, a narráció, az érvelés, a leírás, a megjelenítés és más, ún. »beszédaktusok« nem médium-specifikusak, nem egyik vagy másik médium kizárólagos »sajátosságai«”.⁸ Mégis: „szemantikai szempontból (azaz, a kommunikáció gyakorlatában, a szimbolikus viselkedésben, a kifejezésben és a szignifikációban) szövegek és képek között nincs lényegi különbség”, ám „a jeltípusok, a formák, a reprezentáció materiái és az intézményes tradíciók vonatkozásában fontos különbségek állnak fenn”.⁹ A felszíni, megjelenésbeli különbségek mögött tehát tételezhető egy szemantikai összetevő anélkül, hogy ez közvetlen jelentést, értelmet foglalna magában. Ettől a direkt (nyelvi) jelentéstől határolta el Eduard

⁷A képek politikája. W. J. Thomas Mitchell válogatott írásai. (Szerk. Szőnyi György Endre és Szauder Dóra.) JATEPress Kiadó, Szeged, 2008, 202.

⁸Uo.

⁹Uo. 203.

¹⁰Csobó Péter
György utószava,
in Eduard Hanslick:
*A zenei szép. Javaslat a
zene esztétikájának
újrágondolására.*
(Ford. Csobó Péter
György.) Typotex,
Budapest, 2007, 263.

¹¹Thomka Beáta előszava,
in: *Narratívák 1. Képleírás,
képi elbeszélés.*
(Szerk. Thomka Beáta.)
Kijárat, Budapest, 1998, 7.

¹²Ahogy „[a] költészetnek
az az igazsága, hogy
létrehozza a közelségnek
ezt a megtartását”.
Hans-Georg Gadamer:
A szép aktualitása.
(Ford. Bonyhai Gábor
et al.) T-Twins,
Budapest, 1994, 154.

Hanslick zeneesztéta a zenei befogadást, hisz „a zenének van struktúrája (értelmezhető szemiotikailag, mint hangzó jelek rendszere), de nincs eredendő szemantikája, ami itt azt jelenti: nincsenek egyértelmű és világos hozzárendelések a *hangi alakzatok* és a *fogalmak* között”.¹⁰

„Szemléző olvasásmód”¹¹ helyett azonban *fülelő írástechnika olvasásáról* lehetne a zeneleírások kapcsán szót ejteni, azaz még egy mediális csavar tételezhető a befogadásban, mivel itt egy hangzó felület szemantikai vagy retorikai megszólaltatásáról van szó, amennyiben a költő a zene befogadója, s mi olvasóként már a zene másodlagos hallgatói vagyunk, mely értő hallgatásunk kiegészült egy költői értelmezéssel.

A *Kalbeck a kertben* vers megidézett folyamata a felcsendülő zeneművet alkotási pillanataiban ragadja meg. A folyamat, mely a zenemű elhangzásával veszi kezdetét, a következőképp vázolható: a konkrét zeneműveket (1) követően tételezhető a költői hallgatásmód (2), melyet a költemény, a zeneleírás fejez ki a megragadható teljességében (3), melyet elolvasva az olvasói hall(gat)ásmód (4) összetettségébe érkezünk. Összetettségébe, hisz egyaránt felcsendülhetnek ismert szólamok, melyeket megidéz a költemény, a zeneszerző egyszerre fiktív és életrajzi (leginkább fiktív életrajzi) elemekkel átszőtt alakja, s maga a költemény hangzósága. A fenti három fordulaton át részesülhet a műalkotás befogadásában a költemény olvasója.

Ehhez a megérkezéshez pedig a műalkotás auráját, kitapintható itt-és-mostját alkotja kimondva-kimondatlanul újra, a közelséget,¹² mely valójában csak a zenemű aktív jelenlétével (vagy e jelenlet felidézésével) érhető el, így helyesebb a költeményt nem is zeneleírásként, de a zenehallgatás leírásaként felfogni. Közös vonása válik nyilvánvalóvá e ponton szépirodalomnak és zeneműnek, miként maga a leírt kotta vagy szöveg helyett az olvasás folyamata váltja ki ezt az elképzelt, újra és újra előidézhető aurát, mintha minden újbóli olvasás és hallgatás képes lenne ezt előállítani. Ráadásul a zenemű olvasatának leírata összetett, kifinomult, képzett kottaolvasást igényel. Így nem szöveg és partitúra verseng, inkább zenei hallgatásmód és olvasói megértésmód, valamint ezek felidézése jelzik a versengő területeket, minek eredményeként a zenemű aurájának újratereemtése egy belső, szellemi, érzékletesen megidézett folyamat eredménye lesz.

Ám a zenei ekfrázis valójában nem verseng sem a zeneművek felidézésével, sem esetleges meghallgatásával, hisz náluk komplexebb és elvontabb (vagy épp egyszerűbb és közvetlenebb) értelemben képes csak megszólaltatni a zeneművet. Más lesz a funkciója, míg ugyanis „[a]z ekfrázis két másság, két (látszólag) átfordíthatatlan és felcserélhetetlen forma között helyezkedik el — írja Mitchell, melyek a következők — (1) a vizuális reprezentációnak verbális reprezentációvá fordítása leírás vagy néma beszéd által; (2) a verbális

¹³Pintér Tibor:
A hangok és a formák.
Holmi, 2008. március, 411.

¹⁴Vö. Pintér Tibor: *Tört
akkordok.* L'Harmattan,
Budapest, 2012, 145.

¹⁵Elemzésemben a *Tiltott
nyelv* című, 2013-as
megjelenésű kötetben
közölt szövegváltozatot
tekintem kiindulópontnak,
s az eltérést az
első megjelenéshez
képest vizsgálom.

¹⁶Pintér Tibor:
A hangok és a formák,
i. m. 411.

reprezentációnak vizuális reprezentációvá való visszafordítása az olvasó által¹³, a zenemű nem idézhető fel ilyen módon, a zenei mondat nem fordítható át szavakból álló mondattá, különösképp nem szépirodalomná, pontos átírásra legfeljebb a partitúra képes, amely viszont a maga jelnyelvén idézi fel a zeneművet. Így a partitúra lehetne a zenei ekfrázis rivális műfaja, azzal a lényeges megszorítással azonban, hogy a szépirodalomnak ez a hangokhoz hű visszaadás nem lehet célja. A szépirodalom rekonstrukciójának irányát a zenei enigmára való eljutás, a megfejthetetlen titokra való rámutatásban lehetne legközelebből megjelölni,¹⁴ egy autonóm kísérletező folyamatban, mely leginkább önmaga kíván lenni, nem pedig hű fordítója vagy tolmácsa valami másnak. A példaként választott *Kalbeck a kertben* című költemény ráadásul egyszerre több zeneművet is felidézhet, nem utal pontosan a versbe szedett kompozícióra — ellentétben a *Dvořák: Romantické hry* című verssel, mely egészen konkrétan nevezi meg a szavakba szedett zeneművet.

A fentiek mentén előálló további lényegi különbség az életművön belüli elhelyezkedés kérdésében ragadható meg. Takács Zsuzsa költeményét kevésbé Brahms viszonylatában, sokkal inkább önnön szövegkörnyezetében kell vizsgálni — ez a megállapítás pedig azért lehet problematikus, mert a vers a költő legtöbbször közölt költeménye. Köteteiben többször is napvilágot látott, ezáltal új és újabb kontextusban is fölbukkant, ahogy legutóbb a *Tiltott nyelvben* (2013) megjelent, korábban a *Tükörfolyosóban* (1983), közben pedig az összefoglaló kötetekben, mint az *Eltékozolt esélyekben* (1986), a *Sötét és fény korában* (1989), s bizonyára szerepel *A Vak remény* kötettervében is. Az évtizedek során változások a központosítást, az utolsó sor („Nemsokára már tréfált vele Brahms.”) elhagyását érintették. A többszöri közlés indokai között feltételezhető, hogy a költő egyik leginkább nyitott verseként több ciklust, több kötetet is megszólaltathatott. A *Tiltott nyelv*¹⁵ esetében a *Mesterek* ciklusban egyetlen zenei ihlettségű költemény, ám a ciklus többi darabjához társulva meghatározó elődöket tárgyaló versek közé került. Első megjelenése több zeneleírás közelségét tudhatja magáénak, az összefoglaló kötetekben való ismételt megjelenés pedig a költői koncepciót jelzi, mely a költeményt az életmű fontos darabjaként jelöli.

2. Brahms és Hanslick — Kalbeck a kertben

Érdekes összefüggése Takács Zsuzsa: *Kalbeck a kertben* című költeményének és Eduard Hanslick zeneesztétának, hogy a vers címszereplője, Kalbeck, Brahms titkára. Épp Brahmsé, kit Hanslick barátjaként tisztelt, „akinek művei fogják jelenteni Hanslick számára a zenei formafolyamat kibontásának mintapéldáit”.¹⁶

Hanslick a „régiebbi zenefogalom” ellenében lép fel, mely szerint, Platónat idézve a zene harmóniából, rhütmoszból és logoszból áll. *Harmónián* a hangok szabályozott, racionálisan rendszerbe fog-

¹⁷Carl Dahlhaus: *Az abszolút zene eszméje.* (Ford. Zoltai Dénes.) Typotex, Budapest, 2014, 14.

¹⁸Uo. 23.

¹⁹Uo. 22–23.

²⁰A kötetből származó idézetek és utalások az oldalszámok megadásával a következő kiadásból származnak: Eduard Hanslick: *A zenei szép,* i. m.

²¹Csobó Péter György utószava, in Eduard Hanslick: i. m. 246–247.

lalt kapcsolatát, *rhütmoszon* a zene időrendjét (ez az antikvitásban a táncot vagy a megformált mozgást foglalta magában), *logoszon* a nyelvet mint az emberi kifejezést értették.¹⁷ A logoszon alapuló, a nyelvvel alátámasztott, „alkalmazott” és az „abszolút” zene került így ellentétbe. Ez utóbbi a romantikus zeneesztétikán nyugszik, s „amely szerint a zene éppen azáltal, hogy »különválnak« a szemléltetéstől és végül az affektívától is, az abszolútum kinyilatkoztatása”.¹⁸ Amikor Hanslick a hangszeres zene romantikus metafizikáját a „specifikusan zenei” esztétikájává tompította, összekapcsolta azzal az axiómával, hogy a forma a zenében szellem, esélyt és lehetőséget teremtett arra, hogy a „tisztá, formális” vonósnegyes a „tisztá, abszolút zeneművészet” paradigmájaként jelenjen meg.¹⁹

Eduard Hanslick *A zenei szép* (1854) című kötetében javaslatot alkotott a zene esztétikájának újragondolásához.²⁰ Kijelentése, miszerint „[a] zene tartalmát *hangozva mozgó formák* alkotják”, a maga korában és sokak szemében egyenesen botrányos kijelentésnek számított, mely a szellemi rangtól éppen hogy megfosztja a zenét. Mások ellenben a zeneesztétika felszabadítását látták benne.²¹

A zenehallgatás-leírás felülete több irányból közelít a zene sajátos, nehezen megragadható mediális felületéhez. Nem csupán abban nyilvánul ez meg, hogy egy zeneművet keletkezési pillanatában idéz fel, de a hangok megszemélyesítetten is jelennek meg előttünk, mint például „vonultak előtte a hangok győztesen.” A költemény közvetetten idézi fel azokat az érzelmeket, melyek megszólnak a zeneműben, ami a természet lelkes viselkedésében tör előre feltűnően, mely jelenségnek eredője vagy következménye az, hogy a látásra hatást gyakorol: „Szégyenében eldobta rózsáit a kert, / csigák szálltak a magasba, bogarak / harapták kínjukban a levegő-üveget.”

Am nem csupán a látás, de a hallás is megváltozik, túllépve a tudatos alaphelyzeten, melyben a titkár tisztában van vele, hogy Brahms komponálását hallja, a hangszerektől mégis eltávolítja a benne keltette képzeteket, valódi és természetes hanghatásokat vél a szólamokban felfedezni. E jellegzetesség mögött az ember állandó jelentéskereső fülelése („Azt hitte...”), hangokhoz hangokat kiváltó, hanghatások okait kutató magatartása („Megint ütötte, / cirógatta, kalapálta, szólongatta / makacsul az árnyék.”) fogalmazódik meg benne érzékletesen.

Ahogy a *Némajáték* (1970), az induló kötet metaforikájában már bevezeti, a költeményben beszédes a csönd is, a csönd mint hiány keltette mozgalmasság. A zene hiánya mint negatívja mutat vissza a zenére mint hangzó felületre — így a költemény felvázolható zene és csönd ismétlődő alakzataként, mely kétszer hallgat el. Ez az elhallgatás dinamikájában ugyanolyan erőteljes, mint a zenei szólam felcsendülése, mint a komponálás kihallható része: „Hirtelen csönd lett. A játék megakadt. / Szégyenében eldobta rózsáit a kert, / csigák szálltak a magasba, bogarak / harapták kínjukban a levegő-

üveget.” A zene rezgőmozgását követve nagy kilengésekkel dolgozik a *Kalbeck a kertben* költemény: „végig a vizen, egy tenger hullám- / alakzatai mozogtak, ágaskodtak, / vonultak előtte a hangok győztesen. / Hirtelen csönd lett. A játék megakadt.” A dinamika fő eleme az állókép (csönd) és a mozgalmas természeti-tárgyi valóság leírásának váltakozása, az emlékképek gyors, egymást követő, a tudatalatti képzettársításait utánzó, laza asszociációs szerkezetű mozgása. A csönd és zenei szólám is ennek függvényében váltakozik, négy felvonásban. A csöndben a zene hiánya mutatkozik meg: életre kel a szenvedés. A zene a fájdalmas és magasba érő szenvedély — „zenét és fájdalmas panaszt” —, a csönd a szenvedés időszaka („kínjukban”). Ebből is előtűnik, hogy a zenének a csönd is alkotórésze, a zene ennek alapján leírható hang és hanghiány ritmikus váltakozásaként is.

A költemény expresszivitásáért felelő igék túlsúlya a költeményben csak egyetlen oka a vers mozgalmas karakterének, melyet erősít, hogy a névszók, igenevek szintén igei származékszavak: „Kalbeck *vonítást* hallott, furcsa / duettet: zenét és *nyöszörgést*, / zenét és *fájdalmas panaszt*, / *sírásba csukló morgást*.” Hiszen a zene az érzéseken is túlmutat, az érzések ábrázolása viszont mindössze egy síkja az élmény összetett jelenvalóságának. Ahogy Hanslick írja, a zene nem közvetlenül ábrázolja az érzéseket, hisz „a zene képes suttozni, viharzani, zúgni, — a szeretetet és a haragot azonban csak a mi szívünk teszi hozzá.” (28.) Ekkor azonban feltehető a kérdés, „[m]it képes ábrázolni a zene az érzésekből, ha a tartalmukat nem?” (31.) Hanslick a dinamikát, mozgást jelöli meg átvívó közegeként, valamint a hangnemek, akkordok, hangszínek révén a karaktereket.

Hanslicknál „[e]z a szép sajátosan zenei.” (53.) Nem függ rajta kívüli tartalomtól, nem is igényli azt, továbbá egyedül a hangokban és azok művészi összekapcsolódásában rejlik. Önmagukban vonzó hangzások értelemmel teli egymásra találásuk, nekilendülésük és elhallgatásuk — ez az, ami szabad formákban szellemi szemléletünk elé lép, és mint szép tetszik. A költemények tematizálják is, és áthajlásokkal, változó lendületű tagolásokkal erősítik is a zenei futamokat: „Csalogatta Brahms az örjögő futamot, / ígéretett, mutatkozott magzat-héjában / neki, sírt, hogy született, s köszönte, / mutatkozott a kikötői lányokkal az ágyban, / és Clara Schumannal képzeletben, / ólomkatonái a fiókban dideregtek, / és díszcsákóban ült a dobogón.” A hangsúly a látványra helyeződik a zenei ekfrázisban, mely a szójelentésben látványt teremt, a szóhangzásban hangzási képzetet. A dinamika részben tehát a szójelentésekből fakad: csalogat, örjögő, futamot stb., másfelől pedig a történések, az egymástól távoli, mozgalmas jelenetek egymás mellé fűzéséből, mely vágások a képzelet, sőt az álom asszociációs technikáit követik.

A sajátosan zeneit részletezi tovább Hanslick, miszerint a zene őseleme a jóhangzás, lényege a ritmus. Dallam, hang, harmónia,

ritmus, hangszínek — a zene alapanyagai. A költemény félbevágja helyenként még a szavakat is („hullám- / alakzatai”), áthajlást bőségesen alkalmaz, ennek ellenére éppen hogy hullámszerű érzékelhető, nekilóduló és megtorpanó egységek, mintegy a lélegzet váltakozása szerint az érzelmi nekifeszülés és elengedés variációiban. A költészet nyelve poétikai és retorikai alakzatokban találhat anyagszerű átvivő közeget. A költemény él is ezzel a lehetőséggel, leginkább az alliteráció gyakoriságával „ólomkatonái a fiókban dideregtek, / és díszcsákóban ült a dobogón.”, a szimmetria és aszimmetria keltette hullámszerű alakzatai révén, melyek eredete a verset dinamizáló mellérendelő és azonosító („De felcsapott újra a zene. Megrázkódott / megint a zongora, a rágörbedő árnyat / akarta ledobni.”, „érlelődő májrák, a foltos arcbőr, / a szél sutto-gása, a szerelem maga.”), máskor pontosító és helyreigazító szerkezetekből származik („Megint ütötte, / [azaz:] cirógatta, [azaz:] kalapálta, [azaz:] szóló-gatta / makacsul az árnyék. Szóló-gatta? / Kalbeck vonítást hallott, furcsa / duettet: zenét és nyöszörgést, / zenét és fájdalmas panaszt, / sírásba csukló morgást.”). E zenei ekfrázis a tudatállapotok változását írja le, vagyis nem zenei ekfrázis csupán, nem egyszerűen a zenemű aurájának újbóli megteremtési kísérlete, hanem mindezzel együtt a zene és a csend szellemi folyamatait, lélektani hatását alkotja újra a nyelv sajátos eszközeivel.

Hanslick felhívja arra is a figyelmet, hogy „[r]endkívül nehéz leírni a zeneművészet ezen önálló szépségét, ezt a sajátosan zenei momentumot. Mivel a zene nem rendelkezik mintaképpel a természetben, és nem beszél el semmilyen fogalmi tartalmat, ezért róla csak száraz technikai meghatározásokkal vagy költői fikciókkal lehet beszélni.” (56.) Legközelebb azok az ekfrázisok járhatnak a zeneműhöz, melyek a fantázia, trópusok visszazorításával és a hangzóság árnyalatainak megfigyelésével és lejegyzésével dolgoznak. A költemény a természeti jelenségekhez, a természetben megfigyelhető hanghatások megidézésével kelt zeneközeli élményt: „szél sír”, „szíj csattog”. Ezt fokozza a szavak hangjainak tükörszimmetriája: „Azt hitte, szél sír / a felszinen, szíj csattog, gondolta”. A fókusz a hangok mint hangzók keltette érzeteken nyugszik, a gondolatfutamok összetartozását és különválását is a hangok szimmetrikus-aszimmetrikus láncolata eredményezi.

A zene „a lényegről szól — írja Schopenhauer — a jelenség lényegét, magában vett voltát, magát az akaratot fejezi ki”, vagyis az örömet, szomorúságot elvontan, így a zenét „ebben a levont kvintesszenciában teljesen megértjük”.²² Takács Zsuzsa költeményében Hanslick formát kiindulópontként tételező esztétikáját és Schopenhauernek a zenét az akarattal rokonító, művészeti közvetlenségét hangsúlyozó elgondolásai egyaránt felidézhetők, hiszen a költemény lírai jelenetein az alkotás lélektanába látunk bele, egyszerre látjuk a komponistát — alkotás közben és után — polgári, hétköznapi egyszerűségében, valamint aktuálisan készülő művének első

²²Arthur Schopenhauer:
A zene esztétikája.
 (Ford. Bogáti Adolf.)
 Franklin Társulat,
 Budapest, 1913, 17.

hallgatóját. A rá, a hallgatóra gyakorolt hatás a másképpen látás lesz, s ennek okait firtatja, keresi és kérdezi a költemény — válasz helyett képeket, formákat, jeleneteket előadva. Mindkét megjelenített szereplő kilép az idői vonatkozásokból, időből és térből, a vers ezáltal ábrázolja a zenei elragadtatást. „[A] hangszeres zene költőjében zajló alkotói aktus mikéntje kínálja nekünk a legbiztosabb bepillantást a zenei szépséget sajátosságába.” (63.) És habár Schopenhauer a zene esztétikáját a ritmus mozgása alapján az idővel kapcsolta össze, mint írja: „A zene a szép egyik igen elkülönített fajtája. Csak az időt ismeri, minthogy az idő közvetlen feltétele, de semmit sem abból, ami az időben történik”,²³ ezzel tulajdonképpen épp a kizökkent időtapasztalatra hívja fel a figyelmet: „Hasonlóképpen annak, ki egy szimfónia hatásának teljesen odaadja magát, úgy tetszik, mintha az élet a világ tarkábbnál tarkább jeleneteit látná maga előtt elvonulni”²⁴ — *elvonulni*, akárcsak Brahms zenéjének itt és most jelen levő hallgatója, kinek elméjébe (tudatába és lelkivilágába) a költemény bepillantást enged: Kalbeck.

²³Uo. 57–58.

²⁴Uo. 19.

A versfutam a megindultságot áthajlásokkal és szóbelseji, szó eleji hangismétlődésekkel, alliterációkkal ábrázolja, ezáltal idézi fel a zeneszerző tudatában, érzékeiben ható dallamokat, a mámor pillanatairól az álom szabad képzetársításain alapuló képi nyelvvel. Így képes a verset lejegyző beszélő zenei ekfrázist készíteni a zeneszerző munkáiról. Ha mitizálónak érzékeljük, mítoszt teremtőnek, ennek oka a zene misztikus és mélylélektani tételezése lesz, mely a *honnan ered?* kérdését járja körül — a szerző és az első befogadó külső és belső látása és a környezet látszása által. Ez utóbbi ponton támaszkodhatunk Kalbeck aprólékos megfigyeléseire, s azok lejegyzéseire: „A mester szakállán könnycseppek / ragyogtak. Kalbeck följegyezte.” A zeneleírás is épp annyira jár közel a zeneműhöz, mint Brahmséhoz titkára: a „sajátosan zenei” leírása így az ezt megelőző sorokban, s a pozitivisták leírásokat utánzó tudományos (kodó) kép, melyet Kalbeck, a főszereplő maga megtestesít, s amely rögzít, aprólékosan megfigyel, megfigyeléseitől távolságot tart, a belépést követően jut csak szóhoz, e ponttól kezdve lesznek fogalmi, nyelve a leíráshoz. Így a titkár alakja ezáltal egyrészt a szavak, a tudomány elnémulására is figyelmeztet, hisz mit tudott mindebből az élményből följegyezni a titkár, ki maga a precizitás: az idő múlását és a könnycseppet, mint egyetlen tárgyi valóságot. Minden más a zenétől távolságot tartva, annak hatását megragadva, az emberi és környezeti változásokra fókuszálva képzeteket és élményeket, asszociációkat és kedélyállapot-változásokat írhatott le — a tudománynál közelebb, a zenétől azonban még mindig egy lépéssel távolabb húzódo eszközeivel. Ezáltal lesz Kalbeck a zeneszerző ellenpontja, egyikük otthonossága a másik idegenségét, s megfordítva jelenetezi, s a titkár empatikus hallgatása a hasonlító mellékmondat többletjelentésében lesz nyilvánvalóvá: „A titkár úgy tett, / mintha nem hallott volna semmit.”, vagyis nem hallotta volna

sem Brahms hangjának különösségét („a hangja remegett”), ám egyúttal a komponálást sem.

Ahogy a zárlat sorai szemléltetik, az idő hétköznapi valóságába vezet a titkár belépése, melyet a térben tapasztalt komponálást és zenehallgatást ellentételezően az idő említésével emel ki: „Félóra telt így”. S ha ez a kijelentés bezárta a komponálás és zenehallgatás lélektani-érzelmi-ontológiai dimenzióit, kinyitotta szemünket az alakzatok felé. A költemény ugyanis nyitott térbeli alakzattal indul: „Brahms / házának ajtaja kitárva, a zeneszoba / ajtaja kinyitva.”, a zeneművet a keletkezés folyamataiban hallgató titkár a kertben válik a hallgatás részesévé, itt részesül a hallás keltette érzetekben, mely látására, hallására, de talán még időérzékelésére is hatást gyakorol, s a költemény végén lép be a házba. Ez a vers narratív váza, mely szabad asszociációknak, a hanghatások keltette képzelet mozgásának ad teret, s szabad asszociációs technikájában, az álom és képzelet mozgásának kombinációiban illeszkedik Takács Zsuzsa költeményeihez, az idegenséget, otthontalanságot tematikusan is megjelenítő szövegvilágához. Talán épp ezért az az egyetlen sor maradt le a versről az újbóli kötetben való megjelenések során a szinte változatlanul közölt költeményből: „Nemsokára már trévál veled Brahms”. Ezzel a sorral a költemény figyelmét ismét Brahmsra irányítja, aki megérkezik a fizikai realitás talajára — észleli környezetét, otthonosan mozog benne, miközben életének tudattalan és elfojtott rétegei, melyekből javarészt táplálkozott a zenemű, megváltozott vagy épp változatlan formában, de visszakerülnek a tudatalatti és elfojtott dimenziókba.

HALMAI TAMÁS

A madáristen

*És alászállt a madáristen.
Egyik szárnya az ég, a másik Afrika,
s nem hasonlít, csak a mezítlén
babonák angyalaira.*

*Jött, hogy fölmérje birtokát,
az ember szívét:
hány gramm öröm, mennyi brokát,
ima és ínség.*

*Képzelt álom a madáristen röpte,
de a vilákkalitka
azóta mindörökre
kinyitva.*

517

Türelem

*Nyugodtan állj, amíg mellőled
arrébb hullámzik az idő.
A tulipán tudvalevőleg
tulipán nélkül is kinő.*

*A szél csak megmótoz, s továbbáll.
Nem anyag, hogy követelődözön.
Türelmesebb légy önmagadnál,
s nálad türelmesebb idő jön.*

*Az eszmélet nem ismer eszmét.
A tiszta létet ismeri,
ahol a nemlét
is isteni.*

Lázár

*Reggel mindenki Lázár.
Ahogy testébe vissza
a lélegzet alászáll
élővé józanítva.*

*Aztán, a nappal folytán,
tele lesz néppel, nappal,
meggyűl benne a honvágy,
összetorlad az angyal.*

*S este mindenki Lázár.
Kiürül, mint a rézüst,
és holtabb lesz az ágynál,
hogy megálmodja Jézust.*

SZILASI LÁSZLÓ

[Ima]

(regényrészlet)

1964-ben született Békéscsabán. Irodalomtörténész, kritikus, író, az SZTE BTK Magyar Irodalmi Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense.

Amikor erőre kaptam, vagy nem kaptam erőre, de a kezelőim meggyőzték magukat erről: betelt a protokoll, felvittek lifttel az idegsebészetre, és elhelyeztek egy megkülönböztetettnek tűnő szellős, napsütötte, kétágyas szobában.

A bejárat felőli ágyon még mindig a fiatal férfi feküdt. Vidám, lelkes ember volt, erős tájszólással, foglalkozására nézve mentőápoló. Egy másnak futottak a rohamkocsik, neki pedig szilánkosra tört a koponyacsontja. Összetetriszezték a fejét, már sokadik hete lábadozott, de most már csak annyi látszott a balesetet követő műtét nyomaiból, hogy sapkaszerű kötést viselt, amiből egy precízen rögzített csó lógott. Vizes és véres lé szivárgott és csepegett belőle, ami aztán összegyűlt az ágya vasszerkezetére akasztott zacskóban. 2000 milliliteres volt a zacskó, éppen olyan, mint az én vizeletgyűjtő zsákom. Aludt, telefonált, fecsegett, mutogatta a képeket a Ráhel nevű feleségről és lányukról, de alapvetően békén hagyott. Két nap múlva eljött hozzá a tanársegéd úr, alaposan megvizsgálta a beteget, aztán megfogta a csövet, *ez most lehet, hogy fájni fog*, és egyetlen lassú, határozott mozdulattal kihúzta a fejből. A férfi arca eltorzult, fogát összeszorítva várta, hogy véget érjen a művelet. Erős cuppanás hallatszott. A hirtelen megszűnő vákuum magába szippantotta a kocsonyás maradékot. Véget ért a kín. A sebet leragasztották némi fedőgézzel meg leukoplaszttal. A zacskó vért elvitték. Nagyon szép asszony jött el érte, meg egy négy év körüli kislány, *kezit csókolom, Sájika vagyok*, haza lehetett menni a családhoz.

A megfigyelés még egy szűk hétig tartott. Megfigyeltek, én meg vizsgálgyeltem. Arra jutottam, hogy a klinikai orvostudományban nem úgy áll a dolog, mint a Doktor House-ban. Elsősorban nem arról van szó, hogy az orvosok megvizsgálják a beteget, majd értelmezik a tapasztalataikat. Hogy felállítják a diagnózist, és aztán az állapothoz hozzárendelik a megfelelő kezelést. A diagnózisok legtöbbször általában ugyanis iránydiagnózis: olyan hozzávetőleges kórisme, amely a kivizsgálások további menetét meghatározó, módosítható munkahipotézis. Az értelmezések elnagyoltak, egy tág interpretációs mezőt kerítenek körül, s az orvosok erre a területre az előre meghatározott szakmai protokollok szerint válaszolnak. Nagyjából erről a betegségről van szó. Nagyjából ez a kezelése. Az orvosok feladata tehát annyi, hogy e rendezett listák elemeit helyesen rendelje egymáshoz. Betegség- és állapotcsoport. Ellátási szint. Konkrét feladatok a kezelési folyamatban: korábbi tapasztalatokkal alátámasztott preventív, diag-

nosztikai, terápiás, ápolási, gondozási és rehabilitációs metódusok. Doktor House-ra, az orvos egyéni interpretatív zsenialitására ritkán van szükség. Maga a hagyomány gyógyít, a tradíció az őt behatóan ismerő orvosok által őrzi és építi magát tovább. A gyógyintézetek katolikus szemléletű szerveződések. A kórház mélyen konzervatív intézmény. S mint ilyen, mélyen drámai. A kórházi vitákban nem emberek harcolnak egymással. Hanem versengő protokollok.

Gyenge voltam, hányinger gyötört, szédültem. Lassan haladtam Melville olvasásával, az a fránya Moby Dick — nem ismert világnak érzem nyomását, nagy leviathánnak hallom hánykódását — még a végén életben marad. Napközben alvás nem nagyon volt, de hamar elfáradtam, kezemben a könyvvel meditáltam a bekezdések között.

A legkülönösebb az volt, gondoltam végig, hogy voltaképpen egy pillanatra sem voltam életveszélyben. A barátom szerint csak akkor halhattam volna meg, ha a rohamok idején épp a víz alatt vagyok — újabb érv a bűvárkodás ellen. Az élmény mégis halál közeli volt. A grand mal mégiscsak egy kicsi exitus. Ha csak átmenetileg is, de véget ér az életed. Éppen ezért utólag át kellett gondolnom néhány dolgot.

Az egyik az volt, hogy végeredményben miért is viselem én ezt az egész dolgot ennyire nyugodtan. Egy pillanatig sem volt bennem félelem. Nem féltem a haláltól. Akkor még nem tudtam, hogy nem vagyok életveszélyben, készültem a megsemmisülésre. A rettegés meg nem volt sehol. Nagy féltő vagyok, most megfeledeztem róla. Megfeledeztem a félésről, észleltem is ezt a felejtést, nagyon büszke voltam rá. Erre készültem, egész életemben. A bátor és méltóságteljes meghalásra. Ez volt a célom, a saját halál, a saját halál szép kivitelezése. És: lám csak. Itt állok a hatalmas kapuk előtt. Nincs bennem félelem. Részemről mehetünk. Különös gondolatok jutottak az eszembe, vigasztalóak, érvszerűek, de egyáltalán nem vagyok mindre büszke, ki tudja honnan jöttek. Hetven feljebb nyolcvan évet terveztem magamnak. Most nagyjából ötven vagyok, buktam húszat vagy harmincat, nem érdekes. Házat építettem. Ültettem fákat. Írtam könyveket. Vannak gyerekeim. Sokakat szerettem, sokan szeretnek. És a legkülönösebb megfontolás: van hagyatékom is. Kicsellóztam a történelemmel, megbosszultam a nagyszüleim családjának tönkretételét, nem vagyontalanul halok meg, a gyerekeimnek nem kell a nulláról kezdeniük mindent: megmarad nekik a Dóm téri lakás. Úgy villogott a szemem előtt a biztosnak vélt remélt ár, mint digitális játékgépen a végső nyeremény összege: 20.000.000 HUF. Feküdtem az ágyon. Vártam a halált. Nem féltem. És talán épp ez a nyomorult, devizahiteles, ki nem fizetett húszmillió magyar forint volt a legfőbb vigaszom. Fokozódó önismeret vagy csak a nyugtatók és kedélyjavítók hatása: egyszer majd el fogom dönteni.

A másik meggondolandó pedig az, hogy miközben hosszan és kitaróan váraoztam a gyógyulásra, voltaképpen egyszer sem imádkoztam. Nagy imádkozó vagyok, van önálló imaéletem reggel, este, bármikor, ha baj van vagy öröm. Hiszek Istenben. De akár van Isten, akár nincs, érdemes úgy élni, mintha lenne. Most viszont nem volt ima. Nem éreztem rá késztetést. A hit talán csak egy érzékszerv. Érzékeltem, hogy Isten ott van velem, hogy a kegyelem belengi a szegedi újklinika idegsebészeti osztályának nyomorult folyosóit, szobáit, iszonyatos mellékhelyiségeit. Ott volt, könnyű lett volna megszólítani, aposztrofálhattam volna azonnal, akár a papok, felavatott a betegségem: Istenem. Nem tettem semmi ilyesmit. Ott volt, mögöttem lebegett, mellettem feküdt, az ágyam végében állt, nem kellett megszólítanom. Értett mindent. Mit mondhattam volna neki. Túl voltunk a nyelven vagy innen. Tekintetemet a húsdarabra szegeztem. Nyújtsa már felém. Figyeltem a húst. Hosszan és kitaróan váraoztam. Bárcsak, bárcsak, bárcsak.

Néhány nap múlva megszabadítottak a csöveimtől, és áttettek egy nagyobb szobába. Az ablakból rá lehetett látni a 10-es troli buszmegállóra, emberek jöttek-mentek, igyekeztek valahová, nem állt le az élet, ez felháborított. A folyosó végéről azonban odalátszottak a sportpályák. Vasárnap esténként nyaranta ott focizunk. Néztem, reménykedtem. Éjszakánként remekül aludtam. A barátom a reggeli vizitekre viccekkel készült. Egyszer például arról tudósított, hogy a dió kitűnő orvosság a fejfájás ellen. Miért, kérdeztem. Mert a dió pontosan olyan, mint a fejed: kívül kemény, belül barázdált. Kinevettem. Azt válaszolta: *bocs, így írja a nagy Foucault*. Egy másik alkalommal megkérdeztem tőle, hogy hát itt volt ez a daganat, hibás vagyok-e a létrejöttében. Kicsiket legyintett. *Baszhatod a biomániádat. Azok a kurva gének. Ötven év után mindenki mutálódik. Ananké meg úgy dönt, ahogy akar*. Amikor pedig beszámoltam neki emlékezetem hiányosságairól, sötét arccal csak annyit mondott: *Gólem*. Vésettel hoztalak létre. Az 'emet' szót írtam a homlokodra. Azt jelenti: igazság. Ha letörlöm az első betűt, leállsz. A hiányos, új szó a 'met'. Azt jelenti: halott. Röhögött. *Fogsz még emlékezni, nyugi*.

A legjelentősebb fordulat talán az volt, amikor megszabadultam a hólyagkatétertől és a vizeletzacskótól. Megkaptam a járókeretet, először szilárdat, aztán már kerekeset, járhattam a mosdóba egyedül, jó volt edzésnek. De az önálló zuhanyozás még nem ment. Eljutni a fürdőig, levetkőzni, lezuhanyozni, megtörölközni, felöltözni, visszajönni: segítségre volt szükségem. Kórházi segítségre nem számíthattam. Amikor FF és SV megkérdezték, másnap reggel ki fürdessen meg, hirtelen annyira elkapott az önsajnálát, annyira elkecsereedtem azon, hogy ötven évesen máris fürdetniük kell, hogy azt válaszoltam: beszéljétek meg egymás között. *Döntsétek el*. A műtét után voltaképpen ez volt az első emberi konfliktusom. Büszke vol-

tam rá, hogy néhány nap után máris itt tartok a gyógyulásban. Nagy, hónapokig tartó sértődések lettek belőle.

Választanom kellett volna. Nem tettem. Ez részben aktuális állapotomból eredt. A döntés alapos előkészítése mindenképpen meghaladta gyógyulásom akkori fázisát. Abban viszont biztos voltam, hogy nem szeretem a kiszolgáltatottságot. Nem szeretek elesett lenni, nem szeretem, ha rászorulok a másik ember segítségére. És tudtam azt is, hogy vizelet- és széklettartási képességeim még nem regenerálódtak teljesen. A hálóingem minduntalan foltos lett elől. Az ürülék pedig néha kifolyt, kiszivárgott, szivaccsal törölgettem a helyszínt sokáig. (Elöl Jaffa, hátul Tibi Csoki, ahogy a régi, könnyörtelen, jaminai közmondás tartja.) Nem akartam előttük beszarni, nem szerettem érezni, ahogy mások szeme láttára végigfolyik a lábszáromon a fos. Nem volt kétséges, hogy FF nem szereti az ápolást, SV viszont igen: Fegyvernek és Porva, mások voltak a gyermekkori alaptapasztalataik. Én viszont imponálni szerettem volna a barátnőmnek, eseten is elégsáns akartam előtte maradni, a volt feleségem előtt viszont nem volt igazi titkolni valóm, látott ő már mindent, talán ő sérülne kevésbé. Nem jutottam tovább. Rájuk bízta a választást. Döntésük el. De a liberálizmus néha nem a legjobb tanácsadó. Döntésük el. Nem rossz mondat, ugye. De a két nő másként értette a szándékomat.

SV úgy, hogy még mindig a másikhoz kötődöm. Rábízom magam, ha baj van, annyi év után is neki adom a piszkos munkát, igazából előtte nincsenek bensőséges titkaim. SV olyan volt akkor, mint a fiatal biróalmak: szilárd a rend, kemény az ítélkezés. Hazament, minden tőlem kapott holmiját összecsomagolta, és elhatározta, hogy amint megerősödöm, visszaadja a szajrét, és elhagy. Hazavisz, ápol, velem van, és aztán kihajít. Már csak az idejét kellett kívánnia. FF pedig úgy értette a dolgot, hogy hiába az új szerelem, én még mindig őrá, a volt feleségre bízom a piszkos munkát, ott van a szeretet, a gazdasági együttműködés és a szex, ő meg támogathatja a dülöngélő testemet, és mosogathatja a szaros segglyukamat. Nem tetszett neki ez a leosztás. Megcsinálja, végül is a szeretetnek is megvan a maga szerepe, hanem aztán legyen vége ennek. Mindketten megsértődtek tehát. FF tetteit ez nem befolyásolta. SV döntéseit igen. SV visszautasította a felkérést. FF vitte el a balhét. Hazamentek sírni, ki-ki a maga otthonába. Nagyjából érzékeltem a döntésem hiányából keletkezett feszültségeket. Akkori agyi teljesítményem nagyjából erre volt elégsáns. De az áttekinthető erő hiányzott a megsebzett központi idegrendszerből. Okok, következmények, cselekedetek, döntések, előzmények, idő: képtelen voltam rá, hogy teljes egészében megértsem a szisztémát. A macsizmó meg talán csak butaság kérdése.

Aztán kiengedtek. SV hozott ki. Kicsit várni kellett a klinikai zárójelentésre. („A beteget a mai napon [2015. 02. 23. 08. 42.] otthonába

bocsátjuk azzal a javaslattal, hogy egy hétig még pihenjen, majd fokozatosan növelje a fizikai terhelést. Gyógyszeresen 2x300 mg Convulex, 3x1 tbl Coaxil 12,5 mg és még 3 hétig 0,4 ml Clexane subcutan javasolt.”) Megkaptuk, mehettünk.

Levitt a lift. A taxiban beültem hátra. Nem köszöntem a sofőrnek. Nem volt rá erőm. Egy kicsit várt. Aztán derékből fordult hátra. Azt hiszem, valami nagyon durvát akart mondani. Már nyitotta száját. Belenézett a szemembe. Bámult egy ideig, aztán becsukta a száját. Elrejtette a fogait. Visszafordult. Várt tovább türelemmel. Nagyjából hatszáz méterre kellett elvinnie, már indultunk is.

Nehéz volt felmennem a lépcsőn. Léptem, lihegtem, léptem. Szügyig leizzadtam, mire felértünk a második emeletre, kabátostul rogytam le a kanapéra. Fejfájás, szédülés, hányinger. Gyengeség, dekoncentráltóság, és talán újra meg kellene tanulni azt a kibaszott járást. Autót nem vezethetsz. Kávét nem ihatsz. Alkohol nincs. Ne dohányozz. Még szerencse, hogy már majdnem mindenről leszoktam.

FILIP TAMÁS

Két parafrázis

*A levegő nagy, szilárd tan.
Megtámaszkodik rajta a füst,
a lélegzet, a puszkagolyó, a gondolat.*

*A város lángjai befele égnek.
Az évek foszló lényei alatt
egyre forróbb a járda.*

*A vég egy perc csak, gyorsan
elhamvad benne az anyag,
ragyog a semmi utánzata.*

✱

*És lenn a tér. Az utcák és a járdák.
Macskakő. S a kő alatt
a mélység, és benne a hó,
az összegyűrt időből felszökkenő
pillanat, mely egyszerre víz és gőz,
a levegő hajába font ezüst szalag.
A barlang üres, falain élnek a képek.
Dárdák röpködnek, és mindig utolsót
dobbanak a vadállat-szívek.*

Hajnali memoriter

*Ködköpenyben járnak a fák a föld felett.
A láthatatlan erdő növényi üdvhadsereg.
Megtérítenek, vagy én ők vagyok már?
Fáit harkályok faragják szakadatlan,
az égből megnémult kakukk kiáltja,
még hány percig élek. Lassított
fény lebeg, mintha ökörnyal volna.
A megfékezett pillanatban haladékot
kapott egy kamikaze pilóta.
Egyenruhája reggelre kész lesz.
Addig kell ezt a verset megtanulnia.*

Fehér szoba

*Egy kislány Madonna sír, de
nem engedi, hogy sajnáld.
Senki nem meri megkérdezni
tőle, hova indul emlékei kellős
közepéből egy téli éjszakán.*

*Nyomait betakarja a zümmögő hó.
Kitavasodik, mire hazaér.
Őt látod, bármerre fordítod fejed,
ott vagy, amikor végre elalszik,
ott vagy, amikor felébred.*

*Álmában helyel kínál az ágya
mellett, leülsz a fehér szobában.
Tebenned öröm parázslík,
benne a fájdalom hamuvá ég.*

HORVÁTH VIKTOR

Tankom

Regényrészlet

1962-ben született Pécsen.
Író, műfordító.

Féliünk

1968. január 6. szombat

Szépen mentünk egymás mellett a járdán, de én nagyon féltém, mert a lányt mindig meg kell csókolni, amikor a hazakísérés végén elbúcsúzunk, én viszont még soha nem csókolóztam. Jeges volt az aszfalt, a fagy szorongatta a lábujjaimat. Julikának hívták a lányt.

— Olvastad a cikket a mai Népszabadságban? — kérdeztem Julikától.

Olyan megütközve nézett rám, mintha meg akartam volna csókolni, vagy mintha nem akartam volna megcsókolni. Ez ilyenkor a fiú kötelessége. Mi lesz, ha nem merem? Mi lesz, mire a kapujuk elé érünk?

— Milyen cikket?

Ezt már megenyhülten mondta; még megrovóan, mégis halkán és megbocsátón; nem mertem oldalra nézni, de éreztem, hogy szelíden mosolyog, mint az anyukám, amikor túl gyorsan tömöm magamba a banánt, vagy leeszem az ingemet, mondjuk, csokipudinggal, amelyet nagyon szeretek, de amikor még nem hűlt ki teljesen, folyós, és ilyenkor könnyen az ingemre eshet egy csepp. A csokipuding sokkal sűrűbb, amikor már kihűlt, hasítani lehet a kiskanállal, és a teteje bebőrösödik. A bőrét mindig külön eszem le a tetejéről. Mazsolát is lehet beletenni. Majd meg kell csókolnom.

— Hát... mindjárt a címlapon — mondtam neki. — Ülést tartott a Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottsága.

— Igen?

— Igen. Novotnyét leváltották.

— Anyukám hivatalában is leváltották a főosztályvezetőt — mondta erre ő.

— De hát az mégsem ugyanaz. Ez olyan, mintha nálunk leváltanák Kádár elvtársat — elbizonytalanodtam, mert lehet, hogy nem is szabadott volna ezt felhozni példának —, azt mégsem lehet csak úgy. A fontos vezetőket nem lehet úgy leváltani, mint a gyári meghivatali vezetőket, vagy akár a katonaságnál a parancsnokokat.

— A Keith Richardsnak új barátnője van, együtt ittak kólát egy fényképen — mondta Julika.

— Milyen fényképen?

— Az Ifjúsági Magazinban volt. Neked nem jár az IM?

— Nem. Azazhogy de igen, azazhogy nem jár, hanem külön meg szoktam venni az újságosnál — így már könnyebbé vált a helyzetem, mint ha az előfizetést kellene füllenem —, csak a legújabbat még nem vettem meg.

— Cikk is van a fénykép mellett.

— Aha. Igen. Jó, majd megnézem.

Már nagyon szorongtam, mert befordultunk a sarkon, és megláttam a házukat, és a házukon is a lépcsőházkaput. Tudtam, hogy melyik lépcsőház, mert előző nap és azelőtt is már meglestem Julikát, mikor hazament, a lépcsőházba is bementem utána, hogy tudjam, melyik emeleten lakik.

— Novotnýt leváltották, és Dubček lett az első titkár. De azért még Novotnýt is fontos személyiség. Ő maradt az államelnök. Eddig államelnök is volt és első titkár is egyszerre.

— Első titkár? Milyen első titkár?

— A Csehszlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának első titkára. De hát nem értem, Julika. Hogyhogy te ezeket nem tudod? Hiszen csehszlovák állampolgár vagy. Szóval csehszlovák vagy. És ezek fontos állampolgári ügyek.

— Igen, tényleg, hát akkor majd figyelek erre — mondta Julika.

— Mostantól Dubček az első titkár.

Megérkeztünk a lépcsőház elé.

— A mai Népszabadság írta... De ez a választás már tegnap történt nálatok.

— Nálunk? Léván?

— Nem, hanem Prágában, Csehszlovákia fővárosában.

— Ja, igen, értem. De mi Léván lakunk — mondta Julika.

— Ja. Ott.

Csak álltunk. Már azt várja, hogy megcsókoljam, gondoltam. Kissé oldalt tartott, lehajtott fejjel állt fél lábbal a lépcsőn, és nem mondott semmit, én pedig nem mertem csinálni semmit. Túl sok idő telt el, ő a kilincstre tette a kezét, lenyomta. Olyan lassan, ahogy a gomolyfelhő úszik enyhén nyikorogva a tavaszi égen.

— Remélem, nálunk nem váltják le Kádár elvtársat — mondtam hirtelen, mielőtt végképp lenyomta volna a kilincset.

Ráérősen csinálta, pedig nem volt rajta kesztyű. Milyen élesen látszik minden részlet, amikor félünk. Nem mintha én félttem volna; csak izgultam. Illetve szorongtam.

— És nem sok az, ha valaki egyszerre első titkár is és államelnök is? — kérdezte ő.

— Mi? Ki?

— A Novotnýt.

— Ja, nem. Szerintem nem sok. Ha jó kommunista. És ha jól tudja vezetni az országot, akkor lehet egyszerre elnök is és első titkár is. De az igaz, hogy nálunk külön van első titkár, és külön van az elnök.

— És ki az elnök?

— Nálunk? Losonczy Pál. Kádár pedig az első titkár. Látod, most már nálatok is külön vannak a tisztségek.

— Éljen, éljen — mondta, közben kinyitotta a lépcsőházajtót. Fáztak a lábujjaim, és a torkomat összeszorította valami, amitől kitágultak a hangszálaim és a fülem közötti járat, és visszhangosan hallottam a saját hangomat, aztán az egész lejjebb ment, a hasam tájékára, és forró volt.

- Az Ifjúsági Magazin egy haladó újság. A KISZ újságja — mondtam.
- Érdekel? Megmutatom neked azt a fényképet.
- Melyik fényképet?
- Amelyiken a Rolling Stones és a Brian Jones új barátnője van. Tiltakoznak a vietnámi háború ellen.
- Az előbb másik embert mondtál. Aki kólát ivott.
- Ja, igen, mert neki is új barátnője van.
- Akkor jó. Hol mutatod meg?
- Hát fönt. Nálunk.
- Fölmehtek?
- Igen, hát persze. Ha akarsz. Akarsz?
- Hát igen. Akarok. De vissza kell mennem az ezredhez.
- Ma kell visszamennem?
- Á, nem. Holnap.
- Akkor feljössz?
- Nincs még túl késő?
- Még nincs. Feljössz?
- Fel.

Az Abwehr

1968 januárjának elején történt ez; vízkereszt napján, persze ez az ünnep már nem érvényes. Elindultunk felfelé a lépcsőházban.

- Jobb lenne mégis, ha holnap mennék fel hozzád.
- Holnap? Holnap hazamegyünk Csehszlovákiába — mondta Julika.
- Igen? Már holnap?
- Igen. Tudod, csak az ünnepekre jöttünk a keresztanyámékhoz.
- Tudom.
- Honnan tudod?
- Hát, csak úgy gondoltam. De ez a keresztanyaság olyan idejétmúlt klerikális vallás.
- Miért, neked nincs keresztapád meg keresztanyád?
- De van.

Felléptem a második lépcsőfokra, Julika kicsit előrébb, de nem teljesen előttem, hanem csak féloldalasan. Ha mellettem jött volna, lemaradt volna, mert a lépcsők körben mennek, illetve spirálban, és így aki kívül van, annak nagyobb utat kell megtennie, ezért vagy a másik embernek kell lassítania, vagy a külsőnek szaladnia, mi viszont félig egymás felé fordulva mentünk, és minden pihenőnél kerülgetnünk kellett egymást. De legalább nem volt olyan hideg, mint az utcán. Mégis hideg volt a lábam és a kezem.

Az után történt mindez, hogy az előző év őszén a csehszlovák kommunista pártban vitatkozni kezdtek a baráti elvtársak, és Alexander Dubček vitatkozott a legjobban. Mindenki benne reménykedett.

Nem sokat láttam a sötétben.

— Majd meglátogatlak Léván, jó? — mondtam Julikának.

— Jó.

Szerelmes voltam Julikába. Proletárszerelem volt, nehéz szerelem.

Felértünk a magasföldszintre, én mentem volna tovább, ő viszont megállított.

— Hova mész?

— Hát hozzátok. Nem hozzátok megyünk?

— De honnét tudod, hogy hányadikon lakunk?

Rájött, hogy kémkedtem utána. Elszúrtam. De mégsem haragudott, inkább örült, én meg zavarban voltam.

— Nincs itt villany? — és máris megnyomtam az egyik ajtó mellett a lépcsőházi világítás gombot, de nem világítás volt, hanem csengő, és nagyon bántóan cserregett. Én visszafelé rohantam, Julika pedig felfelé, elszakadtunk egymástól. Lent feltéptem a lépcsőházajtót, kiugrottam az utcára, de mégis visszazaladtam a lépcsőházba, viszont nem fölfelé, hanem még tovább lefelé, és elbújtam a pincelejáróban.

Nyílt az ajtó a magasföldszinten. Csend, szuszogás, aztán bentről, távolról egy asszony hangja hallatszott:

— Ki az?

— Ki az, nem tudom, hogy ki az, senki sincs itt, valami hülye kölykök csengettek.

— Huzat van, Béla, jön a hideg, csukd már be az ajtót.

A lakásból sült kolbász és vegyes savanyúság szaga libbent ki.

— Huzat hát. Mert nyitva hagyták a lépcsőházajtót, hogy a roseb egye meg.

Csoszogást hallottam, a lakó lejött a kapuhoz, becsukta, aztán visszament a lakásába, én pedig lapultam odalent. Ilyenkor, veszély idején minden zaj erősebb. Minden szag intenzívebb. Valahol egy televíziókészülék szólt, felismertem a *Kockázat* című sorozat befejező zenéjét, aztán egy bemondónő beszélt valamit, de nem értettem a szavakat, inkább a *Kockázatra* gondoltam. Nagyon szerettem ezt a sorozatot. Már amikor megnézhettem. Klossz kapitány beépült a fasiszta német hadseregbe, persze nem Klossz volt a rendes neve, ez csak álcázó név volt, mert valójában lengyel kém volt; Sztaniszlav Mikulszki. A *Kockázat* lengyel film. Klossz kapitány a németeknél először csak hadnagy, aztán előléptetik valami olyasmi miatt, ami éppen hogy a lengyeleknek és a szovjeteknek jó, de a németek azt hiszik, hogy nekik csinált jót, mert Klossz az ő tisztjük — az Abwehr tisztje —, azazhogy csak azt hiszik a németek. Az Abwehr a német hadsereg kémelhárító hivatala volt. Jellemző Klossz kapitányra ez a ravaszság. Pont abba a hivatalba épült be, amelynek pont őt kellett volna elkapnia. Egyébként a szovjetek és a lengyelek barátok.

A lakó visszament, magára csukta az ajtót a főtt krumpli és a kolbász illatával, mi kicsit vártunk a sötétben, aztán odafentről Julika lesuttogott nekem kiabálva:

- Ott vagy?
- Itt vagyok. Te hol vagy?
- Itt. Gyere fel.

És akkor felmentem

Hármasával szedtem a fokokat. Pedig tartottam tőle, hogy mi lesz, mire felérek, mert tudtam, hogy ugyanott fogok tartani, ahol eddig, mert majd bemegyek a lakásba, Julika leültet a szobájában, megmutatja az Ifjúsági Magazint, lapozgatjuk, nézegetjük a képeket a Beatlesről, a Rolling Stonesról és Jimmy Hendrixről, Julika megmutatja azt az oldalt is, ahol fiatalok kérdezik a doktort a szexről, és ő válaszol nekik a szexről, de ezt majd nem lehet a végtelenségig húzni, végül vagy elbúcsúzom tőle, és akkor éppúgy meg kell majd csókolni, ahogy eddig kellett, vagy pedig ott maradok reggelig, vagy amíg vissza nem megyek az ezredhez, de így is meg kell csókolnom előbb-utóbb. Mégsem lassan akartam felérni, nehogy Julika azt higgye, hogy nem tudok gyorsan felszaladni. Egy férfi gyors és erős.

Az ajtó előtt álltunk, néztük egymást, bentről hallatszott az esti Tévéhíradó szignálja, ilyenkor a képernyőn látszik a hatalmas kamera; előbb oldalra néz, aztán lassan fordul felénk, négy szeme van, hosszú csövekben állnak ki a szemek a fényes burkolatból, egy ember kezeli a kamerát, az arca nem látszik, hanem a négyszemű géppel fordul felénk, és amikor teljesen ránk néz, oldalt, egy kis kéreken csavaroz valamit, aztán kezdődik a híradó.

— Most bedugom a kulcsot és elfordítom, aztán kinyitom az ajtót, és te közben vesd le a cipődet. Én is levetem.

— De miért vetjük le a cipőnket?

— Ssss. Csendesesen kell bemennem a szobámba. Figyelj. Kezdem.

Ahogy a kulcs tolla átfordított egy kis kallantyút ott belül, Julika nem hagyta, hogy a kallantyú csapódjon, hanem ellentartott a holtpontra túljutó kulccsal, és lassan engedte, hogy a rugó ott belül a helyére nyomja a zár alkatrészeit. Csodálkoztam, milyen ügyes lány.

— Vesd már le a cipődet.

Most a kilincset nyomta le ugyanolyan lassan, sokkal nagyobb erővel, mint ami a lenyomásához kell, és sokkal lassabban, mint ahogy lehetne, és amikor ütközésig nyomta, kicsit várt, fülelt, a zár mindkét nyelve visszahúzódott az ajtószárnyba, őrjítő volt, de Julika még nem kezdte meg az ajtónyitást, csak lent tartotta a kilincset.

— Már biztosan megtudták — suttogtam kapkodva.

— Kicsodák?

— A többi baráti vezetők. A német Walter Ulbrichtnak az NDK-ban, például szólt a csehszlovák nagykövet, hogy Novotnýt leváltották, erre Ulbricht elvtárs felvonta a szemöldökét: ahh zóóó, nosh, akkorrrr majt meklátjuk, mit mont erre Presnjeff elftárs. Uty pizonj.

— Fogd be. Így nem tudok benyitni, mert meghallanak — mondta ő, de én kicsit féltem.

— Todor Zsivkov elvtárs, a bolgár vezető nyilván már szintén tudja Szófiában: Nyi csak, nyi csak, daragi csekoszlovenszki drugi, mondta Zsivkov elvtárs, vajon mit mond Leonyid Iljics Brezsnyev v Moszkvü? A lengyel Wladyslaw Gomulka elvtárs is csodálkozott Varsóban, és azonnal felhívta a Kremlt.

— Mi a fene az a Kreml? — suttogta Julika.

— A Kreml Moszkvában van. Az Brezsnyev elvtárs vára.

— Hallgass el, kérlek, hogy bemehessünk.

— A román Nicolae Ceaușescu elvtárs nem a Kremlt hívta, hanem a pozsonyi magyar kémeit, szóval a hírszerzőit. Ezt mondta: Aha, aha, tehát azt mondja, Szabó elvtárs, hogy ez a Dubček nem is cseh, hanem egy szlovák? Sztralucsitor! Nagyon helyes. Sztralucsitor példája a proletár internacionalizmusznak. Minunat. Brezsnyev is így gondolja deszigur. Aztán Tito elvtárs is mérlegelte Novotný leváltását, beszélt Kádár János elvtárral, és elhatározták, hogy megvárják Brezsnyev elvtárs véleményét.

— Kádár János Titótól tudta meg?

— Nem, hanem a prágai magyar nagykövet hívta fel őt telefonon még a Csehszlovák Kommunista Párt plenáris ülése után. Tegnap.

— Jól van. És Brezsnyev végül mit mondott?

— Ezt mondta: nu, ládná. Éto tovaris hasasó. Prekrászno.

— Jól van, nagyon okos voltál. Akkor most figyelj. Bemegyünk.

Azzal Julika lassan kinyitotta a bejárati ajtót. Szerencsére sötét volt, az előszoba végében a nagyszoba ajtaja csukva, odabentről kékesen villódzott a képernyő, a fénye szétkenődött a katedrálüvegen; balra a konyha, Julika pedig jobbra mutatott:

— Oda menj be.

Közben rám nézett, én léptem egyet a szobája felé, de valahogy egyszerre mozdultunk, egymásba akadtunk, pedig lassan csináltuk, hozzám ért a haja, rám nézett, és forróságot éreztem a hátamon, inkább a gerincemben, illetve egészen lent, és minden még lassabban folyt ott a sötét előszobában, de ekkor világos lett, és a kattanást is meghallottam. Üreges kis kattanás volt; a villanykapcsoló kallantyú odaütődött a műanyag házhoz, amikor felpöckölték.

— Julika. Hányszor mondtam, hogy ne hozz fel senkit?!

Csak néztünk, aztán Julika megszólalt.

— Igen, de nem azért...

— Főleg este ne hozz fel senkit. Tudod, hogy a keresztapádnak nyugalom kell a szíve miatt.

— De nem, hanem az úttörővezetőnk, izé, a KISZ-titkár, a Párt, a klubban vállalást tettünk közzé a tanulmányi verseny békeharccal a szovjet levelezőtársamat, és vele — itt Julika rám mutatott —, vele kell vállalnom a termelőerők lefordítását.

— Julika, mikor mondtam legutóbb, hogy ne hozz fel idegeneket? Emlékszel, hogy mondtam?

— Emlékszem, anyuka.

— Mikor mondtam?

- Ó... Nem tudom pontosan.
- Tegnap este.
- Igen?
- Igen. Minden nap kérlek, hogy sötétedés után már ne hozz fel senkit játszadozni. Apuka is kért.
- Ó nem az apukám, hanem a te új férjed.

Másnap

Dél előtt ketten ültünk Kádár elvtárs parlamenti dolgozószobájában: ő meg én. Vártunk.

- Amíg várakozunk, beszéljünk — mondta Kádár János.
- Igen, Kádár elvtárs.
- Hagyja csak ezt a formaságot, főhadnagy elvtárs. Ez most amolyan baráti beszélgetés. Csak hogy elüssük az időt. Cigaretta?
- Tessék?
- Azt, azt. Na? Rágyújt?
- Hát, köszönöm. Symp-ho-ni-a.
- Igen. Szimfónia — Kádár elvtárs leszívta a füstöt. — Tudja, a szimfónia erősebb, mint például a Fecske, de gyengébb, mint a Munkás és mint a Kossuth. Úgy hallottam, főhadnagy elvtárs, hogy magának külföldi menyasszonya van.

Heves köhögés fogott el, karikák futkostak a szemem előtt és könnyeztem.

— No, semmi baj, semmi baj. Azt hittem, minden katona dohányzik, de ha maga nem szereti, akkor nem kell dohányoznia.

— Igen. Milyen tanulságos cigarettanevek, Kádár elvtárs. Munkás, Kossuth.

— Valóban. Azért az igazi a Munkás. Kossuth Lajos és Rákóczi Ferenc nagyon igyekeztek, én azt mondom, le a kalappal előttünk, de hát azért csak osztályidegenek voltak, már bocsánat. Rákóczi egyenesen feudális elnyomó volt. Amellett persze harcot indított az osztrák imperialisták ellen, böcsületére legyen mondva. Azt el köll ismerni.

— Valóban, magam is úgy gondolom.

— Na ugye. De a dohányzásról akartam beszélni — mondta Kádár János. — Ha megengedi, elmesélek egy mulatságos történetet Brezsnyev elvtársról; no, ez csak arról jut eszembe, hogy most mindjárt vele fogunk beszélgetni. Tudja, ő is szenvedélyes dohányos, akárcsak én. Igen ám, de a felesége, Viktória Petrovna, féltette Brezsnyev egészségét, és megeskette őt, hogy soha többé nem gyújt rá. Na persze tudjuk, hogy az eskü afféle elavult burzsoá klerikus maradvány. Bár az igaz, hogy a szocializmusban a mi honvédjeink is esküt tesznek. Meg a rendőrök. De ezt csak úgy mondtam. Ugye érti?

— Értem, Kádár elvtárs.

— Akkor jó. Tehát Viktória Petrovna és Brezsnyev elvtárs orvosi megtiltották az SZKP első titkárának, hogy rágyújtson, na már

most, egy világhatalom vezetőjének, a világ legerősebb országa vezetőjének, és az első titkár, képzelje, mit csinált?

— Mit?

— Megígérte nekik. És be is tartotta. Nem gyújtott rá. Hanem egyszer az történt, hogy összefutottam Leonyid Iljicszel egy nemzetközi békekonferencián Szófiában, beszélgettünk a plenáris ülés szünetében, én elővettem a cigarettaimat, mert nem tudtam az ő... hát, esküjéről, megkínáltam, erre Brezsnyev azt mondta: gyújtson csak rá maga, nekem megtiltották az orvosok és a feleségem. Én rágyújtottam, erre ő kivette a kezemből a cigarettát, és...

Ebben a pillanatban megcsörrent az asztali telefonkészülék, Kádár elvtárs felvette a kagylót, és nekem is intett, erre én is felvettem a magamét; ez volt a vezetői telefonbeszélgetések tolmácsolásának rendje: a vonal egyik végén Brezsnyev elvtárs a Kremlben, a másik végén Kádár elvtárs az Országházban, mellette pedig én, a segédtolmács, és mindhárman halljuk, amit a másik kettő mond. A rendes tolmács egyébként Barta Nádja elvtársnő volt, de sürgős esetekben, ha ő valami miatt nem volt elérhető, vagy ha nehéz terepre kellett menni, például vadászatra, engem kértek el az ezredemtől. Mert a Moszkvai Katonai Akadémián végeztem a harcokszó parancsnoki szakon, és jól beszéltem oroszul. Kitűnő eredménnyel végeztem.

— Köszönöm, várom a kapcsolást — mondta Kádár János, aztán rám hunyorított —, na, már a vonalban van a Kreml, mindjárt kapcsolják Leonyid Iljicszet, addig mi tartjuk a kagylót. Na, de hol is tartottam?

— Hogy Leonyid Iljics kivette a cigarettát Kádár elvtárs kezéből, mikor Kádár elvtársnak rá tetszett gyújtani.

— Igen. Nahát, kivette a kezemből, beleszívott egy nagyot, és azt mondta...

Ekkor meghallottam Brezsnyev elvtárs hangját a kagylóban. Most először életemben. Nagyon izgultam, de szerencsére kitűnő volt a készülék hangja, és Kádár elvtárs is bátorítón pislogott rám. Ó, milyen fontos ő nekem!

Mi

Milyen lehet ezt olvasni valakinek, aki nem találkozott még országos jelentőségű vezetőikkel? Világpolitikai jelentőségű vezetőikkel beszélni, látni őket, kezét fogni velük, köszönni nekik? Milyen lehet azoknak, aki nem olyan nagyszerű időkben élnek, mint én? Biztosan csodálkoznak, például csodálkozna Zsolti, a barátom az ezrednél, ha tudná, de nem mondhatom el neki, mert ez titok. Biztonsági okokból. Vagy Julika hogy csodálkozna, és biztosan felnézne rám, de neki sem mondhatom el Kádár elvtárs, a Párt és a Népköztársaság biztonsága miatt, mert a nyugatiak lesben állnak, és csak azt lesik, hogy hol árthatnak Kádár Jánosnak és Leonyid Brezsnyevnek, akik védenek bennünket.

Ők irányítják a haladó világot, és ettől olyasmit érezhettünk, amit az emberiség történetében még soha senki nem érzett, és ennek az

érzésnek a neve ez: *mi*. A feudális elnyomók jobbágyai biztosan nem érezték ezt, hiszen a földesurak kizsákmányolták őket, le is nézték őket, a kapitalizmusban a munkások sem érezték hasonlókat, hiszen csak a tőkésék bérrabszolgái voltak, és nem volt egyenlőség; és régen, a rabszolgatartó társadalomban a rabszolgák sem, mert nem ők birtokolták a termelőeszközöket, hanem éppen hogy őket tekintették termelőeszköznek. Azonban most végre megszűntek az osztályok, és a dolgozók kezükbe vették a sorsukat. Sajátmagának dolgozik a nép, és a vezetők is a népből valók.

Összetartozunk a vezetőkkel; ők velünk vannak, bennük bízunk, ők a vezéreink, őket mutatja a tévé, de ők haragszanak a személyi kultuszért, és megtiltották, hogy a tévé és a rádió őket ünnepelje. Persze a szerkesztők szeretik őket, és a nép is, de megértették, hogy mégis objektívnek kell maradni, és hitelesen tájékoztatják a közvéleményt.

A vezetőink megadják nekünk, harcolnak értünk, elvégzik helyettünk, és nekünk nem kell, mert ők magukra veszik az egész nép harcának a terhét, önként, és velük együtt mi vagyunk a *mi*. Tito Jugoszláviában, Ceaușescu Romániában, Zsivkov Bulgáriában, Gomulka Lengyelországban, Ulbricht az NDK-ban, Dubček Csehszlovákiában, Kádár Magyarországon és Leonyid Iljics Brezsnyev a Szovjetunióban.

A népi határőrség szigorúan őrzi a határt, a határtól van az *itt* és az *ott*, a *kint* és a *bent*, a *mi* és az *ők*, a *jók* és a *rosszak*, a *biztonságos* és az *ellenséges*, a *kommunista* és a *kapitalista*, a *keleti* és a *nyugati*, a *vörös* és a *kék*, illetve nem *biztos*, hogy *kék*, lehetett *fekete* is vagy *másféle színű*, de az *biztos*, hogy *mi* vagyunk a *piros*, az a *másik* pedig valami *hideg szín* a térképen.

Apáink ők. És amikor nem csak a rádióban lehet őket hallani, vagy a tévé szintiszta kékséges villódzásában látni, ott a monitor üvege mögötti világban, amikor igazából találkozunk, és ott állunk előttük, akkor csodálkozunk, hogy *jé*, de hiszen ők is egyszerű emberek. Nem egyszerű emberek, mert csodálatosak, mert az üveg mögül jöttek ki, ezért kicsit magasabb a hangunk, amikor válaszolunk a kérdéseikre, kicsit kisebbek vagyunk, összehúzódunk, hogy letről nézhessünk rájuk, ahogy az apukánkra és az anyukánkra is letről nézünk.

Meleg és biztonságos érzés tudni, hogy valaki más, egy felnőtt véd bennünket és harcol értünk, és ha ilyen közel vagyunk hozzájuk, mint most én Kádár Jánoshoz, akkor kissé veszélyben is érzem magam: arra a védelmezőre lehet jól felnézni, akit nem érinthetünk meg, mert csak a tévében meg a rádióban van. Ha megfoghatjuk, akkor túl közeli, túl emberi, túlságosan olyan, mint én.

Szerencsére Kádár János mellett lenni még élőben is biztonságos érzés volt, de ha nem lett volna, akkor még mindig ott volt messze, valahol a távoli magasságban a nagy Szovjetunió első titkára.

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

CSEKE-HORÁNYI ANNA

Molnár Piroskával

Molnár Piroska a Nemzet Színésze címmel kitüntetett Kossuth-díjas, Jászai Mari-díjas, Prima Primissima díjas színésznő, érdemes és kiváló művész, a Halhatatlanok Társulatának örökös tagja, a Színház- és Filmművészeti Egyetem tanára. Tagja volt a kaposvári Csiky Gergely Színház, a Katona József Színház, a Szegedi Nemzeti Színház és a budapesti Nemzeti Színház társulatának. Rendszeresen fellép vendégként többek között a Budapesti Operettszínház, a Szegedi Szabadtéri Játékok és a Kőszegi Várszínház színpadán. 2012-től a Thália Színház színművésznője.

1968-ban végzett a Színművészeti Főiskolán, karnyújtásnyira van az aranydiplomától. Ha egy különösen kedves és emlékezetes szerepét ki kellene emelnie, melyiket említene?

Jövőre valóban letelik az ötven év. Meg kell mondjam, soha semmi ilyesmivel nem foglalkoztam: mindig az a fontos, amit éppen játszom, amit éppen rám osztanak. Az élet hozza magával az újabb szerepeket, nem szoktam sem kiemelni, sem elkülöníteni őket. Az emlékek persze ott tolulnak az ember fejében, végül is elmúltam hetven éves, nagyon sok minden összegyűlt; de nálam a visszafelé tekintés sem úgy működik, hogy azon töröm a fejem, mit kellett volna esetleg másképp csinálni. Elmúlt, hiába gondolkozom rajta, kitörlöm a fejemből, helyette a maradék időt, ami még van, inkább az előretekintéssel töltöm. Január elsején sem szoktam terveket készíteni, a jubileumokat, nagy dátumokat sem szeretem, nem tartom sem a névnapot, sem a születésnapot, mert ezek nekem nem határok. Az ember persze nem veheti elejét annak, ha esetleg megemlékeznek arról, hogy sajnós elmúlt hetven éves, de ezek az ünneplések engem nem különösebben érdekelnek.

Számos színészióriással, többek között Páger Antallal, Gábor Miklóssal, Ruttkai Évával, Dajka Margittal, Gobbi Hildával szerepelt együtt. Volt olyan színész, akinek a játéka igazán lenyűgözte, akit követendő példának tartott?

Págerrel soha nem játszottam, csak együtt rádióztunk; Gábor Miklóssal is csak főiskolás koromban léptem föl együtt — én csak egy kisebb szerepet játszottam akkor —, de hála istennek vele is sokat rádióztam, Gobbi Hildával pedig egy színházban voltunk. Mindegyikük lenyűgözött, de senkit sem követtem, magamat próbáltam megvalósítani. Mindegyikőjüket kivétel nélkül imádtam és fölnéztem rájuk, boldog voltam, hogy a közelükbe kerülhettem, és hogy együtt is játszhattunk, de soha nem kezdtem el mérlegelni, hogy most Dajka Margitot vagy Ruttkai Évát szeretem jobban. Nem rajongtam külön senkiért. Ha az ember követ valakit, akkor olyan, mint egy utánozó majom. Én a saját mozdulataimat, saját gesztusaimat kerestem, amiből kialakítottam saját magamat. És talán egyszer azt fogja majd mondani egy fiatal színész: „Jaj, én még játszottam a Molnár Piroskával!” Nekem az a sírban már mindegy lesz, de most jó rágondolni.

1995 óta tanít színpadi beszédet a Szín-

A színjátszásban, a színészekben semmit, az elhelyezkedésben, a lehetőségekben viszont nagy változások vannak. Ma a pályakez-

ház- és Filmművészeti Egyetem hallgatóinak, jól ismeri a fiatalokat. Lát-e lényegi változást a színészethez, a színházhoz való hozzáállásban az Ön egyetemi éveitől kezdve?

Budapesten végeztem, majd vidékre szerződött. Kaposváron már vezető színész volt, amikor visszatért a fővárosba. Hat évvel később ismét a kaposvári Csiky Gergely Színházban láthatta újra a közönség. Összesen huszonnégy évet töltött a Csiky Gergely Színházban. Miért döntött úgy, hogy visszatér Kaposvárra?

Láthattuk Kaposváron a Csárdáskirálynő Cecíliájaként, a Mánás Miskában ugyanott, majd később a Szegedi Szabadtéri Játékokon, a La Mancha lovagjában a Pécsi Nyári Színházban és számos zenés vígjátékban a fővárosban és vidéken is, mégis azt vallotta, hogy minden zenés szerep külön

dők számára sajnos alig vannak lehetőségek. Most végez egy tehetséges osztály a Színművészetin, sőt, akár kettő is egymás után, és már előre lehet aggódni, hova tudnak majd elhelyezkedni ezek a fiatalok. Telítve van a pálya, nem jut mindenkinek munka, és ma már nem tódulnak úgy a fiatalok vidékre, ahogy ez nekünk természetes volt. A vidéki színházak, tisztelet a kivételnek, lassan művészi műhelyből szórakoztatóipari vállalattá alakulnak át, és amelyik nem ezt az utat választja, azt éppen most akarják ellehetetleníteni Szombathelyen. Mire gondoljon ilyenkor az ember? A szíve szakad meg a fiatalokért.

Az általános iskolát egy Kunágota nevű faluban végeztem, a középiskolát Szegeden, aztán rögtön fölvettem a Színművészeti Főiskolára, így érettségi után Pestre kerültem, ahol kollégista lettem. Az első szerződéselem Szegedre szólított a főiskola után, és huszonhat évesen mentem át Kaposvárra. Nagy kezdés volt az az első hét év ott, utána meg nagyon sokan, szinte társulatilag följöttek a Nemzeti Színházba. Onnan eltanácsoltak bennünket, így megalapítottuk a Katona József Színházat, én is alapító tag voltam, ott, azt hiszem, még négy évet töltöttem el, ezután mentem újra Kaposvárra. Nem vágytam oda, semmiféle vágyakozás nem volt bennem, de harminchatan voltunk a Katonában vezető színészek és összesen évi négy bemutató volt, így alig jutott szerep az embernek. Harmincnyolc éves voltam, ez tipikusan az a korszak, amikor nagyon kevés lehetősége van a színésznek, mert erre az életkorra nem nagyon írnak szerepeket, ráadásul a fiatalabb szerepeket már a fiatalok játszották, a nálam idősebb szerepeket pedig az idősebbek. Kaposváron játszhattam a koromnál fiatalabban és idősebben is, nem beszélve arról, hogy mindig vonzódtam a zenés színházhoz, és vidéken kötelező egy-két zenés darab bemutatása. Az mindig érdekes egy színházban, ha zenés darab megy: nagy a nyüzsgés, ott van velünk a zenekar.

Igen, mert nem tanultam zenét, kottát is csak a főiskolán fogtam először a kezembe, de jó fülem és jó hangú adottságaim voltak. Közgazdasági középiskolába jártam, ahol egyáltalán nem volt erre lehetőség, általános iskolában sem tanultam zenét. Hangképzésre később mindig jártam, mert az olyan, mint egy hangszeres művésznél a gyakorlás. Természetesen az embernek nemcsak az énekhangját, hanem a beszédhangját is karban kell tartania, hiszen ha nincs a színésznek dús vivőerejű hangja, akkor ordítania kell, ami már nem őszinte. Egy olyan hangot kell a színésznek megteremtene és kifejlesztenie, amelyik magától terjed a levegőben, és nem kell erőlködni ahhoz, hogy eljuttassa a hangját az utolsó sorokba is. Abban az időben, amikor sokat játszottam zenés darabokban, még nem a mai, gombnyomásra történő zenei alapra éneklés folyt a színpadon. Kaposváron szinte végig sikerült megtartania a szín-

erőfeszítést igényel Önnek.

háznak az élőzenekari kíséretet, ami külön varázst adott az előadásoknak.

*Kurtág György kérésére elvállalta a zeneszerző Samuel Beckett *Mi is a szó* című művére íródott zenekari és énekes művének szólista szerepét.*

Igen, ez egy gyönyörű emlék. Féltem is tőle, hogy egyáltalán meg tudom-e csinálni, aztán mégiscsak belevágtam, és nagy boldogság, hogy sikerült. Mivel nem vagyok zeneileg képzett, hallás után kellett elsajátítanom a darabot; szinte hangonként tanultam meg a művet, kotta nélkül, ami nem volt könnyű, mert nem egy népdalról vagy egy könnyű zenei slágerről volt szó. Életem egyik legnagyobb élménye volt ez a Kurtág-darab, ami tulajdonképpen egy énekbeszéd, amihez viszonylag nagy hangterjedelemmel kell rendelkeznie az embernek, ami akkor nekem még megvolt.

Huszonhárom éve játsza a Bors nénit, a mára már kultikusvá vált zenés előadást a Kolibri Színházban. Mit szeret Bors néni-ben?

Nekem most már rettenetes teher játszani ezt a darabot, fel-le kell mászkálnom a lépcsőkön, de amíg bírom, addig se a kollegákkal, se a gyerekekkel nem tehetem meg, hogy kiszállok. Semmivel se szeretem jobban a Bors nénit, mint bármely más szerepet, amelyet rám bízta, és azokat se szereti az ember, hanem csinálja. A közönségnek kell szeretni az előadást, nem nekem. Nem úgy kell a színészt elképzelnem, hogy nagy izgalommal készülődik otthon, és alig várja, hogy bemenjen a színházba. Borzasztó nehéz fölöltözni és elindulni, mikor télen például már sötétedik. Mások általában akkor mennek haza, amikor én dolgozni indulok. Az estére való ráhangolódás nagyon nehezen megy nap mint nap, de ha az ember fölmege a színpadra, onnantól minden megváltozik.

Karakterszínésznőként számos alakítását láthattuk drámákban, komédiákban egyaránt. Milyen egy igazi karakterszínésznő?

A karakterszínésznő az, aki minden karakterben otthon van: fiatalon még lehetett naiva, később aztán lehetett hősnő, tragika vagy komika is — ez a legszerencsésebb alkat. Ha valakit, aki komikus szerepeket játszik, áttesznek Lady Macbethnek, akkor előfordulhat, hogy a közönség esetleg nevet rajta; ahogy vannak olyan tragikák is, akiket hiába raknak komika szerepbe, nincs hozzá vénájuk.

Hogyan készül egy szerepre?

A felkészülésben nincs semmi titokzatosság. Általában négy hét a próba és egy hét a főpróba, amikor már naponta kétszer játszunk le az előadást, jelmezben, igazi díszletben. Van először egy olvasópróba, ahol vagy a rendező vagy a színészek fölolvassák a művet. Ha a rendező olvassa föl a darabot, akkor másnap van a visszaolvasó próba, ahol már mi olvassuk fel a művet, majd elkezdődnek az emléképróbák. Szöveggönyvvel a kezünkben fölmegeünk a színpadra, és a rendező elmondja, honnan érkezünk és a partner honnan jöjjön be; elkezdjük együtt összerakni a darabot. Ennyi az egész. Négy hétig minden délelőtt próbálunk, és ha este nem játszunk, akkor még este is. Ha zenés szerepről van szó, akkor még korrepetícióra is megyünk, hogy megtanuljuk a darab zenés vagy táncos részét. A próba azért jó, mert akkor még sok minden történhet, lehet kísérletezni a játékkal, különféle képpen megközelíteni a

dolgokat, lehet, hogy a rendező másképp képzei el a szerepet, mint a színész — ezeket mind össze kell hangolni. Meg kell beszélünk, hogy a rendező az előadás során hogyan súlyozza az adott figurát, mit akar belőle látni, és a színésznek alá kell vetnie magát a rendező elképzeléseinek. Ha a színész esetleg másképp gondolja, meg kell próbálnia belelopni a szerepbe a saját ötleteit is. Erre van ez a négy hét próba. Ahogy egy asztalos is, miközben csinál egy asztalt, rájön arra, hogy ha lekanyarít egy bizonyos részt a fában, az máshogy fog kinézni, úgy a próbán is lehet még próbálgatni, hogy melyik lesz majd a végleges, a jó irány. Ha előadás van, akkor viszont ennek már nincs helye.

Történt olyan az elmúlt évtizedekben, hogy Ön dönthetett arról, mit szeretne eljátszani?

A színészre ráosztanak egy szerepet: csak annyit látsz, hogy a próbatáblán te vagy kiírva az egyik szerepre. A színész nem gondolkodik, nem gondolkozhat olyasmin, hogy mit választana. Talán egyetlen ilyen lehetőség volt, igazából azt sem én kezdeményeztem, hanem az igazgató. Magához hívott, mert az a helyzet állt elő, hogy mivel annyi mindent eljátszottam már, nem tudták, milyen szerepet adhatnának nekem, amellyel szívesen foglalkoznék. Ekkor mondtam azt, hogy nagyon szívesen eljátszanám *Az öreg hölgy látogatását*, ha Ascher Tamásnak kedve lenne megrendezni. Nem mondott rá nemet, így 1995-ben bemutattuk a darabot a kaposvári Csiky Gergely Színházban, szerintem nagyon jó előadás lett, nagy élvezettel csináltuk.

Szász János A nagy füzet című filmjében a legtermészetesebb módon végzi a tanyán a kemény munkát. Gyermekkorát vidéken töltötte — újra kellett tanulni a filmben az ebbe a világba való behelyezkedést?

Vidéken nőttem föl, ez nekem abszolút nem okozott problémát. Tanyán, később falun laktunk, onnan kerültem aztán középiskolába Szegedre. Semmiféle gyerekkori emléket nem építettem be a filmbe, de azt valóban nem kellett megkérdezni, hogy hogyan kell például moslékot önteni a disznóknak. Hogy ki milyen szerepbe milyen módon helyezkedik bele, ez az életben teljesen természetesen történik, főleg túllihegni. A színészek csak azért beszélnek ilyesmiről, hogy érdekesebbé tegyék a színdarabot vagy a filmet: az ehhez hasonló részleteket a bulvárlapoknak szánják. Ahogy Kiss Manyi mondta: megtanuljuk a szöveget, azt' fölmegyünk a színpadra.

Főiskolás korától fogva gyakorlatilag minden évben játszott filmben, mégis úgy tűnik, hogy a fiatal filmes generáció filmjeiben találták meg inkább a nagyobb szerepek (Dolina, A nagy füzet, Szabadésés). Emellett állan-

Hogy az utóbbi években talán több filmben találkozhattak velem a nézők, csak a szerencsének köszönhető. Vidékről akkoriban nehezen tudtunk filmezni. Nem lehetett próba meg előadás között fölutazni egy forgatásra, pláne olyankor, ha délután még gyerekdarabot is játszott az ember. Sokszor meg sem tudtam, hogy valamelyik rendező elhívott egy filmbe, nem fájdtották velem a szívemet a színházban, mert nem tudtak volna kiadni. Nem biztos, hogy ezzel vesztettem bármit is.

A *Munkaügyek* című sorozatot azért vállaltam el, mert érdekelt. Remek kollégák közt telt ez a hat év, ahol olyanokkal játszhattam,

dó szereplője lett egy filmsorozatnak is, melyet a mai napig ismételt a televízió.

akkal egyébként nem kerülnék össze a színpadon vagy egyáltalán a pályán. Nagyon jó hangulatban folytak ezek a nyári felvételek, a karakter, amelyet játszottam, érdekes, élvezetes volt. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem esik jól, ha az utcán fölismernek, így ha valaki nem jut el színházba, akkor legalább ebben a szerepben, Elviraként megismer.

Gondolkozott azon, hogy rendezőként is kipróbálja magát?

Rendezésen egyáltalán nem gondolkoztam, az nem az én műfajom, bár Kaposváron egyszer megrendeztem *A tanítónőt*. Nagyon boldog voltam, hogy így alakult, mert valamikor szerettem volna eljátszani a főszerepet, de amikor még fiatal voltam, nem voltak divatosak az ilyen típusú darabok. Szerettem a művet, és mivel egyszer alkalom nyílt rá, hogy megrendezem, éltem a lehetőséggel; összehoztuk a kollégákkal, és hála istennek nagy siker lett. A rá következő évben átvitték a darabot a nagyszínpadra, kötelező olvasmány is volt, és a középiskolás bérletbe is betették.

Az utóbbi időszakban több olyan kevés szereplős, hosszú monológokkal teli darabban láthatjuk, amelyekben gyakran végig a közönség felé fordulva játszik másfél órán keresztül. Sokszor mozdulatlanul vagy percekken át némán van jelen a színpadon, gondolok itt például Gizára a Macskajátékban.

Ha egy szerep ezt kívánja, akkor így csinálja az ember — persze nagyon fárasztó szinte végig egy helyben ülni. A *Szerelem* végén néhány percen át holtan fekszem a színpadon, és a múltkor azt hittem, tényleg belehalok. Elkaptam egy köhögőroham, el is kezdtem köhögni, de végül tudtam uralkodni magamon. Nagyon fárasztó ez a mozdulatlanság, és hihetetlen önuralmat és odaadást kíván, hogy végigcsinálja az ember, pláne, ha alig tudom visszafojtani a köhögést, de nem mondhatom azt, hogy húzzák rám a függőnyt, mert nem bírok holtan feküdni pár percig, ugyanis mocorognom kell. Nem mocorgok. Ha pedig Giza ott ül végig a színpadon, mert ez a szerepe, akkor tudomásul veszem és ott ülök végig a széken.

A *Romance.com* egy könnyed hollywoodi darab, a közönség pedig naiv és harap az ilyen vígjátékokra. Ha megnézzük bármelyik hollywoodi film alapját, láthatjuk, hogy az tulajdonképpen semmiség, a színészek teszik emlékezetessé: ezért jó a *Romance.com*, mert bele tudjuk vinni saját magunkat. Már előre mosolygunk azon, hogy ezek a felületes kis érzelmek hogy el tudják ragadtatni a közönséget. A nézők szeretik az ilyen darabokat, és ez jó, mert ezek szerint a színházban a nézők gyerekek: örülnek, ha egy pár össze kerül, és örülnek, ha a darab vége pozitív — de ez szinte természetes. Ahogy a *Romance.com*-ban, a *Tisztelt Hazudozó!*-ban is együtt játszottunk Jordán Tamással, ez egy kétszemélyes levéldarab, amely Bernard Shaw és egy színésznő kapcsolatáról szól, ezt is nagyon nagy élvezet játszani, szeretjük is Tamással. Bernard Shaw-ról tudjuk, hogy micsoda fantasztikus író és ember volt, és a színésznő szintén nagyon izgalmas figura lehetett. Most már, azt hiszem, a hetvenedik előadás következik, egész csoda, hogy egy ilyen darabot, amely nem kifejezetten a Rózsavölgyi Szalon stílusa — ott inkább a könnyedebb hangvételű színművek a népszerűbbek, egy-két nem annyira vidám darabtól eltekintve — ennyire szeret a

közönség, ez nagyon jó. Ha ritkábban megy az előadás, akkor is ébren kell tartanunk a fejünkben ezt a negyven-negyvenegy oldalas szöveget, de szerencsére még mindkettőnknek jól működik az agya.

Hogyan tartja ébren a szöveget?

Minden előadás előtt összemondom vagy a partnerrel, vagy ha a partner erre nem hajlandó, akkor a sűgóval a szöveget. Szerencsére Tamás kapható erre, úgyhogy mi már fél hatkor ott vagyunk a Rózsavölgyi Szalonban és összemondjuk a szövegünket. Fiatalon még nem így történt, akkor általában csak felment az ember a színpadra és tette a dolgát. Egy verses monológot vagy egy hosszabb lélegzetvétélű megszólalást átfutott azért az ember, de bízunk még annyira magunkban, hogy ha bemegyünk a színpadra, minden menni fog magától. Persze minden kolléga másként szereti, van, aki nem ragaszkodik a szöveg-összemondáshoz; én így érzem magam biztonságban.

A Nemzeti Színházban kortárs magyar szerzők színpadra vitt műveiben, drámáiban is láthattuk. Számít az eredeti kontextus és hogy ismeri-e a szerzőt?

Jó, ha ismeri az ember az író, de tulajdonképpen mindegy, hogy Shakespeare vagy egy kortárs magyar szerző művét játsszuk-e. Shakespeare-től persze már nem tudunk kérdezni, de egy élő szerzőnek feltehetjük a kérdést, hogy egy mondatban egy hangsúlyt például hogyan gondolt; és ha valami nem világos egy műben, akkor tisztázni tudja, hogy biztos nem értjük-e félre az olvasottakat. Van olyan szerző, aki nem szeret bejönni a próbákra, csak a kész előadást nézi meg, van, aki érdeklődőbb, ez szíve joga. Ahogy Weöres Sándor is mondta, elkészült a mű, a folytatás már nem a szerző kezében van, csináljanak vele, amit akarnak.

*Egy korábbi interjúban pályája egyik legnagyobb élményének nevezte Esterházy Péter *Én vagyok a Te című darabját.**

Az *Én vagyok a Te* nagy adomány volt, egy nagyon jó író tollából egy nagyon jó szerepet játszhattam el, amely életkorban pontosan illett hozzám. Gothár Péter rendezte, Esterházy Péter írta, nagyon jól sikerült a szereposztás is. Nagyon nagy szeretettel és hálával gondolok vissza arra, hogy közel kerülhettem Esterházy Péterhez ezekben az időkben. Már korábról is ismertük egymást, és minden találkozás vele, ahogy mindenkinben, aki nyitott szemmel és nyitott szívvel járt, örök nyomott hagyott.

2016-ban Miskolcon Ön volt az Úr hangja Az ember tragédiájában. Jelenleg műsoron lévő szerepeiben Gízaként az idős nő egyik monológjában (Macs-kajáték), Mamaként a Szerелеmben beszél Istenről, egy megha-

A saját életemben, ha ilyen csúnya szóval élhetek, ateista vagyok. Nem fogom azt hazudni, hogy hiszek Jézusban, ha nem így van. Hallottam, hogy a napokban azt nyilatkozta a pápa, hogy jobb egy szókimondó, tisztességes ateista, mint egy szemforgató hívó. Nem hiszek Istenben és nem is gyakorlok semmiféle vallást. A hit összetett dolog: én az emberben hiszek, és abban, hogy úgy kell élni és dolgozni, hogy toleránsak és megbocsájtóak legyünk egymással; ezt mindenképpen hangsúlyosnak tartom, mert én ezt tapasztaltam az életem során. Nem lehet úgy létezni, hogy az ember kizárja a többieket. Meg kell találni a harmóniát abban a környezetben,

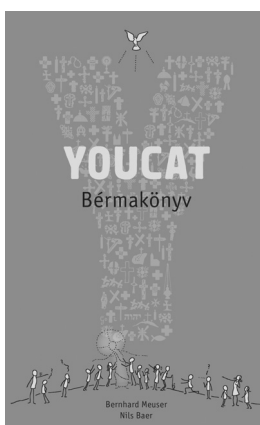
tározó templombeli élményéről. Az életben hogyan viszonyul a hit kérdéséhez, milyen az Istenről alkotott képe?

amelyben élünk. Azért nem szeretem ezt a szót, hogy ateista, mert tudatosan nem tartom el magamtól a hitet; és irigylem azokat, akik azt mondják, hogy megtalálták Istent. Ahogy az a gyönyörű Karinthy-vers mondja: „De nekem ő égő csipkefenyérből / Meg nem jelent se borban, se kenyérből.” Én nem tapasztaltam, hogy Isten a fejemre tette volna a kezét, nem volt semmiféle megtérés-élményem. Az ember megpróbál tisztességesen élni, és ha ez hit, akkor ez az én hitem. Igyekszem úgy élni, hogy ne ártsak senkinek, és ha valaki segítséget kér, azt meg tudjam neki adni.

Lassan ötven éve megszokás nélkül színpadon van. Jelenleg a Thália Színház, az Örökény Színház, a Belvárosi Színház, a Rózsavölgyi Szalon és a Kolibri Színház színpadán láthatja a közönség. Úgy tudom, még sosem mulasztott el előadást.

Betegség miatt nem. Amíg az ember úgy érzi, hogy bírja, addig nem jut eszébe ilyesmi. A szívem rosszkodik, de mindent megteszek, hogy megtartsom még egy darabig. Ha az embernek naponta háromszor kell a vérnyomását mérnie, meg azt kell figyelnie, hogy bevette-e a déli és az esti gyógyszereit, az már nem olyan jó dolog. Az ember fiatalon egyszerűen nem gondol arra, hogy milyen lesz, ha majd megöregszik; de sajnos eljön ez az időszak is, nem lehet visszatartani. Én megpróbálok mindent megtenni, hogy jól legyek, igyekszem törődni magammal és nem elhanyagolni azt, ami karban tart: ilyen például a gyógytorna vagy a masszázs. Most két hétig minden este játszom és minden délelőtt próbálok. Tizenkét darabot tartok fejben jelen pillanatban, és hála istennek nem szokott ezzel baj lenni. Egyelőre még bírom a tempót. Nem is tudok kiszállni olyan előadásokból, amelyek már több mint száz előadást megérttek: négy ilyen darabban is játszom. A darabnak, az előadásnak menni kell, a közönség is szereti, és a kollégákkal sem tehetem meg, hogy újra kelljen kezdeniük a próbafolyamatot valaki mással. Nagyon kirívó eseménynek kell történnie ahhoz, hogy az ember ilyen esetben letegye a lantot, valami olyannak, amitől tényleg nem tud már játszani. Én nem vagyok az a föladós típus.

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

YOUCAT Bérma-könyv

A könyv a bérma-lásra készülők számára a fiatalok nyelvén és stílusában mutatja be hitünk alapjait, sok-sok érdekes képpel és illusztrációval, játékos ötlettel. A 12 egységre osztott „bérma-kurzus” igazi áttörést hozhat a bérma-lásra felkészítésben: jókedvűen, mégis elmélyülten vázolja fel a legfontosabb tudnivalókat Isten teremtő és megváltó szeretetéről, majd felkészít a szentgyónásra és magára a bérma-lásra.

Nélkülözhetetlen olvasmánya lehet mindazoknak, akik bérma-lkozásra készülnek.

Ára: 2.600 Ft

MAI MEDITÁCIÓK

A kereszténység nyilvános képvisellete

FABINY TAMÁS

1959-ben született Budapesten. Evangélikus püspök, teológus. – Elhangzott a reformáció 500. évfordulója alkalmából a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskolán *Keresztény szabadság és társadalmi fejlődés* címmel rendezett konferencián, 2017. április 25-én.

Azért lett október 31. a reformáció emléknapja, mert Luther Márton Ágoston-rendi szerzetes a hagyomány szerint ezen a napon szögezte ki 1517-ben az egyház megújítását szolgáló 95 tételét a wittenbergi vártemplom kapujára. Egy jámbor barátától talán szokatlanul taktikus ez az időzítés. Számolt azzal, hogy másnap — mindenszentek ünnepén — sokan meglátogatják majd a templomot, így röpirátának is több olvasója lesz. A mai médiavilágból vett kifejezéssel élve: számára nem voltak közömböse a „nézettségi kvóták”, és „hirdetése” szempontjából a lehető legkedvezőbb „sávot” célozta meg. Mindez máris tanulsággal szolgálhat korunk egyházai számára.

Akad azonban egy további, látszólag pofonegyszerű különlegessége is a reformátor tettének. A Luther által választott médiafelület a templom *külső* ajtaja volt. Nem odabenn eszkábált hirdetőtáblát, hogy a „biztos templomba járók” böngésszessék tételeit. Nem elégedett meg az egyház belső nyilvánosságával, hanem annál hatékonyabb csatornát használt, meglepő tudatossággal. Szándékos anakronizmussal azt mondhatjuk, hogy nem valamely, a szélesebb nyilvánosság számára kevésbé ismert egyházi adón szólalt meg, hanem kifejezetten egy „nagy hallgatottságú” műsorban. Nem egy eldugott sávban, hanem fóműsoridőben.

A reformáció vezetői a későbbiekben is a legnagyobb tudatossággal éltek a nyilvánosság korabeli eszközeivel. Eric Till néhány évvel ezelőtt hazánkban is bemutatott Luther-filmjének van egy — ebből a szempontból — különösen is fontos jelenete. Két diák olvassa a kiszögezett tételeket, majd egyikük váratlan mozdulattal letépi a papírlapot. „De hát Luther azt akarta, hogy mások is olvassák téziseit!” — háborodik fel a társa. „Éppen ezen vagyok” — veti oda a másik, és a következő képsoron már zakatolnak a nyomdagépek, hogy ontsák magukból a nyomtatott tételeket.

Bibliai gyökerek

A *bibliai kor* olyan gyökereket rejt, amelyeket érdemes tudatosítanunk. Az isteni kinyilatkoztatás természetes igénye és feltétele volt a nyilvánosság. A „kommunikációs csatorna” szerepét a próféták, majd az apostolok vállalták. „Régen sokszor és sokféleképpen szólt Isten az atyákhöz a próféták által...” (Zsid 1,1). Az isteni nyelvet mindig le kellett fordítani emberi nyelvre. A *szent* magasfeszültségét a *profán* ember számára elviselhetővé kellett transzformálni. Mózes csak úgy közvetíthette népének Isten szentségét, hogy arcára leplet bo-

rított (2Móz 34,35). Az ószövetségi próféták meghökkentően jól éltek a maguk korában a nyilvánosság eszközeivel. Igehirdetéseik a kommunikáció sokféleségét és gazdagságát mutatják. A *beszéd*, a hirdetett ige mindennek alapja, ez később, immár újabb kommunikációs eszközök megjelenésével sem iktatható ki. Erről vall Pál apostol is: „...a hit hallásból van, a hallás pedig Krisztus beszéde által” (Róm 10,17). Ehhez kell tartani magunkat a vizualitás, sőt az „elektronikus egyház” korában is. A beszéd mellett hamarosan megjelenik az *írás*: Isten „nyomtatásban” — kőbe vésve — rendeli a Tízparancsolatot, majd új korszakot nyitnak az úgynevezett írópróféták.

Idővel aztán megmozdulnak az írás és a beszéd megszokott, statikus kategóriái, amelynek nyomán új prófétai műfaj születik, a *játék*, a *dramatizálás*. Jeremiásnak például arról kell prédikálnia, hogy az Úr hiába keresi a közösséget Izrael és Júda házával, azok újra és újra elszakadnak tőle. Mindezt el is mondhatná a próféta, de sokkal hatásosabbnak bizonyul, ha eljátssza. Fog hát egy hasznavehetetlen övet, amelyet mindhiába próbál magára csatolni, s azzal jár fel-alá (Jer 13,1–11). Ma ez divatos műfaj: egyszemélyes színház, utcaszínház, vagy éppen *performance*.

Külön kell szólnunk a jézusi kommunikációról, arról a módszerről, ahogy ő a nyilvánosság eszközeivel élt. Teológiaiilag az epifánia, Isten dicsőségének Jézusban való megjelenése az a háttér, amely előtt működése zajlott. Jézus aforizmái és példázatai egyértelműen mutatják, hogy milyen szemléletesen tanított, dialógusai pedig a vitamódszeréről, illetve lelkigondozói készségéről árulkodnak. Továbbviszi továbbá a prófétai jelképes cselekedetek gyakorlatát, amely nála is a szó és tett egységét jelenti.

Jézus tehát folytatta a próféták hagyományokat. Luther és reformátortársai működése is egy szélesebb értelemben vett prófétai küldetés része.

A reformáció kora

A reformáció mozgalma valóban a történelem amolyan csillagórájában született. Amerika felfedezése, a Rotterdami Erasmus és mások által fémjelzett humanizmus, a reneszánsz által közvetített új élet-szemlélet, valamint Gutenberg korszakos találmánya mind-mind hozzájárult az új hit gyors terjedéséhez. A hitújítóknak azonban ismerniük kellett mindezek természetrajzát annak érdekében, hogy hatékonyan kapcsolják össze azokat a teológia amúgy vélhetően csak keveseket foglalkoztató kérdéseivel. Luthernek és reformátor társainak tehát a világ és a világi eszközök iránti nagyfokú nyitottságra volt szükségük annak érdekében, hogy alapvetően transzcendens és egyházi jellegű kérdéseikkel tematizálni tudják a közvéleményt.

A protestantizmus egyik legfőbb jellemzője kezdettől fogva a nyilvánosság volt. A reformátorok defenzív és offenzív céllal egyaránt éltek a nyilvánosság eszközével: előbbire azok az esetek hozhatók fel példaként, amikor Luthert éppen az ismertsége óvta meg attól, hogy kezet emeljenek rá, utóbbit pedig a reformáció iratainak hihetetlenül gyors

terjedése bizonyítja. A *publice docere* alapelvvé vált a reformáció egyházaiban. Luther Márton 95 tétele 1517 és 1520 között huszonekét kiadásban jelent meg! A reformátor *A német nemzet keresztyén nemességéhez* című másik iratát pedig négyezres példányban publikálták. Luther Eckkel folytatott disputájának írott formája az 1520-as frankfurti könyvvásáron bestsellerré vált, sőt egy időben ingyen terjesztették a közönség körében. Hasonlóképpen a nyilvánosság eszközt jelentette az a kiterjedt kapcsolat, amelyet levelezés keretében áptáltak a reformátorok. Luther vagy Melanchthon levelezései szinte a mai hírügynökségek szerepét töltötték be, hiszen az Európa különféle részén élő protestánsok ezek segítségével értesülhettek a legújabb eseményekről. A reformatori énekek is (és itt Luther mellett Sztárai Mihályra is gondolnunk kell!) abban segítettek, hogy az új tanítást egészen gyorsan, népszerű formában terjesszék el a szélesebb néprétegek körében.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a reformáció és a nyilvánosság a legszorosabban kapcsolódik egybe. A reformátorok nemcsak igehirdetők, írásmagyarázók, egyházvezetők, hanem — mai szóval élve — publicisták is voltak.

Ma Ahogyan Lutherről azt mondtuk, hogy ő — Jézushoz hasonlóan — folytatja a próféták hagyományát, úgy kell a mai egyházaknak is prófétai szolgálatot végezniük. A mai európai kontextusban azonban ez korántsem könnyű. Ennek érzékeltetésére mindenekelőtt két modellt vázolok fel, aztán mutatom be a harmadik, a prófétai küldetést megvalósító — és szerintem kívánatosnak tartott — egyházi magatartást.

a) A politikai kereszténység kísértése

Ezekben a hónapokban mindannyiunkat foglalkoztat Európa, azon belül pedig Európa és a kereszténység sorsa. Negyedszázaddal ezelőtt azt hittük, hogy a visszanyert szabadságban helyébe az ember méltósága kerülhet, de meg kellett tapasztalnunk Bill Lomax angol történész mondásának igazát: „A kommunizmusban az a legrosszabb, ami utána következik”. A közelmúltban elhunyt Esterházy Péter a maga szarkazmusával így fogalmazott: „Az oroszok ugyan elmentek, de mi itt maradtunk”. Így lett Magyarország, az egykori „legvidámabb barakk” a legszomorúbb szupermarket. A rendszerváltás idején szívesen használtuk azt a metaforát, hogy túl vagyunk a 40 éves pusztai vándorlásán, még a Vörös-tengeren is átkeltünk — a Kánaánt nem találtuk meg. A csalódott emberek pedig könnyen manipulálhatók: az indulatokat könnyen egy bizonyos csoport ellen lehet fordítani. Könnyen bűnbak lesz a romából, aki úgymond nem akar dolgozni, de a menekültből is, aki el akarja venni munkánkat és hagyományainkat.

A politikai kereszténységnek nyilván sokféle formája van a világban. Kelet-Közép-Európában ez a jelenség a Martin Schulze Wessel által szerkesztett kitűnő könyv címével is leírható: *Nationalisierung der Religion und Sakralisierung der Nation*.¹ Számos példát lehetne erre hozni Lengyelországból, Oroszországból vagy Ukrajnából.

¹Martin Schulze Wessel (szerk.): *Nationalisierung der Religion und Sakralisierung der Nation im östlichen Europa*. Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2006.

A politikai keresztényiségben összefonódik a politikai és a vélt egyházi érdek. Amennyiben ez az erő hatalomra kerül, szinte természetessé válik a paternalista egyházpolitika. Ebben az esetben az egyházak — főleg, ha addig elnyomva vagy félreállítva érezték magukat — talán észre sem veszik, mennyire kokettálnak politikai pártokkal. Amikor ráadásul hiányzik egy átlátható és parlamenti ciklusokon átívelő egyházfinanszírozási rendszer, akkor még nagyobb a kísértés arra, hogy az egyház anyagi érdekeltségéből is lepaktáljon a hatalommal, a politikai erő pedig tenyeréből etesse az egyházakat. Cserébe viszont azt várja el a keresztényektől, hogy társadalmi vagy akár politikai események kísérő liturgiáját szolgálta. Mondanom sem kell, mennyire méltatlan az egyházakhoz ez a biodíszlet szerep.

b) Az újpogányság kísértése

Sajnos azt tapasztalom, hogy a nyugati keresztényiség sem igazán őrzi a jézusi radikalitást. Amit H. Richard Niebuhr az amerikai *social gospel*ről és a magát liberálisnak mondott teológia vadhajtásairól ír, az alighanem érvényes számos nyugat-európai egyházi megnyilvánulásra is: „Egy harag nélküli Isten a bűn nélküli embereket bevitte az ítélet nélküli országába egy kereszt nélküli Krisztus szolgálata által”. Az európai keresztényiségnek — akárcsak Luther korában — ma is választania kell a *theologia crucis* és a *theologia gloriae* között. Gazdag országok gazdag egyházai mintha szégyellnék a keresztet, és általában a hagyományos biblikus-keresztény értékeket. Talán kisebbségérzésből fakad az az örök kompenzációs szándék, amely — a rossz tapasztalatok birtokában is — azt hangoztatja, hogy a nagykorú embert nem szabad misszionálni, amely kínosan ügyel arra, hogy a keresztény jelképek nyilvános használata ne sértse a más vallásúak vagy a nem-hívók érzékenységét. Ezért találkozunk azokkal a bizarr példákkal, hogy a hívők leteszik régi és megszentelt jelképeiket: lekerül a kereszt a nyakból, sőt adott esetben a templom tornyából is, egy-egy város főterén karácsonykor nem ajánlatos karácsonyfát állítani. A vallási semlegesség erőltetése egyrészt arctalaná tesz, másrészt az európai gyökerektől való elszakadást segíti elő. Mi, magyarok az említett negyven évben egyebek mellett azt éltük át, hogy karácsonyról csak mint a szeretet ünnepéről, húsvétról mint tavaszi ünnepéről volt ildomos beszélni, s a klerikálisnak minősített Mikulásból könnyen egy szovjet importú Télapó lett. Ne csodálkozzunk, hogy akik egykor ösztönösen menekültek a keleti Gyed Maróztól, azok ma könnyen elfogadják, hogy áldott karácsony helyett „season’s greeting”-et lehet csak kívánni... Egykor az antiklerikalizmus, ma a patikamérlegre helyezett politikai korrektség jegyében.

Ha helyes a meglátásom, és Európa — mind keleti, mind nyugati felében — elszakadt a jézusi tanítás radikalitásától, akkor alighanem érvényes ez a megállapításom is: Szükség van újra az egykori álomban megfogalmazott segélykérés meghallására: „Siess segítségünkre!” (ApCsel 16,9). A *Charta Oecumenica* szavaival újra lelket kell adni Európának.

c) Az egyház próféta szolgálata

Láttuk, hogy ez a két modell (az újpogányság és a politikai kereszténység) nem lehet megoldás keresztyén küldetésünk és a mai európai kihívások összefüggésében. Nézzük akkor azt a harmadik utat, amelyet a magam részéről járhatónak tartok. Ez az egyház próféta szolgálata.

Ma is építhetünk a lutheri reformáció eredményeire. Egyebek mellett a Szentírásnak, Isten igéjének újra felfedezésével. Istenünk beszélő Isten, *Deus loquens*. Krisztus egyháza pedig *ecclesia colloquens*, beszélgető egyház lehet. A beszélgető egyház természetesen nem azonos a fecsegő, a pletykálkodó, vagy éppen a kiabáló egyházzal. Mert sajnálatos tény, hogy valós vagy vélt igazunk ügyében milyen lármára vagyunk képesek. Mindenféle mikrofonokat keresünk, amikbe belebeszélhetünk, még egy-egy hordóra is szívesen felállnánk. Vagy sokáig kísértett a másik véglet, a *hallgató egyház* modellje. A Gestapo fogságába esett Martin Niemöller német teológus fogalmazott eképpen: „Először a zsidókért jöttek, és én nem szóltam, mert nem vagyok zsidó. Azután a kommunistákért jöttek, és én nem szóltam, mert nem vagyok kommunista. Azután a szakszervezetiekért jöttek, és én nem szóltam, mert nem vagyok szakszervezeti. Azután értem jöttek, és nem maradt senki, aki szólhatott volna.”

Valósággal rímel erre a gondolatra Martin Luther King hitvallásszerű mondata, amelyben bátor küldetését összegzi: „Nem hallgathattam!” Az idén száz éve született Dietrich Bonhoeffer mártír teológusnak az egész egyház nevében elmondott bűnvallása sajnós korántsem veszítette el aktualitását: „Az egyház megvallja, hogy igehirdetése (...) nem volt kellően nyílt és meggyőző. (...) Megvallja féltékenységét, a nehézségek előli kibúvásokat, veszedelmes engedményeit. Gyakran megtagadta őrállói és vigasztalói feladatát (...) néma maradt, amikor kiáltania kellett volna, mert az ártatlanok vére az égre kiáltott. Nem találta meg az igaz szót, megfelelő módon, a kellő időben.”²

Hadd idézzek a magam egyházának életéből két példát a próféta szolgálatra, mind a nemzetiszocialista, mind a kommunista időkből. Megemlítem Ordass Lajos püspök nevét, aki tiszta teológiájával és kimagasló morális érzékével egyházunk mai élete számára tájékozódási pontot jelent. Délvidéki svábként eredetileg Wolf Lajosnak hívták. Budapesti lelkészként élte meg Magyarország német megszállását. Ezen a napon, 1944. március 19-én határozta el, hogy e megszállás elleni tiltakozásként leteszi a Wolf családnevet, és annak magyar megfelelőjét, az Ordasst használja. Amikor pedig immár a szovjet diktatúra érvényesült, akkor ugyanígy felemelte szavát az egyház autonómiájának csorbítása ellen, aminek következtében koncepciók per keretben bebörtönözték, majd megfosztották püspöki szolgálatától. Egy másik példa arra, hogy egy evangélikus lelkész minden diktatúra idején tisztességes marad, Sztéhlo Gábor szolgálata. 1944-ben élete kockáztatásával és nagy leleménnyel több ezer zsidó gyereket bújtatott egyházi intézményekben, majd a szovjet megszállás után azoknak a gyerekeknek szervezte meg Gaudiopolis (az

²Dietrich Bonhoeffer: *Etika*. (Vályi Nagy Ervin válogatása alapján ford. Fórisné Kalós Éva.) Tillinger, Szentendre, 1999, 140.

öröm városa) néven a maguk köztársaságát, akiknek szüleit „a népi demokrácia ellenségeként” internáltak vagy zártak börtönbe. A pozitív példák felmutatása mellett folytatjuk azt a gyakran fájdalmas tényfeltáró munkát, amely lelkészek és egyházi emberek titkos-szolgálati kapcsolatát vizsgálja. Egy olyan közegben, ahol ez a múltban vállalt titkos tevékenység többnyire még mindig feltáratlan és ezért zsarolásra ad alkalmat, szinte egyedülálló a mi egyházunknak ez a dokumentumkönyvekben is megjelenő vállalkozása.

A múlt megismerése kapcsán hadd szóljak még egy olyan területről, aminek most évfordulója is van: a magyarországi németek fájdalmas kitelepítése. A kollektív bűnösség jegyében pusztán a német családnév és származás alapján azokat is földönfutóvá tették, akik pedig semmilyen kapcsolatban nem voltak a Hitlerrel rokonszenvező Volksbunddal, a magyarországi németek akkori szervezetével. Számos gyülekezetben tartottunk megemlékező istentiszteleteket. Számomra is megrendítő élmény volt a találkozás azokkal vagy azoknak leszármazottaival, akiket annak idején marhavagonokban szállítottak el. Gyakran ugyanazokon a vonatokon, amelyeken néhány évvel korábban a zsidókat vitték Auschwitzba.

Ennek jegyében a 21. század egyházainak szembe kell nézniük a diktatúrák örökségével. Az Evangélium hirdetése mellett a szolidaritás jegyében ma is az emberek védelmében kell kiállniuk.

Ez a feladat a menekültválság idején is. Ez persze nem európai válság, hiszen a mi alapvetően jóléti világunkhoz képest Afrikában és Ázsiában sokkal nagyobb az ínség. Európa éppen ezért vizsgálzik. Egy gazdaságilag ugyan erős, ám lelkiekben és hitében gyenge Európa bizonyára nem tudja integratív módon befogadni a menekülteket. Az ilyen értelemben legyengült Európában aztán valóban könnyen alakulnak ki párhuzamos társadalmak. A menekültek fogadására ezért nem elég megfelelő stratégiával és jó logisztikával felkészülni, még a legőszintébb emberi együttérzés és segítőkészség is kevés — elsősorban lelkileg kell megerősödni a kontinens népeinek. Az egyházak ezen a területen léphetnek fel alázatos, de keresztyén identitásukat egyértelműen vállaló módon. Ugyanígy a felsőbbrendűség nélküli, másokat tiszteletben tartó egészséges nemzettudat is hozzájárulhat ehhez a kívánatos megerősödéshez.

A tapasztalatok azt mutatják: lehet azt válaszolni, hogy éppen elég sok a feladatunk, nem tudjuk magunkra vállalni mások gondját. Lehet azt mondani, hogy megtelt a hajó, illetve hogy az országok határát be kell reteszelni. A durva plakát- és egyéb médiakampányokkal az emberek rosszabbik énjét hozzák felszínre: azt, aki fél az idegentől, démonizálja más kultúrák és más vallások képviselőit. Amíg az ország vezetői a bevándorlást — beleértve annak okait és következményeit — csak biztonságpolitikai és gazdasági kérdésnek látják, addig az egyházaknak a humanitárius szempontokat, a bajban levő egyén megsegítését kell szem előtt tartaniuk. Kétségtelen persze, hogy felelősek vagyunk saját közösségeink biztonságá-

ért is, ám sok szép példa alapján merem mondani, hogy az emberekből felszínre hozható a segítőkészség és az önfeláldozás is. A Magyarországi Evangélikus Egyház vezetése elkötelezett abban, hogy — együttműködve a keresztényüldözéssel foglalkozó helyettes államtitkársággal, a Magyar Ökumenikus Segélyszervezettel és más partnerekkel — a maguk országában nyújtson segítséget a háborúk, a terror vagy a klímaváltozás áldozatainak, hogy nekik lehetőleg ne kelljen más kontinensre menekülniük. Egyházunk ugyanakkor azt is természetesnek tartja, hogy részt kell vállalni a menekültválság európai kezelésében is. Mindenkinek tennie kell a maga dolgát: a rendőrségnek, a titkosszolgálatoknak, a civil szervezeteknek — és az egyházak is. Ebben a próbára tevő helyzetben különösen is törekednünk kell arra, hogy a keresztyének megerősödjenek a Krisztustól kapott küldetésükben, éljenek Isten ígéréből, és tisztán hirdessék az Evangéliumot. A lélekben így megerősödött egyház aztán már lendületesen tudja végezni munkáját a rászorulóknak, így a menekültek között is. Ezt próbáljuk tenni mi is. Ezért voltunk ott segítő módon 2015 augusztusában Budapesten, a Keleti pályaudvaron, szeptemberben a szerb határon, Röszkén, majd folyamatosan a kísérő nélküli kiskorúak között. Ezért hoztunk létre integrációs házat, nyújtunk jogi tanácsadást, szervezünk nyelvoktatást a menekültek körében, vagy éppen fogadunk be menekülteket egyházi épületeinkbe.

Befejezés

A görög mitológiában Zeusz beleszeretett a tenger partján sétálgató föníciai királylányba, Európéba. Fehér bika alakjában ment el a szép leányért, és szarvai közé kapta őt. A tengeren át magával ragadta Kréta szigetére, ahol magáévá tette. Európénak aztán három gyermeke született Zeusztól. A mítosz erőszakot, kényszert és ármányt sugall. Magunk előtt látjuk a bika vadságát, azonosulunk a tengeren való hányattatás gyötrelmeivel, és nem utolsósorban újra és újra átéljük a szégyent, amit Európénak el kellett szenvednie.

De ismerünk egy álmot is. Ez is Ázsiába vezet vissza bennünket, akár csak a mítosz. Az Apostolok cselekedeteiről szóló könyv szerint Troászban váratlanul egy macedón férfi jelent meg álomban Pál apostolnak, ilyen szavak kíséretében: „Jöjj át, légy segítségünkre!” (ApCsel 16,9). Ez a jelenet nem más, mint a pogány Európa segélyhívása a kereszténységhez. Pál meghallja ezt a sikolyt, és elindul. Vele együtt pedig a Jézusról szóló jó hír, az Evangélium is eljut Európába. A Szentlélek életet lehel a haldokló görög-római világba.

Ma is csak a Lélek segítségével valósulhat meg a kereszténység nyilvános képviselése hazánkban, Európában és a világban.

KRITIKA

KONVERTÁLNI A VILÁGOT

Tóth Krisztina: *Világadapter*

A *Világadapter* Tóth Krisztina hetedik verseskötete, ám ez a szám inkább rejti és leszűkíti, semmint hogy feltárná az egyre gyarapodó és műfajilag-műnemileg is gazdagodó írói-költői pályát. Rejti és leszűkíti, hiszen a verseskötetek számbavétele árnyékban hagyja a tény, hogy szerzőjük körülbelül ettől a századtól, a *Porhó* (2001) című, akkor új és válogatott (régebbi) verseket tartalmazó (mellesleg több kiadást megért) kötet első kiadása utántól fikciós kisprózát („történeteket”, „szövegtestet”), tárcanovellákat és publicisztikai írásokat is publikált kötetben (*Vonalkód*, 2006; *Hazaviszlek, jó?*, 2009; *Pixel*, 2011; *Pillanatragsztó*, 2014), az idei Ünnepi Könyvhéten is prózakötettel volt jelen (*Párducpompa*), közben pedig regényt írt (*Akvárium*, 2013), és egyre nagyobb teret tölt be gyermekverseivel (*A londoni mackók*, 2003; *Állatságok*, 2007 stb.), újabban pedig gyermekeknek írott meséi kiadásával. Ezt, a líra szemszögéből szemlélve akár kerülőútnak (vagy műfaji-műnemi hangsúly-átrendeződésnek? még nem tudható) is tekinthető, új, más irányt és a több olvasói korosztályt megcélzó szerzői gesztust 2016-ban, hét év után újra verseskötet követte.

Nem az történt (történik) hát, amit a kortárs magyar irodalmat figyelemmel kísérve nem egyszer tapasztalhatunk: hogy költőként induló szerzők prózaírói (regényírói) státusba váltanak át. Kár is lenne, hiszen Tóth Krisztina egyrészt (ha van ilyen) született lírikus, másrészt eddigi életművének líravonolata jelentősebb, mint hogy értelme lenne felhagynia vele. Arról nem szólva, hogy a versesköteteiben közreadott költemények akár tematikus, akár formai, szemléleti stb. szempontból is kitágították, szellősebbé tették azokat a kereteket, amelyeket e műnem különféle műfajai, szöveg-változatai körül az olvasói gyakorlat tudni vélt.

A *Világadapter* címét tekintve inkább a „próza-fordulat”-nak jobbára a gyakorlati(bb) életdimenziók irányába mutató kötetcímeivel (*Vonalkód*, *Pixel*, *Pillanatragsztó*), mintsem a maguk körül a műnemből kifolyólag is metaforikusabb aurát kirajzoló címadási eljárásokkal élő versesköteteikével (*Őszi kabátlobogás*, *A beszélgetés fonala*, *Az árnyékember*, *Porhó*, *Síró ponyva*, *Magas labda*) mutat rokonságot. A kötet cím tehát egy tárgyat, használati eszközt, az „áramló” világ különféle, egymástól távoli földrajzi térségeit konvertálni hivatott világadaptert állítja az itt prezentált versanyag gyűjtőpontjába, s ez a címválasztás (részben arra is utalva, hogy óvatosabbnak kellene lennünk, amikor

a metaforikusság fogalmát, kissé szűkkeblűen, hajlamosak vagyunk szorosabb határok közé vonni) finoman, az analógiákat nem erőltetve, inkább a (versről is való) gondolkodás árnyaltabb lehetőségeit is felvetve, több irányban meghatározza a versolvasást. Elsősorban a tárgyak, a tárgyvilág irányába utalja az olvasói figyelmet (karóra, állóra, Barbie baba, hátitáska, cigaretta zárszalagja, színes női sál, ágy, ruházat stb.). Különösen az antipoétikusnak tűnő műszaki világ (kanyarodó buszok, zúgó vezetékek, föld alatt futó metró, antennák, búvárpalack, törött szoláriumcsövek, pánikgomb, elektromos fogkefe stb.), azon belül is a cybertér részleteibe (laptop, memóriakártya, csatolt fájl, nyelvi program, szerverek stb.). Maga a világadapter is a reáliáknak ebbe a sorozatába tartozik. Másodsorban pedig, tágabb értelemben, nemcsak a világ egymástól távol eső, műszakilag egybehangolatlan pontjai konvertálódnak, adaptálódnak egymáshoz — hangolódnak egybe —, hanem a versszubjektum által bejárt életbeli terek, térségek és idők is. Régi telek tűnnek el, évek merülnek le vagy emlékek mentődnek, s az elveszejtés és viszszerzés folyamataiban a lírai én szűkebb és tágabb világának, baráti, érzelmi, családi kapcsolatainak élő és nem élő szereplői, aktőrei járkálnak ki-be múlt és jelen, valós és képzeletbeli (álombeli) terek között.

A kötet verseinek egyik alaphangját az elmúlás adja, ám a véges idővel s a belőle kihullottak hiánya nyomán becsukódó terekkel a versgyűjtemény végén, mintegy ellentétes pólusként, szembehelyeződik a világuniverzum végtelen terében és idejében keringő Föld képzete.

Átlátható, logikusan, tervszerűen felépített verseskötet a *Világadapter*. A versek első sorozata (*Futamidő*) címében is utal az ide sorolt szövegeket összetartó kohézióra. Ahogyan a *futamidő*, a $\frac{3}{4}$, valamint az *Idő, idő, idő* című költemény is közvetlenül az időre utal, ami itt életidőt, annak múlását, fogyását, s ennek nyomán személyes, érzelmi és minőségbeli hiányokat jelent. A múltó idő elmúlt életeteket, egészen közeli haláltapasztalatot sodor magával („Akikkel megszülettem, / már szétszéledtek, a sorból kiléptek”), a halhatatlanság csalóka reménye helyett a *hallhatatlanságot* („Hallott nevek a mobilomban, / egyre többen: már hallhatatlanok [...] // [...] Mint városban a foghíjtelkek, / feltűnedeznek a hiányok: / két pillanat közt rájuk látok.”) hozza magával. Ebből a verskörből különösen a *Memóriakártya* és *A ház* című költemények említhetők a tér-idő-tér-idő-képzet megragadásának szuggesztív példáiként. Az *Idő, idő, idő* címűben a *húzni az időt* és a *kifutni az időből* állan-

dósult szókapcsolatok állandóságát kezdi ki az átvitt értelmű jelentéssel bíró szólamok jelentésének felszaggatása — vagy épp szó szerint értése:

„Ne húzd az időt — figyelmeztettek mindig
[induláskor.

(...)

Húzom az időt, át az életem
árnyas rengetegén: a lába összekötte,
húzom magam után, elejtve vonzsolom,
mint egy száncót, a holt időt.

(...)

Ki ne fuss az időből — mondogatták,
(...)

Futottam, mint a nyulak, mint az őzek,
(...)

botladozva a kép sarka felé,
aztán felnéztem, már sötét volt,
és az időből egyszer csak kiértem.”

A *Turista* című verskör középpontjában az idegenség áll — a Másik idegensége is, s az ebből eredő hiányok (*Zsarnokgyilk, Turista*). A rejtélyesség, a titkok, a metaforikuság (*Dal a tiszta életről, Munkadal*), a finom analógiák szöveghelye ez a ciklus (lásd például a *Vasgolyó* című versben a félreverő szív és a „nagy, lengő vasgolyó” analógiáját). Az élet, a létezés, a Másikkal kötött (érzelmi) szövetség szövegváltozatai az ide sorolt versek. Azonban hiába várunk dulce vitát, vagy love storyt: Tóth Krisztina lírája szerencsére nem ismer sem szirupos érzéseket, sem illúziókat. Legyen szó akár életről, akár szerelemről, összetartozásról — vagy minderről, szétválaszthatatlanul —, „Minden csecsemőn fehér máz van, / minden menyasszony foga sárga” (*Menyegző*).

A kötet legérdekesebb versköre a két utolsó. A *tanítvány* versei azt a költői gyakorlatot folytatják, amely Tóth Krisztina lírájának az eddigiek során is külön vonulatát alkotta: ez a versciklus a palimpszesztikus verseket, az újraírásokat gyűjti egybe. A *Porhó* című verseskötettől kezdődően időnként felmerülnek ilyen költői kísérletek ebben a költészetben, sőt Tóth Krisztina épp azok közé a költők közé tartozik, akik irigylésre méltó lírikusi vétezzettel vívják meg harcukat akár a régmúlt, akár a közelmúlt irodalmi hagyományával. A *Porhó* című kötetben maga a címadó vers volt ilyen, a rím és versritmus alapos tudását igénylő, az alkotói kreativitást és találékonyságot próbára tevő költemény (mely József Attila *Születésnapomra* című versének — egyébként a kortárs költészet szövegei között egyik legsikeresebb — újraírása), a *Síró ponyvában* a Verlaine *Őszi chansonját* újraíró *Őszi sanszok*, a Babits *Balázsolását* újraíró, Simon Balázsnak (!) ajánlott *Varázsolás*, a Kosztolányi *Boldog, szomorú dalát* újraíró *Készenléti dal*, a részben a József Attila-líra

vízjeleit felvillantó, részben a Parti Nagy Lajos szonettjére alapozó *Diaporáma*, míg a *Magas labda* című kötet szintén egy sor palimpszesztikus újraírást kínál, amelyek preszövege egy-egy Weöres Sándor (*Hála-változat*), Kosztolányi- (*Delta*), Orbán Ottó (*Program*) és József Attila-vers (*Futrinka utca*).

A *Világadapter* harmadik verskörében ilyen költemények Vörösmarty *A vén cigány* című szövegére íródo *A koravén cigány*, a címében Katona József drámájára utaló *Bánk, magában*, a József Attila *Tiszta szívevel* című költeményére épülő *tiszlők*, a Kosztolányi *hajszálai*, a Weöres Sándor Bóbita-versét (*A tündér*) újraíró *A házitündér*, valamint a Dante *Isteni színjátékának* Pokol-jelenetét újraíró *Inferno letterario...* címűek. Ez utóbbiban, bár alkalmi vers (a *Litera* 10. előszilveszteri partijára íródott), az ilyen jellegű költemények belterjessége ellenére, Virilio (!) kalauzolása által egyszerre humoros és kíméletlen kép áll egybe e „szövegpokol” lakóiról: a sznobokról, a szörnyeteg kritikusról, alkalomhoz illően a szépíróról, a grafománok földjéről, az irigyekről (azaz a jelen irodalmi élete aktőrjeinek típusairól), valamint a magáról Dantéről írni merészülő, s emiatt „halálon túli gyors terápiá”-n levő Kafkáról, Bulgakovról és Beckettéről.

A *koravén cigány (borúdal)* Vörösmarty-újraírás részben a paródia („Húzd ki szemed, fogd össze a hajad, [...] Húzzál, kislány legalább pulóvert [...] Fuss, ki tudja, meddig jár a busz”), részben a jelenkori Magyarország (súlyos) aktuális (politikai) kérdéseinek irányába taszítja a vers közismert referenciát („Nagy-Magyarország a kocsira, / piros csíkos legyen vagy sima [...] Húzz el cigány, míg nem váglak szájon [...] húzz magadra, cigány, földet is”). A *Bánk, magában* a hajléktalan-témára írja át (újra) a *Bánk bán* közismert (és például Parti Nagy Lajos által is palimpszesztikus módon újraírt) áriáját, miközben hideglelős atmoszférikus karácsonyi képet fest: „Törött szoláriumcsövek, / a lépcsőkön szemét. / Paplanra köpve ég a hold, / a sarkon ágybetét. / Egy óriás homlokzaton / világít: Erste Bank. / Kéklő betűk és fényfüzér, / karácsony este van. // Hazám, hazám. Minden bezárt. / (...) / a szél a fán egy nejlonzacskót rázogot.”

A *tiszlők* az újraírt *Tiszta szívevel* „embert is ölök”, szöösszevonásból képzett ötletcímű versben az enjambement-szerű megoldások, amelyek tulajdonképpen a szavak erőszakos elmettszései által jönnek létre, egy dadogó versbeszéd létrehozói. Ebben a verskörben a *Kosztolányi hajszálai* a legsikerültebb költemény, amelyben Tóth Krisztina nem ironizál, nem parodizál, s nyelvjáték helyett a Kosztolányi-líra hangulatiságára és egzisztencialista felhangjaira játszik rá — azaz a vers inkább pastiche, mint palimpszeszt. A *házitündér* viszont Weöres Bóbitájának pormacsákkal hadakozó, eszelősen takarító-felmosó-sikáló, szó szerint értendő házitündé-

res-háziasszonyos változata. Nem tartozik a kötet erős szövegei közé, inkább a *Magas labda Futrinka utca* című József Attila-palimpszesztjére emlékeztető megoldás, s meg sem közelíti a Kosztolányi-pastiche-t — méltánylandó feminista „üzenete” ellenére sem („nem jut idő soha másra, / nem jut a versre se régen”).

A *Világadapter* negyedik versköre Tóth Krisztina új verseskötetének még súlyosabb szöveghelye. Részben az apa betegségét, leépülését, halálát, a halála által a világban megüresedett helyét, valamint a megüresedett, fölöslegessé vált és szenttelen idegenek tulajdonába került házát tematizálja (*Magának jó lesz, Szobák, Dió, Fügefű, Seholy hamu, Hideg idő*). A felsorolt versek közül a legmeggrázóbb (és egyben kíméletlen láttelep) a *Szobák* („Apám a kissozóban / hánykolódva / csalja anyámat: / egész éjjel a / halállal fetreng.”) és a *Hideg idő*, mely utóbbiban a már halott apa tovább adott ruhái „még ő”: „Mennyi alakmás, mennyi élő, / mennyi halott, // mennyi apám lett távozóban! / Ahogy elmennek, mindben ott van, / hideg idő — // Hát-tal nekem az esti járdán, / azt, aki nincs már, mint-ha látnám: / mindegyik ő.”

Ennek a verskörnek nemcsak a halál, a részvétel és a hiány tragikumában és fájdalomában kell keresnünk a súlypontját. A kötet címadó költeményében, amellyel ez a verskör indul, van másfél sor, ami így szól: „A világ közben áramlik észrevétlen / át a testen”. A testen átáramló világ, a világban megmerítkező test (ha úgy tetszik, a test, s az ezt viselő szubjektum világban-léte, heideggeri létbevetettsége), a szubjektum és az univerzum dimenziói másolódnak itt egymásra, hatják át egymást. Tóth Krisztina e verskör két költeményében, a *Felejtőben* és a *Hosszúalvóban* tesz kísérletet e két dimenzió, két végpont egyesítésére. A szubjektum kozmikus kitágítására, ahogyan az apa életével a Föld életét állítja szembe Egyenlítőjével, autópályáival, völgyhídjaival, lucskos háborúival, villámaival, gomolyfelhőivel, tájfunjaival, bányáival, erdőtüzeivel stb. Akár a *Felejtő* ikerverséként is említhető a *Hosszúalvó* című költemény, a kötet záró verse, melynek rejtélyes versszubjektumára a lírai én a létre s a léten túli létre vonatkozó égető kérdések és kérések sorát zúdítja („láttad-e, hogy hiába, / hogy csak csuszamló perc a föld, erdők és testek ruhátára, [...] mutasd meg, [...] hogy kelnek útra és keresnek másutt élő formát a holtak, [...] emlékszel-e a tajtékos életedre, / viszed-e sorsodat, mint lassú áramlás a zsákba varrt halottat” stb.). E két vers felfokozott reflexiója — az egész kötet két legjelentősebb verspillanataként — a magánlétet kozmikusossá tágitja, a szubjektumot az időben és térben végtelen kozmosz, univerzum részévé avatja.

A *beszélgetés fonala* című Tóth Krisztina-kötethez előszót író Várady Szabolcs Ferencz Győzőt idézi, aki a szerző első verseskötete, az *Őszi kabátlobogás*

kapcsán azt írta, hogy „Tóth Krisztina verseinek nagy előnye, hogy jó olvasni őket”. Maga Várady előszava végén a versek kapcsán dallamos zenéről ír és a hagyományos dal műfaját hangsúlyozza. Ezeket a (természetesen Tóth Krisztina költészetének régebbi időszakára vonatkozó) megjegyzéseket azért tartottam lényegesnek megemlíteni, mert az eltelt évek során bebizonyosodott, hogy e versek költője olyan szövegeket is tud írni, amelyeket nem „jó” olvasni — vagy befogadásukhoz legalábbis alaposan fel kell készülni a groteszk, az ironia, az abszurd várható hatáseffektusaira. Körülbelül arról van itt szó, amit Várady Szabolcs szavaival „kifinomult költői rafinériának” nevezhetnénk — olyan költői rafinériának, amely, ha kell, radikálisan szembe tud szállni a hagyományos szépségelvvel (ha úgy tetszik, a hagyományos dallal is).

Ennek ellenére Tóth Krisztinának ma is vannak olyan költeményei, amelyeket „jó olvasni”. Bár ha alaposabban szemügyre vesszük költészetét, több olyan verset találunk, amelyben egy-két motívum vagy némi disszonancia (például kínrim, kancsal rím, idegen szó vagy nagyon köznap, sőt nem épp szalonképes fogalom) kisiklatja a felhőtlen olvasás élményét. Ennek a költészetnek ugyanis vannak egészen kíméletlen, naturális, nyers költeményei vagy versrészletei, s azon sem kell csodálkoznunk, hogy mindez szabályos ritmuskép és rímképlet formájában lepi meg az olvasót. A *Világadapter*nek is vannak ilyen részletei. Például a *Hal* című költeményben a halikrát, valamint a hal és az újszülött síkos testét metaforizáló szövegrész. Ugyanakkor — ezzel szemben — olyan, egészen poétikus részletekre is ráfutunk, mint például a *Rígó* című versben a „Lüktet az ágak közt a nap”, „Tar ágak koszorúereiben / dalol a nap az őszi égen”. Vagy: furcsa, talányos áttűnésekre, analógiákra, rimmegoldásokra (hová – hová, aggkor – akkor, köd száll – ősz száll — nem függetlenül a Kosztolányi-féle rímhagyománytól).

Ha az olvasó folyamatosan, alakulásában kísér figyelemmel egy alkotói pályát, lírai életművet, fokozatosan felépítheti magában ennek az életműnek a belső koordinátáit, kijelölheti csúcsait. Ilyen versekként jelöltem ki magamnak a régebbi kötetekből a *Hajóéneket*, a *Télfilm*, a *Jóslat*, a *Séta (Árnyékember)*, a *Macabre (Síró ponyva)*, a *Sodrás (Magas labda)* című költeményeket, az újrairások közül a címadó *Porhó*, az *Őszi sanszok (Síró ponyva)*, valamint a *Delta (Magas labda)* című műveket. Tóth Krisztina legújabb verseskötetének szövegeit olvasva az előbbieket közé a *Turista*, a *Szobák*, a *Hideg idő* című verseket, a *Kosztolányi hajszálai* című pastiche-t, valamint a *Bánk, magában* című palimpszesztet sorolnám — a *Világadapter* leg-szebb verspéldáiként. (*Magvető*, Budapest, 2016)

HARKAI VASS ÉVA

SZEMLE

KÖNYVEK KÖZÖTT

KIRÁLY ISTVÁN: *NAPLÓ 1956–1989**A napló írója*

Király István a hazai marxista irodalomtörténet-írás, egyetemi oktatás és kultúrpolitika megke-
rülhetetlen személyisége volt. Természetesen csak
azokat a személyes benyomásaimat mondhatom
el róla, amelyeket mindenekelőtt a gyakran nagy
visszhangot verő tanszéki értekezleteken és ritka
beszélgetéseink egyikén-másikán alakítottam ki
róla. A kultúrpolitikus arcképét nem rajzolhatom
meg, azt a legmagasabb körökben művelte, gyak-
ran heves vitákat, máskor ellenérzéseket, ismét más-
kor egyetértést szülve. Meghatározó személyi-
ségként töretlenül képviselte a marxizmus
alapelveit, korai éveivel ellentétben egyre nyitot-
tabban és toleránsabban (ennek köszönhető, hogy
a tanszékre hívták, mondván, kapjon hangot az
övétől eltérő világnézet képviselője is). Naplójából
egyértelmű, alapjában véve naiv ember volt, hitt
a karrieristák szép szavainak, s akiknek segített, a
rendszerváltozás után rohanvást megtagadták,
nevét sem ejtik ki, Ady-könyveit sebesen a köny-
vespölc tetejére száműzik, pártfogoltjainak néme-
lyikétől pedig villámgyorsan szabadulnak meg.

Óriási tudása és folytonos önművelése lenyű-
gözött. Minden iránt érdeklődött, a jelenségeket —
olvasmányait, a színműveket, még az operákat is
— igyekezett saját meggyőződése szellemében ér-
tékelni. Sokszor túl gyorsan és szubjektíven ítél-
kezett, gyakran szembesült is ezzel és belső reví-
zióra kényszerült. Ezt a tulajdonságát korábban
nem ismerhették, akikkel kapcsolatba került, kér-
lelhetetlenből lett sok mindent be- és elfogadóvá.
Én ezt a Király Istvánt ismertem és kedveltem, jól-
lehet sok keserves órát szerzett a „Sóska” gúny-
névvel illetett irodalomtörténet lektorálásával,
melynek során a „szocialista irodalom” címszó
alatt szereplőket előbb megemelte, majd lefokozta
(az előbbiben nem volt igaza, tévedését, arány-
tévesztését utóbb belátta).

Szerette nézeteit vitákban tisztázni, gyakran
szenvedélyesen érvelt, s az eszmecseréknek nem
használtak az asztalon sorakozó, kiürülő boros flas-
kák. Nem volt nagyívó, de az elfogyasztottak még
szenvedélyesebbé tették, s aki haragszik, nem fel-
tétlenül birtokolja az igazságot. De kié lehet a tel-
jes igazság?... Kedves kifejezése volt az „elontologi-
zálás”, róla pedig azt mondhatjuk: amit lehetett,
„átpolitizált”. Pártja elvárásainak igyekezett meg-
felelni, a kultúrában Aczél György intenciói és tak-
tikai megfontolásai jegyében próbált működni, sok-
szor levegőtlen térben érezte magát. Keserűen
tapasztalta, hogy visszhangtalanul maradtak el-

képzelései, kihagyták általa fontosnak vélt eszmei
kezdeményezésekből, majd felvillanyozva ta-
pasztalta: mégis számítanak rá, súlya és tekinté-
lye változatlan. Ilyenkor oldottnak, dinamikusnak
láttuk, s hosszan fejtegette a marxizmus várható
világméretű győzelmét.

Irodalmár és (vagy) politikus

Mivel a marxista irodalomszemlélet népszerűsítője
és tántoríthatatlan híve volt és maradt, sok művel
nem tudott megbarátkozni, némelyek kifejezetten
bosszantották. Így képtelen volt súlyuknak meg-
felelően értékelni az újholdasokat, az egziszten-
cialisták említése is komor felhőket vont homlokára,
és folytathatnám a sort. Mindez nem változtatott
azonban a tőle idegen művek iránt tanúsított fi-
gyelmén, a rá jellemző makacsságán, ahogy igye-
kezett megérteni és értékelni (rendszerint „le”) őket.

A tanszéki értekezleten mindig leghátul üldö-
géltem Bárdos Lacival és Tarján Tamással, aki
ugyancsak vitára termett tudós, s elmosolyodtunk,
amikor az eszmecserék a politika síkjára terelőd-
tek. Az általa vallott vezérelv, a marxizmus rene-
szánsza akkoriban nem látszott időszerűnek, egy-
szer méregbe gurult, amikor olyasmit mondtam,
hogy a sas magasából tekint a világra, s nem látja
a sokasodó válságjeleket. Rendszerint arra a vég-
következtetésre jutott, hogy a harmadik világ lesz
a világpolitika meghatározó ereje, ott érvényesül-
nek majd Marx társadalmi változásról vallott tanai.
Utópiának véltem, ahogy vélt igaza mellett kar-
doskodott. Mostanában sokat gondolok ezekre a fej-
tegetéseire. Valóban megmozdult a világ, éppen
azon a tájon, ahol gondolta. Nyilván nem a vallással
átszótt politikára gondolt, de a tendenciát pontos-
an érzékelte, s mintha sejtette volna azt is, hogy
Kínának egyre komolyabb befolyása lesz a világ-
ra. Érzékelte azt is, hogy a nyugati világnak gaz-
dasági téren olyan előnyei vannak, amelyek veze-
tő ideológiáit is vonzóvá teszik a fiatalok számára.
Ez ugyan nem befolyásolta abban, hogy a nyugati
világ kiemelkedő írásait ne tekintse a „válságiro-
dalom” megjelenési formáinak, viszont becsülte a
tényeket pontosan megjelenítő „kritikai realizmus”
képviselőit, akiket már a honi irodalom legjobbjai
meghaladottaknak véltek. (Gondoljunk csak Ott-
lik eszmefuttatására azokról a szerzőkről, akiknek
hősei jórészt cselekvéseikben élik ki magukat, a
gondolkodás nem erősségük, bár épp ő fordítot-
ta zseniálisan *Az öreg halász és a tengert.*)

Református pap volt az édesapja, a két fiú nyil-
ván tőle is örökölte a tökéletesedés parancsát és
egyfajta emberi erkölcs kialakításának készségét.
Nem hitt a vallások elhalásának unos-untalan han-
goztatott tételében, érzékelte szerepüket a hét-

köznapai létben és az ember meggyőződésének alakításában, bár — mint Adyról kialakított véleménye is bizonyítja — a vallásosságot tévútnak tekintette, s az emberi fejlődés döntő pillanatának a „sötétségből” a világosságra jutás elhatározó lépését, a tudatosan vállalt forradalmiságot tekintette, s ha a hozzá csapódott törtétek elhitték vele, hogy már úton vannak, szívébe fogadta őket, igyekezett egyenesbe állítani sorsukat. (Ez is már említett navitása egyik megjelenési formájaként értékelhető.) Sokszor magyarázta, hányan lettek a konzervatív „hivatalos” egyházak áldozata, ilyenkor el sem tudta képzelni, hogy az illetők jellemében bőven akad hiba, s ez okozta bukásukat. Fokozott figyelemmel követte a felszabadítás teológiája képviselőinek életútját, műveikből is olvasott, de a vallás legmélyebb tartalmai nem érdekelték. Ő is meg volt győződve arról, hogy az ember természetét a fölfelé tekintés jellemzi, de számára a „fönt” nem azt jelentette, amit a hívó ember annak tekint. Ezekről a kérdésekről szívesen faggatott, s el-elmosolyodott együgyű meggyőződése hallatán, s boldogan elegyedett vitába a párolgó virslik fölött feleségemmel, aki lényegesen bátrabb volt nálam.

Említettem, hogy az irodalmat igyekezett az általa emberi lényeknek tekintett tulajdonságok jegyében értékelni. Ennek fájdalmas következményeképp mind kevesebb egyetemi hallgatóra lett akkora hatása, amekkorát első budapesti előadásain tett rájuk. (Szenvedélyes, néha poétikus előadó volt.) A világ haladt, ő viszont nem volt hajlandó beletenyugodni abba, hogy az irodalom függetlenedjék a politikától, bár érezhetően zavarta a politika túlzott behatolása erre a területre. Eszmei tisztázás igényével vett részt a párt kulturális nyilatkozatainak megfogalmazásaiban (Pándi Pállal és Szabolcsi Miklóssal), így része volt a népi írókat elítélő, óriási vihart kavarázó megnyilatkozás szövegezésében, s mindenkor szívósan hadakozott a „modernség káros kinövéséi” ellen, de megfigyelhető volt, ahogy elsősorban Czine Mihály hatására egyre inkább megnyílt olyan alkotók műveire, mint például Németh László. (Czine egyik legkedvesebb embere volt. Amikor eltávolították az Intézetből, tüstént segítségére sietett és tanszékén biztosított helyet számára, ő lett a második ember, s Király halála után tanszékvezető. Mindig igyekezett tompítani elhírtelenkedett megnyilatkozásai és alkohol által vezérelt mondatai élet; súlyos betegségében vissza is kapott barátjának adott törődéséből.)

A marxizmushoz való ragaszkodása magyarázta, hogy kivetette szívéből azokat a tudóstársait, akik nem ebből a szemszögből tekintettek irodalomunkra. Ezért lebegett fenyegető árnyként az Irodalomtörténeti Intézet fölött, gondolom, elsősorban Sötér István tevékenységét ítélte károsnak, kölcsönös ellenszennvel nyilatkoztak egymásról. Kollégái közül Bóka László működése sem lelkesítette,

s ezt Bóka a rá jellemző iróniával nyugtázta. Mint két szomszédvár figyelték egymást. Merőben eltérően gondolkodtunk mi, Bóka tanítványai az irodalomról, mint a Királyért rajongó „bőrkabátosok”, igaz, egy részüknek rajongása hirtelen távolságtartássá hűvösödött.

Elemében volt, amikor olyan kultúrpolitikai megbízatást kapott, amelynek lényege a liberalizmus megbélyegzése lett volna. Ezt az eszmérendszert az egyik legnagyobb rendszerváltó, - bomlasztó veszélyként érzékelte. Olykor Don Quijotéra emlékeztető harcban állt ellene, érvelésébe szubjektív indulatai is bele-belejátszottak, mindazonáltal azt pontosan érzékelte, hogy a szocializmus gyengülésének egyik oka az emberi személység semmibe vétele, holott „a demokratizmusnak nem fölülről kell érkeznie, hanem alulról, a közvélemény felől, a társadalmi mozgalmakon keresztül”. (Ezt egyetértően idézte a Szabad Európa egyik interjújából.) Érdekes, hogy ezt az igényt, amely egyre erősebben kapott hangot a 80-as évek közepétől, idehaza olykor veszélyesnek érzékelte. Újra és újra hangoztatta a hatalom primátusát, nem értett egyet Pozsgay Imrével, aki a párt megújulását a pluralizmustól várta, s nem látta a civil szerződésekben rejlő veszedelmeket, amelyek — így Király — akár forradalom kirobbantói lehetnek. Megoldatlan kérdése maradt, hogyan lehet az emberek rokonszenvét növelni a szocializmus iránt, miközben a hatalom minden eszközzel védelmezi pozícióit.

A Kádár-korszak védelmezője

Ez a kérdés, illetve megoldatlansága egyre élesebben vetődött fel a Kádár-korszak utolsó évtizedében. Az „öreg” iránt érzett tagadhatatlan rokonszenvből alig jutott valami közvetlen munkatársainak, s ezzel a szocialistának nevezett államrend hitele is megkopott. A naplóban nyomon lehet követni ezt a folyamatot s vele az egész korszaknak a vég felé közeledését. Király István szépités nélkül ábrázolta ezt a folyamatot, melynek csalhatatlan jele a közöny és a kiábrándulás volt. Bors Jenő egyenesen úgy fogalmazott: „a rendszer rossz”, s egy rossz rendszert aligha lehet a tagkönyvek számának növelésével megreformálni. Nem véletlen, hogy Király egyre többször vívódott etikai kérdésekkel, s az irodalmat, de a többi művészetet is a humánus etika őrzőjének mutatta, mely képes az emberi tudás át alakítására.

Etikai kérdésekkel vívódva két nehézséggel kellett szembenéznie. Egyrészt a hazai etikai szemlélet elmaradottságával, másrészt azzal a ténnyel, hogy a marxizmus cselekvésetikáját nem látta eligendőnek az eszmék és a valóság növekvő eltávolodásának orvoslására. Bár vele egy időben a hazai marxista etika gazdagodni látszott, ez inkább a kevesek vitáiban történt meg, a hétköznapi em-

ber szemléletében ezek nem jelentkeztek, nem befolyásolták léte minőségét, holott erre mutatkozott mind nagyobb igény. Ezért is lett utolsó éveinek központi kategóriája a részvétetika, amely a cselekvés és az elmélet összehangolását jelentette volna. Itt azonban győzhetetlen nehézségként szembesült saját életformájával. A Kossuth Lajos téri, Dunára tekintő lakásban, hatalmas könyvtára fedezékéből, anyagi jólétben élve hiteltelen volt a részvétről kifejtett elmélete. Egyik feljegyzésében arról írt, kabátzsebében felejtette bevételéről és kiadásairól írt feljegyzéseit. A bevételi oldalon akkori mértékkel mérve óriási összeg szerepelt; aligha alkalmas arra, hogy hiteles, átélt ismereteket gyűjtőn részvéte tárgyairól, a szegényekről. Ezt az elmentmondást fájdalmasan élte meg, de nem vállalta a lemondást, amelyre idehaza nem is láthatott ösztönző példát. Többször jegyezte föl: kapitalista mentalitás uralkodik látszólag szocialista, valójában Marxszal perlekedő körülmények között. Keservesen, de tudomásul vette a „fent” és a „lent” mind nyilvánvalóbb eltávolodását, amelynek tényeit épp azon a területen, a politikában észlelte a legrombolóbbnak, amelyen szívesen fejtette volna ki eszméit, ám erre alig mutatkozott igény, s ez a tény új és új válságokat jelentett számára. Nagyon érdekes tanulságokat kínál naplójában Ortutayval történő összeveszése. A néprajz tudósa foggal-körömmel küzdött, akár meg is alkudott azért, hogy eljusson azokba a körökbe, amelyekben Király István otthonos volt, mégis mindketten állandó bizonytalanságban éltek, kisebb-nagyobb sértődésekkel fűszerezve. Aczél György saját elképzelései szerint igazgatta a kultúrpolitikát, s olykor-olykor szövetségesei ellenében kormányozta. Ezt Király néha erősen nehezményezte, hiszen Aczél szövetségeseinek számított, Ortutay pedig csak szeretett volna ezek közé tartozni.

Király István súlyos válságaként élte át Pándival való nézeteltérését. Ellentétük kirobbanásában Aczélnek is szerepe lehetett, elégedetten vehette tudomásul az „oszd meg és uralkodj!” jelszó hasznos voltát. Ám a fák nem nőttek az égig: a kultúrpolitikában is változások történtek. Aczél trónfosztása és Pozsgay Imre előretörése ismét összehozta Királyt és Pándit, de harmonikus együttműködésüknek végérvényesen elmúltak napjai, bár egyformán értékelték a Pozsgay által támogatott irodalmárok színrelépésében leselkedő veszélyt. Szerencsésük volt, hogy a rendszerváltásnak nevezett politikai átalakulás következményeivel nem kellett szembesülniük, s azokkal az árulásokkal sem, melyeknek gyönyörűséges példáit szemlélhették volna a damaszkuszi úton, a megnövekedett forgalomban. Az etikai indeterminizmus győzelme időleges volt ugyan, de igazolta Lukács és tanítványai álláspontját: a történelem nyitottságáról vallott nézetük helyes voltát és az ember cselekvésének sza-

badságát. Király ezzel szemben végzetesnek látta a hatalom feladását, és annak jeleként értékelte a többpártrendszer elfogadását. Az előbb rokonérzéssel fogadott Grósz Károlyt egyre lejjebb értékelte, bár az igazi veszedelemnek Pozsgay Imre működését látta. Ez azonban élete végén történt, amikor a napló politizálásba fordult, egyre szűkebb terepre szorult benne az irodalom. A *homo politicus* úgy vélte, a *homo moralis* álláspontját védelmezi, s e meggyőződéséhez — szerintem tévedéséhez — élete végéig ragaszkodott, amiért a meggyőződésüket cserélgetőkkel szemben méltánylást érdemel.

Mű és szerep

A naplófeljegyzésekből jelentékeny személyiség, elkötelezett tudós arcképe bontakozik ki. Fontos, olykor meghatározó szereplője volt korának, s ennek tudatában néhol narcisztikusan fogalmazott. Sajnos nem került sor gondolatai és művei elfogulatlan értékelésére, pedig életműve — irodalomtörténeti munkássága — tapasztalatokat adhat mind pozitívumaival, mind negatívumaival. Utóbbiak között szembetűnő a művészeteknek a politika nézőpontjából történő értékelése, azaz romlandó szempontok alapján értékelte a romolhatatlant is, ami nem azt jelenti, hogy értéknek mutatta az értéktelent is. Mivel azonban a művek mondanivalója foglalkoztatta leginkább, olykor eltévedt, s engedett rokon- és ellenszenvének is. Kár, hogy legmélyebb gondolataiban aránylag kevés szó esik az irodalomról, arról a folyamatról, ahogy az irodalomtudomány új eredményeivel szembesült. Ady-könyvei is bizonyítják: ismerte ezeket, s bár idegenkedett tőlük, politikai és nem esztétikai megfontolások vezették ítéletalkotásában. Különösképp szembetűnő ez Kosztolányiról írt monográfiájában, amely talán legvilágosabban mutatja ízlése módosulását és az irodalommal szemben támasztott elvárásainak elmozdulását.

Naplójában jogos büszkeséggel említette, hogy az ELTE-n nagy elődök örökébe lépett. Nagyon komolyan vette az egyetemi oktatást. Annál az íróasztalnál adott számomra helyet, amelynél dolgozott. Egyszer kint felejtette a vizsgakérdéseit. Félelmetes követelményekről árulkodtak. Sokat vitáztunk vele, hogy teljesíthetetlenek a követelményei, például az, hogy Ady összes versének ismeretét természetesnek vélte és vizsgaanyagának szánta. Azt várta el másoktól, amit önmagától, mondhatni maximalista volt. Azóta sajnos átestünk a ló másik oldalára: minimalizáltuk a követelményeket, ami aligha használ a színvonalnak és a tudásnak.

Az Aczél György nevével jelzett kultúrpolitika egyik legfontosabb és legfajsúlyosabb szereplője volt, mert az ügyeket olyan pátozzal és átéléssel képviselte, ami a többiekből teljesen hiányzott. Az „alvág” iránt tanúsított figyelme ugyancsak unikumma tette, bár megmagyarázhatatlan, miért hagyta

mélyszegénységben tengődni szüleit. Aczél végül Pándi Pál mellett horgonyzott le — szerintem Király nagyobb formátumú személyiség és gondolkodó volt —, a magát mellőzöttnek érző Király István pedig egyre jobban értékelte a népi írók egyikét-másikat, például Németh Lászlót. Aczél is tudta, hogy a mozgalom némelyik tagja irodalmunk értéke, gesztusokat is tett feléjük, Király azonban megideologizálta szerepüket, s ezek a megfigyelései ma is hatnak.

Király Istvánnak kiforrott elképzelései voltak a már akkor is válságát élő oktatásügy színvonalának emelésére. A kívülállók sorsára jutott ő is: lekezelő mosollyal utasították ki a felsőbbség által gondosan őrzött területről, amelynek válsága azóta sem sokat enyhült. Tanári szenvedélyét így szűkebb körben kamatoztatta. Ebben a körben azonban nem elhanyagolható lett a hatása, melyet szenvedélyes előadásai csak erősítettek. Szerepe csak a politika széljárásának változásakor csökkent. Búcsúzó előadása így is nagy esemény lett, ahogy mondani szokták: a csillaron is lógtak, mintha sejtették volna, hogy hamarosan végleg búcsúznunk kell tőle.

Egy meghaladott, ellentmondásos kor embere volt. Igyekezett rendet vágni, képességei és óriási tudása feljogosították erre. Sikertelensége nem csak rajta állt, az azonban biztos, hogy a magyar tudománytörténet egyik legizgalmasabb személyiségeként tartjuk számon, s ebben laposan induló, majd egyre izgalmasabbá váló naplója is segít, bőséges jegyzetanyaggal — melyben ugyan talán a sietőség miatt a kelleténél több a hiba —, amelyben felvonulnak kora szereplői, politikusok, művészek, irodalmárok (némelyikük, amint Barta János, kétszer is). Igaza volt Király Júliának, amikor azt fejtegette, „az utókor nem az egyén, de a történelem felett ítél”, ez esetben azonban történelemalakító embert ismerhetünk meg, s a kettő összefonódásában kell keresnünk helyét és szerepét. Köszönet illeti lányait, Katalint és Juliát, hogy szembesülhetünk a korról s benne egyik formálójával. (*Magvető*, „Tények és tanúk”, Budapest, 2017)

RÓNAY LÁSZLÓ

BÖJTE CSABA: A SZABADSÁG RABSÁGÁBAN Csaba testvér füves könyve a párbeszédről, a bizalomról és a megbocsátásról

Arisztotelészről a skolasztikus gondolkodókig hangoztatott igazság, hogy a Természetfeletti a természetesre épít. Népiesebben úgy is mondhatnám: „Segíts magadon, Isten is megsegít.” Bőjte Csaba is ezt teszi és javasolja. Úgy tekint az Ég felé, hogy közben nem bukik el a saját lábában. Amit cselekszik, mond vagy ír, megtapasztalt, a gyakorlat által igazolt. Tudjuk, ismerjük áldozatos munkássá-

gát az elhagyatott gyerekek közt, ismerjük indítatását. Autóvillamossági szerelőnek tanult, belekóstolt a hargitai bányászok munkájába és mindennapjaiba, ám később, papként és ferences szerzetesként is gyakorlatias személyiség maradt. Cselekvő ember képe idéződik meg bennünk, ha rá gondolunk. Emellett és éppen ezért meglepő, milyen sok könyvet ír. Már megint egy Bőjte Csabakönyv! — csóválhatnánk a fejünket. De gyümölcséről ismerszik meg a fa. Termékeny szerző. És a termékenység hitünk és tapasztalataink szerint is bőséges termést szokott hozni.

Már korábbi könyveiben is volt valami „füves könyv” jelleg, melyet most alcímként (műfaji megjelölésként?) felvállal. Korábbi kötetekben a gondolatokat gyakran versidézetek igyekeznek megvilágítani, értelmezni, vagy emelkedettebb szférába vonni. Új könyvéből azonban a korábban megszokott versidézetek kimaradnak. Versválasztásai nem mindig találkoznak az olvasó ízlésével, de miért is kellene mindig találkozniuk? Talán kevésbé lepődünk meg korábbi könyveiben a lírai idézetek bőségén, ha tudjuk, hogy Bőjte Csaba apja költő volt, olyan időszakban, amikor még a mainál nagyobb tétje és súlya volt a költői megszólalásnak. Hét évet kapott a Ceauseşcu-rendszerben egyik verséért, melyből négy és felet le is töltött. Szabadulása után másfél hónappal a testi-lelki kínzások miatt meghalt. Apai örökség lehet tehát a versidézetek bősége a korábbi kötetekben. Legújabb kötete azonban füves könyv, versidézetek nélkül. Sőt: ritkulnak az egyéb, nem verses idézetek is. Saját megélt tapasztalatok és élmények vezetik a tollát. A füves könyvet, mint furcsa „műfajt”, kissé félreértjük, ha eredeti jelentésében használjuk. Eredetileg szigorú értelemben azt a könyvet nevezték füves könyvnek, melyben konyhakerti növények vagy erdők, mezők hasznos növényei felhasználhatóságáról kaphatott az olvasó hasznos tanácsokat, recepteket. De már a korai füves könyvek is kiterjedtek életvezetési tanácsokra és a lélek dolgaira is. Tehát nemcsak testi, hanem lelki kalauz is igyekezett lenni. Félreérthetjük a füves könyv fogalmát akkor is, ha csupán Epiktétosz, jóval később Márai vagy Hamvas bölcselkedései képződnek meg bennünk a szó kapcsán. Hagyományos értelemben a füves könyv (mint műfaj?) olyan könyv, amely egyszerű példákkal igyekszik segíteni azokon, akiknek a „szívük fáj”, vagy eligazítást próbál adni vallási és emberi életkérdésekben. A fogalmat már Márai is igyekezett tisztázni az olvasók előtt.

Milyen könyv tehát Bőjte Csaba legújabb könyve? Egyszerűen, érthetően, szemléletesen magyarul, olykor kikacsint soraiból a „székely góbé” is. Egyszerű, szemléletes keresztény életvezetési tanácsokat kapunk, és aforizma-értékű mondatai is egyszerűek, tiszták, mint az erdélyi patakok hűsítő forrászive. Hasonlatai és példázatai közérthető

ek, követhetőek, „használhatóak”. Istenről, tízparancsolatról, szabad akaratról, bűnbánatról és megbocsátásról ír megszívlelendő tanácsokat. Legfőbb üzenete az, hogy az ember számára csak az Istenbe oltott, Istenre ráhagyatkozó lélek és élet adhat valódi boldogságot. Jól ismerjük Szent Ágoston mondatát: *„Nyugtalan a szívem, míg meg nem nyugszik benned, Istenem.”* A többi körülmény (vagyon, hírnév, siker) mind csak szemfényvesztés, szemünkbe hulló aranypor, ami elvakítja látásunkat. Bőjte Csaba így fogalmaz: *„Mire vágysz: a Végtelenre, vagy arra, hogy hozzád hasonló, márké porból született emberek csodáljanak, és olyan helyekre ültessenek, amelyek ma talán fontosak, de holnap már semmié válhatnak?”* Új könyve bátran számot tarthat a legszélesebb olvasóközönség érdeklődésére is. (Összeállította: Karikó Éva; *Helikon*, Budapest, 2017)

BOZÓK FERENC

SOKARCÚ IRGALMASSÁG Vallomások, interjúk, tanulmányok

Alig fél éve, 2016. november 20-án ért véget az Irgalmasság Éve. Ferenc pápa *Az irgalmasság arca* kezdetű bullája, amellyel a rendkívüli szentévet meghirdette, az isteni irgalmasság misztériumának szemlélésére és megélésére buzdít. Fontos felelősségünk, hogy a szentév elmúltával ne hagyjuk feledésbe merülni, hanem őrizzük meg és vigyük magunkkal ennek értékes gyümölcsseit. Erre vállalkozik az erdélyi Verbum Keresztény Kulturális Egyesület gondozásában megjelent, *Sokarcú irgalmasság* című kötet, amikor — majd félszáz vallomást, interjút, tanulmányt gyűjtve egybe, melyek részben az erdélyi katolikus sajtóban láttak napvilágot, részben itt jelennek meg először — hazai és külföldi papokat, világiakat és szerzeteseket szólaltat meg a megtapasztalt és a továbbadott irgalmasság témájában.

Felépítése — a szerkesztő, Bereczki Silvia segítő nővér munkája — egy, a pápai bulla szemelvényeit és teológiai bevezetőket tartalmazó nyitó rész után további öt nagyobb témakör szerint rendezte el a tartalom és műfaj szempontjából egyaránt változatos fejezeteket, amelyek — akár csak a prizma a rajta áthaladó fehér fény sugarat — sokszínűen tükrözik a kiindulópontot adó idézetet: *„A tevékeny szeretet képzelőereje nem ismer határokat”.*

A szentév küldetése nem csupán abban állt, hogy kezdeményezéseket ihletett, hanem abban is, hogy új szempontot nyújtott az önreflexióhoz: vegyük észre, hol és milyen módon tapasztalhatjuk meg egyéni és közös életünkben a már mindig is jelenlévő irgalmasságot. A kötetben szereplő beszámolók olyan feladatvállalásokról szólnak, amelyek korábban kezdődtek és tovább is mutatnak a szentév egyetlen esztendejénél. *„Azt hiszem, számunkra minidig irgalmasság éve van”* — fogalmaz Réthi Ju-

dit, gyergyószentmiklósi családanya, a helyi plébániai szeretetszolgálat elkötelezett önkéntese. *„Nem azért segítünk ezeken az embereken [ti. városuk legszegényebbein], hogy lekötelezve érezzék magukat”* — mondja tevékenységükről.

Az Irgalmasság a mindennapokban című rész a legkülönbözőbb területeket érintő tanúságtételeket fogja össze. Bara László marosvásárhelyi plébános, lelkipáter a gyónásról mint az irgalmasság szentségéről elmélkedik, majd a pszichológiai segítségnyújtás, az iskola, a képzőművészet és a család tárgyköréből olvashatunk vallomásokat. Két különösen meglepő írással is találkozunk: *Közélet és irgalom?* címmel Laczkó-Albert Elemér, négygyermekes édesapa, Gyergyóremete polgármestere beszél a közösségért végzett munka, az egyéni életvezetés és a szentév összefüggéseiről, az *Irgalmasság az üzleti világban?* kérdésre pedig Tankó Ágnes, székelyudvarhelyi gazdasági szakember mondja el, hogyan hívja segítségül napról-napra Jézust nagyvállalati munkájához, és miként lehet *„egy nagy közösségben, krisztusi alázattal, profitorientáltan”* dolgozni, komolyan keresve a szeretet útját az emberi kapcsolatokban, és nem eszköznek tekintve a partnereket.

Számos, különböző területeken tevékenykedő erdélyi szerzetesközösség tagjai is megszólalnak. Gondolataik közül hadd idézzünk most egyetlenegy, Johanna Andrea nővér, kármelita perjelnytől: *„Sajnálatra méltó, akinek mindig minden sikerül, mert így soha nem tapasztalja meg Isten irgalmát”.*

A segítő szeretet figyelmének korunkban nem elegendő az anyagilag hátrányos helyzetűekre irányulnia. Ludescher László, a gyulafehérvári Caritas szociális ágazatának igazgatója a peremre szorultság, kirekesztettség egyéb módjairól és a megoldásukért végzett rendszerszerű segítségnyújtásról szól a vele készített interjújában. Nem csupán segélyek személytelen kiosztását tekintik céljuknak, hanem a pályaválasztásban és a hatékony gazdálkodásban nyújtott segítséget, valamint a rászoruló közvetlen környezetében élők — szülők, hozzátartozók, tanárok (!) — kíséretét is. Szolgáltatuk valóban *„összeköti az eget a földdel”*, tettekre váltja hitünk társadalmi tanítását.

Vass Éva, akinek saját autista gyermekét nevelve úttalan utakat kellett bejárnia, ma hasonló helyzetű családok mentorálásával foglalkozik. Írását az alkoholizmusból és a hajléktalanságból való szabadulás tanúságtételei követik. Szerzőikben közös, hogy saját élettörténetükből, érintettségükből indult a peremre szorultak szolgálata. Szegényességük tapasztalata jóra fordul, ahogyan — mint a Feltámadott sebei — immár az élet reményét mutatják a rájuk bízottaknak: van esély a szabadulásra a szenvedélybetegségből, a megkötözöttségek hálójából, a társadalom periferiájának embertelen körülményei közül.

Határokat bont az irgalmasság, ahogyan megszólal a hazánkban élő külföldi és a külföldön szolgáló magyar misszionárius, vagy egy református egyetemista lány — de élet és halál súlyos határhelyzeteiben is tágabb horizontot nyit. Önkéntes beteglátogatókról, daganatos betegek önszolgáltató csoportjáról, beteg gyerekeknek szervezett felejthetetlen nyári táborokról olvashatunk a negyedik részben, az ötödik pedig a gyászfeldolgozás kíséréséhez kínál tudományos igényű alapvetést és megszívlelendő szempontokat.

A kötet fejezeteit értőn válogatott versek és Sabău-Trifu Cristina szakrális műalkotásainak képei tagolják.

Sokarcú irgalmasság... A színes mozaikkockákból végül ismét egyetlen kép, az Irgalmasság Arca rajzolódik ki. Felismerhetjük a tanúságtételek szerzőiről: ők azok, akik a világ *igazi* történetét írják. Azt a történetet, amely nem a látványos „jótékonykodás” vélt sikereinek színpadán, hanem a rejtekben, a „*Nincs emberem*” (Jn 5,7) hangosan vagy hangtalanul kiáltó embertelensége és az emberség, tragédiák és irgalom találkozásából szövődik. Erről ad hírt ez az értékes gyűjtemény, s ezért lehet nem csupán szentévi emlék, de naponta aktuális lelki olvasmány, kifogyhatatlan útravaló mindnyájunk számára. (*Verbum*, Kolozsvár, 2016)

BALÁZS JEROMOS

JEAN VANIER: AZ ÉLET NAGY KÉRDÉSEI

Jean Vanier neve és munkássága Magyarországon sem ismeretlen. A fogyatékkal élőkhez kapcsolódó Bárka közösség jelenléte mellett a szerző könyvei közül is több napvilágot látott már magyarul. Kisebb Jean Vanier-renezánsz vette kezdetét a rendszerváltást követően, ami a fordításokat illeti, és ennek a folyamatnak a töretlenségét bizonyítja Görfföl Tibor új fordítása: *Az élet nagy kérdései*.

Bár a könyv magyar címe csak a közhelyességig általánosított jelentést adja vissza, a könyv eredetijében a kérdések „great” jelzője magában hordozza a „nagyszerűség” jelentésárnyalatát is, ami már előrevetíti a szerző spiritualitásának alapvetően pozitív hangoltságát. A kérdések komolyságát és súlyát éppen ez az életszeretet és bizakodás egyensúlyozza ki a válaszok terén. A kérdések köré szerveződő tematika az új gondolatok forrásvidékétől a valóság feltárásán át a klasszikus teodícea kérdésekig ível: miért van annyi szenvedés és miért van a rossz a világban? Ezeket a témákat pedig mintegy koncentrikus körökben tágítva, Isten jelenlétének és az ember szeretetre való készségének tárgyalásával, újból és újból felteszi: mi a valóság, hogyan lehetséges egy jó Isten teremtésében a rossz, és a sor folytatódik a halálra kérdező utolsó négy fejezetig.

Hamar világossá válik, hogy a klasszikus kérdésekre adott válaszok teológiai forrásvidéke az inkarnáció. Ez a megtestesülés-központú teológia érthető, ha a Bárka közösség napi tapasztalatai között az emberi testet és annak fogyatékoságait Krisztus szemével látók tevékenységére gondolunk. De többről is szól ez a teológiai hangsúly, mint egy visszatérő tapasztalat egyszerű kiterjesztéséről. Jean Vanier gondolkodási útja is elsősorban alulról induló, induktív válaszkereséseken alapszik. Pusztán az a tény, hogy a valóságot, amelyben a gondolkodás megindul, visszatérő témájává avatja a könyvnek, arra az Arisztotelészre emlékeztetheti az olvasót, aki ugyanilyen kitartással fürkészte a tapasztalható világát az antikvitásban. Abból pedig, hogy Vanier a megtestesülést választotta teológiai kiindulópontként, a visszatérő biblikus helyek is következnek. Kiemelt fontosságú ezért a János evangélium és annak prologusa, a teremtéstörténetek és más olyan részek a Szentírásból, amelyek magyarázata Krisztus közénk jött valóságára irányíthatja a kérdező figyelmét.

Legalább ennyire fontos kérdése a könyvnek a közösség és a társadalmi, emberi felelősségvállalás. Több ez, mint a segítségnyújtásra felszólító hang. Hiszen a teremtett világ védelmét drámai példákkal egészítve ki, nem egy helyen világosan kitapintható a szerző bűnfelfogásának a magjai közül a kizsákmányolásra szegeződő tekintet, amely egyfelől ember és ember, másfelől ember és környezete között zajlik a világban. Az öltözékünk megválasztásával már óhatatlanul bekapcsolódunk abba a kizsákmányoló *circulus vitiosus*ba, amely a ruháink megfizethető árát mások éhezésén és méltatlan munkaviszonyain keresi meg. Ennek a tudatosítása a közösség felé mutató felelősségvállalás minimumainak egyike lehet Jean Vanier szerint.

Ez, a teológiai szaknyelven strukturális bűnként ismert jelenség, vezet el az áteredő bűn olvasásához is. Megemlíthető hiányossága a könyvnek ezen a ponton, hogy bizonyos leegyszerűsítések miatt, például éppen az inkarnáció-központú teológia vagy a bűnfelfogás árnyalatlanságából fakadóan több gondolatmenet kifutása esetleges maradt. Amennyire szimpatikus a cinkosság és a bűn közötti összefüggés felmutatása (53.), annyira leegyszerűsítő például a szorongás és a félelem meghatározása (81.) és az ezen alapuló következtetési sor. A Júdás történetéről szóló olvasat (149.) felületessége vagy a természeti törvény (*lex naturalis*) és a természet törvényei közötti különbségtétel hiánya (40.) is ahhoz vezet, hogy a rossz döntés és ez által a bűn valóságának a megragadása is a konkrét példák szintjén működik jobban, és nem a fogalmi megragadásán.

A szöveg fordítása kifejezetten elegáns, gördülékeny olvashatóságot biztosít a magyar olvasók számára. Egy-egy helyen talán elszett megoldásként

is értékelhető Görfől Tibor fordítói döntése (így például a könyv elején a platonikus reminiscenciákkal átszótt, angol „idea” és a magyar „gondolat” kifejezések megfeleltetése — 20.), de ezek elenyésző jelentőségűek ahhoz az olvasmányélményhez képest, amit a könyv egésze kínál.

Aki tisztán bölcséleti munkát vár a könyvtől, csalódni fog. Aki viszont bölcsességet vár *Az élet nagy kérdéseitől*, az bősséggel tud majd meríteni a genfi születésű szerző könyvéből. Saját tapasztalatai közül a sorsfordító katonai szolgálat mellett a Bárkához vezető út és az ott tapasztaltak, valamint rendkívül sok egyéni életesemény és találkozás színesíti azt a palettát, ahonnan a valóság megfestéséhez színekért nyúl Jean Vanier. A kérdések a maguk általánosságában is konkrétá képesek válni azáltal, hogy egy élet tapasztalatai feszülnek mögöttük. (Ford. Görfől Tibor; *Ursus Libris*, Budapest, 2016)

HOVÁNYI MÁRTON

ROLAND BARTHES ROLAND BARTHES-RÓL

Ha valaki komolyan fontolóra veszi mindazt, amit Barthes saját magáról írott könyvében ír (vagy pontosabban Roland Barthes-ról írott könyvében, mert az egyik Roland Barthes nem azonos a másik Roland Barthes-tal, mint tudjuk), ha hajlandó átvenni a könyv abszurditásig fokozódó önreflexióját, társadalmi és nyelvi érzékenységét, könnyen felmerülhetne benne saját műfajával, a recenzióval mint olyannal szembeni aggály. A könyvnek nehéz volna körvonalazni a témáját, módszeressége pedig igencsak elüt a szokásos irodalomtudományos írásokétól, mindössze hevenyészett töredékek, törmelékek halmazának tűnik, melyek közül némelyek nosztalgikusan irodalmiak, mások esszéisztikusan naplószerűek, vagy túl-latin bölcsészmadárnyelven írott szakmai töredékek — írhatnám merő jóhiszeműségből, de a nyelvi műfajok leküzdhetetlen vonzása révén, ezzel a mondattal máris a „vitriolos kritika” közhely- és mítoszhalójában találok magam, főleg, ha hozzáteszem a könyv hátoldalán található rövid bemutató szöveg „formabontó” szavának semmitmondását. Ez a jelző az ember individuális teremtőerejének a mitológiájához tartozik, s manapság mindennek „formabontónak” kell lennie, ha már a kezünkbe vettük és olvassuk. Hogyan írhatnék e könyvről egy olyan műfajban, melynek kontextusa és lehetőségi feltétele a szövegek egy társadalmilag rögzített érték-hierarchiája, amely a Művet mint olyat igyekszik elhelyezni az értékek ranglétráján, miközben Barthes könyve éppen hogy megpróbál lerombolni mindenféle hangot, minden eredetet, s magát csöppet sem Műként mutatni fel. Azt írja egy helyen, hogy valakiről első szám harmadik személyben beszél-

ni a nyelv gyilkos aktusa (238.), s ennek megfelelően a kritika a Szöveg gyilkosává léphet elő. E merényletet vállalva így írhatnék e könyvről:

Roland Barthes (1915–1980), a könyv szerzője a huszadik század egyik legnagyobb hatású irodalomtudósa. Magyarul megjelent művei, mint a *Szöveg öröme*, *A szerző halála*, *A divat mint rendszer*, de még sorolhatnánk, erősen meghihlették a külföldi és hazai irodalmárokat is, és talán nem túlzás azt állítani, hogy az írókat és művészeket is. Nem lenne könnyű meghatározni, hogy a franciául eredetileg 1975-ben, majd Darida Veronika kiváló fordításában magyarul nemrég megjelent könyvnek mi a műfaja. Ebben a töredékekből összeállított könyvben a szerző legtöbbször egyes szám harmadik személyben beszél magáról, jelezve ezzel, hogy az ember önazonossága mindenkor kétséges, hiszen leginkább nyelvében él a szubjektum, örök változásban. Kedvelt hasonlata Barthes-nak az Argo hajó (62.), melynek minden darabkáját kicserélték egyesével, mialatt a nevét megtartották. Ugyanílyennek tartja a szubjektumot, s így nemcsak saját személyével, de munkásságával is sajátosan ironikus viszonyt ápol.

A könyv első részében a szerző képei találhatók saját kommentárjaival. „...nem mást találunk itt, mint — egy családragénybe keveredve — a test előtörténetének alakzatait: azét a testét, mely a munka, az írás élvezete felé törekszik” — írja, máris megnevezve egy olyan szót, amelyet Barthes sajátos jelentéssel használ, a „test”-et, és amelynek egészen pontos definícióját soha nem adta meg, csak használatából sejthetjük, hogy mit jelenthet ez volta-képpen.

Az albumszerű fotósorozat után következnek a címmel ellátott töredékek, melyek nem rendeződnek fejezetekbe, részekbe, egyik követi a másikat, látszólag minden rendszer nélkül. Barthes *Az írás nulla fokában* megírta a nyelv utópiájának az elméletét, annak a nyelvnek, mely nem rendelődik alá semmiféle diskurzusnak, nem tartalmaz semmilyen közhelyet, az állandó aktivitás és szabadság jellemzi. Talán e könyvben Barthes ezt az elméletet igyekezett átültetni a gyakorlatba. Nem törekedett arra, hogy valami egységes gondolat rajzolódjék ki e könyvből, valami levonható következtetés, miközben minden egyes töredék egy szinte aforizmaszerű kijelentés értékével bír. Néhány töredéknek egy olyan szakszó a címe, amit előszeretettel használt korábbi írásaiban, sajátos, az eredetétől eltérő jelentéstartománnyal, s mintha ebben a könyvében fényt derítene ezek jelentésére (*Az atópia* 66, *A koincidencia* 76, *Az ellipszis* 110, *Az esztétikai diskurzus* 116, *Az imaginárius* 148.), de valójában inkább csak újabb mozgásba hozza őket, egy újabb lendületet adva annak a nyelvezetnek, amelyet saját bevallása szerint oly nagy élvezettel használ, s amely elválasztja a televízió hétköznapi nyelvétől (*A nyelv-*

től való felelem, 162.). Néha az az érzés kerülget, mint ha ennek a nyelvezetnek a működtetése lenne az egyetlen tétje egy-egy töredéknek, s ha van is értelme szorosabb értelemben, az csak a véletlen műve. „Ennek a könyvnek fő törekvése az imaginárius színrevitele. A »színrevitel« a következőket jelenti: felállítani az oszlopokat, kiosztani a szerepeket, meghatározni a szinteket, és amennyire lehetséges, a színpadi rámpákból egy bizonytalan határt emelni. Fontos tehát, hogy az imaginárius fokok szerint legyen tárgyalva (a képzeletbeli a konzisztencia, a konzisztencia pedig hőmérsékleti fok kérdése), a töredékek láncolatában tehát több foka van a képzeletbelinek. (...)” (Az imaginárius 148–149.)... s hőmpölyög tovább ez a nyelvezet, mint egyfajta irodalomtudományi prózaköltemény.

A töredékek között rengeteg finom megfigyelés van saját nyelvének többértelműségéről (99.), vagy arról, hogy szereti a szavak értelmét visszavonatkoztatni az etimológiáikra (117.), az olyan zavarba ejtő tényekről, hogy állítása szerint ő „látja” a nyelvet (227.), vagy az olyan társadalmi jelenségekről, mint a Doxa (173.), a dandy (150.), vagy azon megfigyeléséről, hogy vannak olyan avantgárd művek, melyek nem tesznek mást, mint hogy kiszolgálják az elméletet (Az elmélet zsarolása 73.). Olyan személyes dolgokról is hírt ad, hogy mit jelent balkezesnek lenni (133.), vagy hogy szereti a salátát, a fahéjat, a sajtot, és nem szereti a fehér öblöket, a nadrágot viselő nőket vagy a szegfűt. Ezen túl tele van a könyv olyan töredékekkel, melyek az életművét értelmezik, sajátos gesztusairól rántják le a leplet. Egyik töredékében, már szinte szemérmetlen módon egy táblázatban ábrázolja, hogy melyik életszakaszában mely szerzők befolyása alatt mely írásait írta (Szakaszok 205.). Az írás nulla fokát például Sartre, Marx és Brecht „alatt” írta, míg a Szöveg öröme Nietzsche hatására. Nem tudom, hogy ez a leegyszerűsítő, felületes táblázat saját munkásságáról, a komparatiztika bődületes kifizurázása-e, vagy egyszerűen annak a barthes-i alap gondolatnak a túlexponálása, hogy a nyelv nem juthat el az igazsághoz, mert más a természete, s hogy emiatt nyugodtan lehetünk ostobák is (Jogom van az ostobasághoz 69.), s állíthatunk olyan dolgokat, melyek bizonyosan nem fedik az igazságot.

Lezárásképpen pedig ezt írhatná a kritikus: Barthes könyve tehát egy igazi irodalmi kuriózum, ahogyan folyamatosan felfüggeszti a saját diskurzushoz való rendelkezését, hiszen soha nem tudhatjuk, hogy amit ír, azt tudományként, naplóként, vagy akár esszéként olvassuk. Kiemelkedő mű ez finom megfigyelései révén, fokozott autoreflexív töredékei miatt, és amiatt, amilyen éleslátással kezeli a szubjektum ingatagságát. De ha ezt írom, máris nem vagyok hű Barthes szelleméhez, akinek a könyve mindennek előtt látni tanít meg, fejleszti a differenciákra való érzékenységet, azaz a differenciálást.

Talán egy méltó recenzió az lenne, ha hagynánk ezt a látást működni, és a hivatalos helyzetekben tökéletesen kommunikáló nők mosolyának ridegségéről írnanék, az újabb gumicsizma-hordási hőbortról, vagy egyszerűen a balkon alatt elhaladó vidám társaság nyelvéről. Milyen szép recenzió lenne az! (Ford. Darida Veronika; *Typotex*, Budapest, 2016)

PÁLI ATTILA

KUN ÁRPÁD: MEGINT HAZAVÁRUNK

A lírikus Kun Árpádot a *Boldog észak* című díjazott regényével fogadta el kétségtelenül hiteles prózaíróként a szélesebb közönség. Az alaposan megérlelt első regényt a recepció az utóbbi évek magyar irodalmi termésében hiánypótló alkotásként üdvözölte. Hogyne lenne tehát indokolt az az izgatott kíváncsiság, amely a *Boldog észak* utószavában beharangozott új regény megjelenését kísérte?! A *Megint hazavárunk* többszörösen is kötődik a *Boldog észak*hoz. Egyrészt azért, mert az első regény előjelezte a második érkezését, másrészt mert a második regény is — típusát tekintve — utazás- és fejlődésregény, akár a *Boldog észak*. A *Megint hazavárunk* utazás szerinti besorolását több dimenzióban is igazolja a szöveg. Az elbeszélés gerincét képezi az a valóságos esemény, hogy az író és családja Norvégiába települt át. Továbbá az utazás a kultúrák közti mozgásra és az irodalmi szövegek közti navigációra is érvényes, valamint az elbeszélés emlékezőtechnikáját: az életidőben megtett retrospektív epizodikus lépéseit is utazásként foghatjuk fel. Olyan utazásként, amelynek során az elbeszélő újraéli, értelmezi, újraépíti a múltat és vele a jelent is egy értelmet hordozó, fejlődési alakzatba rendeződő ív szerint.

Kun Árpád párhuzamos szerkesztéssel építi fel regényét, amelyet három egységre tagol. Az elbeszélés jelenideje az elindulás előtti időszakban kezdődik, és mindössze pár napot ölel fel. Ebből a jelenből asszociatív lépésekkel ágazik le a múlt emlékei felé, hogy felépítse azt a történet-egységekből álló masszív háttérrel, amely az elbeszélő Kun élettörténetévé áll össze, és amely végül összeforr a regény jelenével. Az első fejezet bőséges kitérővel az elindulásig tart. A második fejezetben, a Norvégia felé tartó autótúrán a gyerekkor alaposan elbeszél, szisztematikusan kidolgozott képe bontakozik ki, míg a harmadik fejezet a norvégiai megérkezés idejével párhuzamban a kamasz- és ifjúkor, valamint a felnőttkor zivatros időszakainak kifejtésével teszi teljessé az elbeszélést.

A regény jelen idejű síkja 2006 szeptemberében veszi kezdetét. Három eseményt emelek ki a 2006-os évből, amelyek az elbeszélésben felbukkannak,

és amelyek segítségével az elbeszélés fontos aspektusait nevezhetem meg. Az első Sajó László 2006-ban megjelent kötete, a *Szűnetjelek az égből*. Ez a regényben felbukkanó első irodalmi utalás, az első, amely bevezeti az összes többi — márpedig irodalmi utalás van bőven a szövegben, hisz az elbeszélőt olyan részlegesen elszigetelt személyiségnek ismerjük meg, aki a saját zárt világának felépítését az irodalom kiaknázásával kezdte meg. Később pedig, amikor hivatásává lett a nyelv és az irodalom, elég munícióval rendelkezett ahhoz, hogy az élményeinek, tapasztalatainak értelmezéséhez, de átéléséhez is irodalmi mintákat, utalásokat hozzon elő. Irodalom és történelem egyvelege ad mintát a regénybeli Kunnak: hogy érzéseinek Rilke, Kormos István, Weöres Sándor soraival adjon hangot, vagy helyzetét regényhősök, esetleg a görög eposzhagyomány mintáival értelmezze. Időnként pedig a szerelemben vagy bánatban egy kicsit Petőfi, Juhász Gyula vagy éppen Szerb Antal az utazó.

A második esemény az augusztus 20-i vihar, amely az elbeszélő Kun Árpádot és nemrég világra jött lányát a budai várban éri. Valóságos történet, valószínű menekülés az elemek mitológiába illő tisztítása elől. A realitás körül imbolygó, azt megrezgető mágikus elemek végigkísérik az elbeszélést. Kun alapvetően realista álláspontot alapoz meg, ugyanakkor a regény sok szimbolikus motívumot is mozgósít. Nem csupán olyan komplex és látványos esetekre gondolok, mint amikor például a gyermekkori sopróni lakásuk leírásánál szinte úgy rétegződnek egymásra a korok szellemei és a misztikum, mintha a Buendiák macondói házában járnánk, vagy amikor a belső démonával küszködő, a tébolytól rettegő gyerek Kunt megbabonázza a söréteket öklendező sas tekintete. A realitáson egyensúlyozó mágikus-szimbolikus réteg pszichológiai szinten bontakozik ki értelemszerűen; az intuitív energiák a művészetben, irodalomban találnak magukra, a mintaismétlődések kísértetei pedig a tudatosulás, önmegismerés folyamatában oldódnak fel — amint az elbeszélő megbékél azzal, hogy minél jobban küzd ellene az ember, érzelmi reakcióiban és döntéseiben annál inkább szállásadója anyjának-apjának.

A harmadik esemény a szeptember 18-i tüntetésekből kialakuló ostromállapot, amelynek híre Norvégiában éri a Kun családot. A regényben körvonalazódó, a magyar identitással kapcsolatos krízis a gyermekkorban gyökerezik. Egyrészt abban, hogy a szocialista államgazdaság sunyi ügyeskedésre kondicionálta polgárait, másrészt a szülőkkel való azonosulás képtelenségében. Kun túl kifinomult ahhoz, hogy végleteket ábrázoljon, de az elbeszélésben kidomborodik a vázolt francia és norvég mintával szemben a jól ismert magyarországi közérzés zaklatott, puskaporos hangulata. Az elbeszélésben megjelenő kontraszt feszültsége a két

Magyarországról szóló alternatív történelmi narratívában robban ki, amely drámaiian kiugrik a szövegből. Poétikai értelemben olyan zsigeri reakció ez, amelynek az ikermotívuma Kun kisfiánál az elbeszélést végigkövető krónikus szorulás feloldódása.

Kun Árpád nyelvhasználata a regényben finoman árnyalt és változatos. Az elbeszélés alapvetően kerüli a figyelem rabul ejtésére irányuló, magával ragadó intenzív elbeszélő stílust. A szöveg markáns pszichológiai rétegét figyelembe véve szerencsés módon elkerülte az elbeszélés felfokozott, ön- és mások elemzésében kínosan örömet leelő tudati helyzetet. A *Megint hazavárunk* igazán kiegyensúlyozott könyv, amely nyugodt csendességével kötelezi el magának az olvasót azzal, hogy teljesen hétköznapi, jóformán mindenki számára ismert vagy ismerős helyzeteket hitelesen és érezhetően belső örömmel ír meg. Az elbeszélés szövetébe szinte mindig hitelesen épül be a privát, családon belüli nyelvhasználat, a gyermeknyelv, ugyanúgy a proli egzisztencia jól ismert nyelve, vagy éppen az elbeszélő önfelelt nyavalygása, okoskodása. Kun olyan finom öniróniával és derűvel jeleníti ezt meg, hogy azt érezzük, az elbeszélés nyelvi perspektívája kiteljesíti az elbeszélői én gyermekkori elszigetelődéstől a szerető és szeretett családos emberként önmagára való találásáig tartó fejlődési ívet. Így válnak a hétköznapi családi élethelyzetek — a szoptatás, az ügyintézés, a székrekedés — az elbeszélés adekvát témáivá. Az elbeszélő megtapasztalja, hogy miközben a család, (a pereputty) egyszerre önfeladás és terhes munka, ugyanakkor az önfeladásban egy többszereplős entitás részeként ismer magára, amely megoszt maga között minden jót és rosszat. És amely ingóságait egy Suzukiba gyömöszölve, játékokkal és babakellékekből álló csóvát húzva maga után hasít keresztül Európán, miközben Gryllus Vilmos dalai üvöltenek a lehúzott ablakból, és a napsugarak villognak Kun 17 köves Raketa karóráján. (*Magvető*, Budapest, 2016)

KOVÁCS ALEX

ÓRSY LÁSZLÓ: ÉLETERŐS ZSINAT

Órsy László jezsuita szerzetes idén megjelent kötete a II. Vatikáni zsinat és a zsinat utóéletének egyik fontos aspektusára kíván rámutatni. Érdemes a kötet bemutatását annak 104. lábjegyzetével kezdenünk. Itt egy rövid anekdotát találunk, amelynek mondanivalója azonban mégis több mint releváns. Alexandre Renard bíboros, zsinati atya röviden summázott véleménye arról a kérdéstről, hogy foglalkoznak-e egyházjoggal a zsinaton, így hangzott: „*fűtyölök a kánonjogra*”. (116.) S ez a kijelentés — még akkor is, ha nyilván túlzó — a gyakorlatban a mai napig meghatározó problémákhoz vezet el. A kötet nagy erővel és analitikus pontossággal

mutat rá arra a tényre, hogy a zsinat befogadásának elengedhetetlen feltétele a kánonjog. Nem elég pusztán a „teológiai tartalom”, ezeknek a gyakorlatba ültetésére az egyházjog hívatott, amelyet nem vett eléggé figyelembe a zsinat, és annak közvetlen recepciója sem (vö. 105. lábjegyzet).

Ezen a horizonton válik érthetővé, hogy Órsy László miért jelzi már a kötet elején: „*friss teológiai látomás után kutatok, azután pedig az annak alkalmazását szolgáló jogi normákat és szervezeteket keresem*”. (45.) A kötet célja tehát a *fides quaerens intellectum* és a *fides quaerens actionem* dialektikus harmóniájának megteremtése, vagy legalábbis megkísérlése.

Szerzőnk fiatal teológusként tanúja volt a zsinatnak Rómában. Így nem lehet kérdés, hogy az a „teológiai látomás”, amit képvisel — ebben a könyvben is — a zsinat teológiája. A szerző szellemi háttéréből külön kiemelhetjük még Ghislain Lafont bencés atyát, akinek zsinatértelmezéseire, s annak jobb megértését elősegítő műveire Órsy többször is utal.

A kötet főbb témáinak, fejezeteinek első pillantásra nem egészen világos koherenciáját éppen a fentebb leírt hermeneutika adja meg, amelynek sorvezetője „*a communio átfogó ügye*”, mint a zsinat mondanivalójának egyik, ha nem a legfőbb kulcsa.

Szerzőnk ennek a *communio*nak a teológiáját kívánja felmutatni úgy, hogy közben kánonjogászként gyakorlati szemszögből végzett olvasatát is megadja. Ez az olvasat pedig sok esetben konfrontatív. Komoly vitapontok olvashatóak például a püspöki konferenciák teológiai és jogi természetének tartalmáról (az úgynevezett „*affektív kollegialitás*” problémájáról) II. János Pál *Apostolos suos* motu propriojának kapcsán, a kötet második fejezetében. De hasonlóan komoly teológiai problémákra hívja fel a szerző figyelmünket a világi hívők jelenlegi helyzetével kapcsolatban is. Ebben a harmadik fejezetben talán még erősebben érződik a „*küzdelem*” a hatályos kánonok paragrafusai (CIC. 129. kánon 1–2§) és a szerző által érvényesíteni kívánt teológiai tartalom (LG) között. A fejezet egy pontján Órsy a CIC. 129. kánonjának 1–2§ kapcsán a következő kijelentést teszi: „*Ez újítás*” (63.), amely megállapítás teológiai értelemben nagyon erős kifejezése annak, hogy ez a tartalom nem része a hagyománynak. Felmerülhet a kérdés, hogy ez a valódi hagyomány félreolvasása vagy esetleg annak tudatos eltorzítása-e.

A konfrontáció azonban leginkább a könyv végéhez közelítve csúcspodzik ki igazán, amikor a szerző a kötetbe szerkeszti Joseph Ratzingerrel a *Stimmen der Zeit* hasábjain folytatott vitáját a definitív tanítás egyes kérdéseiről. A fejezet a kötet egésze szempontjából is kiemelkedően fontos lehet, ha jól tudjuk olvasni. Talán segíthet a helyzet megértésében Bernard Sesboué francia jezsuita professzor Órsy által idézett mondata, melyet az *Ad*

tuendam fidem motu proprio folyományaként emel be munkájába. Sesboué azt írja a motu proprio kapcsán: „*itt egy egyházztan érvényesítése történik*”.

Azt mondhatjuk, összefoglalva a sok évtizedes problémát: Órsy megpróbálja jelen könyvében a II. Vatikáni zsinat egyházképe felől olvasni a hatályos kánonjogot, s véleménye szerint a mai egyházjog nem felel meg annak.

Sőt, a Ratzinger bíborossal folytatott vita rámutatott arra, hogy ma is bekerülhet a hatályos kánonok közé számos teológus *communio*-felfogásának nem megfelelő szabályozás, ami további komoly vitákat eredményez: egyházképek vitáját. A meglévő különböző egyházztani belátások különféle formákban, sok esetben egymásnak feszülve élnek tovább az egyházban ma is. A kánonjog Órsy olvasatában nem tudta eléggé mélyen a gyakorlatba ültetni a zsinat egyházztanát, s ennek lényeges oka lehet, hogy a zsinat nem vette komolyan a kánonjogot, amikor lehetősége volt rá. Az egyházjog pedig jelen pillanatban sajátos — az Órsy által — „*kánoni nominalizmusnak*” (111.) nevezett állapotában nem is alkalmas erre a feladatra.

Éppen ennek okán próbálja meg a szerző a kánonjogot mint a „*Szentlélek szolgálatát*” definiálni, amikor a kánonjogászok hivatásáról elmélkedik az egyházban. Külön hangsúlyt fektetve arra, hogy *communio*-fogalmának megfelelően értekezzen a törvények befogadásáról (5. fejezet), illetve, hogy az egyházjog részletes analizisét adja, amely elősegítheti annak változását is (6. fejezet).

A szerző teológiai felfogásának és kánonjogi perspektívájának megismerése és megértése, akár kritikai szemszögből is, nemcsak egy „*szűk*” közeget számára lehet fontos, hanem az egyház minden tagja számára.

Ezt a megértést segítheti elő a kötet szövegének stílusa, ami dinamikus, jól strukturált, nehéz témákat is közérthetően kifejező, ami egyben a fordítókat is dicséri. A szerző eredeti intenciójának megfelelően tükrözi azt a dinamizmust, ami cselekvésre, tette ösztönöz. Mindezt igényes tudományos háttérrel teszi, bár néhol érezhetően hiányzik az érveit megalapozó források feltüntetése. Például a tonzúra funkcióját illetően. Azért emelem ki ezt a példát, mert a szerző kánonjogi és teológiai érvelése nagyban függ attól, hogy a hagyományból jól alátámasztva értsük meg a tonzúra teológiai státuszát 1972-ig. Érvelését meglátásom szerint nem támasztja alá kellő forrással a kötet e fontos pontján.

A kötet teológiailag is precíz fordítását (eltekintve az utolsó, a 11. fejezettől) Solyom Lászlónak köszönhetjük, akinek valódi alkotómunkáját a szerző is elismeri és megköszöni a kötet legvégén közölt interjúban. (Ford. Solyom László et al.; *Jezsuita Kiadó*, Budapest, 2017)

SÁGHY ÁDÁM

82. évfolyam

VIGILIA

Július

SOMMAIRE*Auteurs contemporains sur la vie spirituelle*

ERIKA TORNYA:	Henri Nouwen, Anselm Grün et Richard Rohr
ATTILA THORDAY:	La spiritualité du Frère Roger
FERENC PATSCH:	La théologie catholique sur les techniques de méditation orientale
■	Poèmes de Péter Demény, Tamás Filip et Tamás Halmai
CSILLA SZALAGYI:	La poésie de Zsuzsa Takács et la musique
■	Extraits de romans de Viktor Horváth et László Szilasi
TAMÁS FABINY:	Le christianisme dans l'espace public
■	Entretien avec l'actrice Piroska Molnár

INHALT*Zeitgenössische Autoren über das spirituelle Leben*

ERIKA TORNYA:	Henri Nouwen, Anselm Grün und Richard Rohr
ATTILA THORDAY:	Die Spiritualität von Frère Roger
FERENC PATSCH:	Die katholische Theologie über die östlichen Gebetsmethoden
■	Gedichte von Péter Demény, Tamás Filip und Tamás Halmai
CSILLA SZALAGYI:	Die Dichtung von Zsuzsa Takács und die Musik
■	Romanfragmente von Viktor Horváth und László Szilasi
TAMÁS FABINY:	Christentum im öffentlichen Raum
■	Gespräch mit der Schauspielerin Piroska Molnár

CONTENTS*Contemporary Writers about Spiritual Life*

ERIKA TORNYA:	Henri Nouwen, Anselm Grün and Richard Rohr
ATTILA THORDAY:	The Spirituality of Frère Roger
FERENC PATSCH:	Catholic Theology about Eastern Prayer Methods
■	Poems by Péter Demény, Tamás Filip and Tamás Halmai
CSILLA SZALAGYI:	The Poetry of Zsuzsa Takács and the Musik
■	Novel Fragments of Viktor Horváth and László Szilasi
TAMÁS FABINY:	Christianity in the Public Space
■	Interview with Piroska Molnár, Actress

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA, VÖRÖS ISTVÁN

Szerkesztőbizottság: HAFNER ZOLTÁN, HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők.

A Magyar Posta Zrt. postacíme: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármelyik postáján, a hírlapot kézbesítőknél,

www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262

számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt. fenti elérhetőségein.

A Vigilia csekk számla száma: OTP V. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: egy évre 6.000,- Ft, fél évre 3.000,- Ft, negyed évre 1.500,- Ft.

Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 6.000,- Ft/év + postaköltség, tengerentúli országok: 100,-

USD, illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA.

KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA

Alapítvány
a KözjóértNemzeti
Együttműködési
Alap

Ára: 600 Ft

VIGILIA

SZEMLÉ

- BÖJTE CSABA Könyvek között. Király István: Napló 1956–1989
A szabadság rabságában
- Sokarcú irgalmasság. Vallomások, interjúk, tanulmányok
- JEAN VANIER Az élet nagy kérdései
Roland Barthes Roland Barthes-ról
- KUN ÁRPÁD Megint hazavárunk
- ŐRSY LÁSZLÓ Életerős zsinat

A SZEMLÉKET ÍRTÁK Balázs Jeromos, Bozók Ferenc,
Hoványi Márton, Kovács Alex, Páli Attila,
Rónay László és Sággy Ádám

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- Kereszténység és iszlám
- A reformáció szellemtörténeti jelentősége
- Balázs Zoltán, Gáspár Csaba László,
Hidas Zoltán, Lukács László,
Prohászka László, Puskás Attila,
Szovák Kornél és Tusor Péter tanulmánya
- Áfra János, Falcsik Mari,
Filip Tamás, Thierry Loisel,
Mohai V. Lajos, Simek Valéria,
Térey János és Vörös István írása

nka

Nemzeti Kulturális Alap

